



KORTÁRS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2024 09
év
szám



VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS] munkáival

SZILASI LÁSZLÓ: [18 48 telefon] *(regényrészlet)*

JÁSZ ATTILA, OLÁH ANDRÁS, SÜTŐ CSABA ANDRÁS versei

ÁCS MARGIT, MOLNÁR MIKLÓS prózái

BÁNFI TAMÁS–KOC SIS DOROTTYA: Tompa Mihály ismeretlen levele

STURM LÁSZLÓ, MAYER ERZSÉBET kritikái



Ára: 998 Ft
Előfizetőknek: 9980 Ft/év
www.kortarsfolyoirat.hu

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Magyar
Kultúráért
Alapítvány
PÉTER
KULTURÁLIS
ÖNVONÁS



KORTÁRS 2024 09

VÁMOS ZOLTÁN [VAAM005], Evolúciós kísérlet III., 2009, papírontvény, 50x32x32 cm; Evolúciós kísérlet I., 2009, papírontvény, 27x40x35 cm







SZUPERKONCERT

RICKY MARTIN

T. DANNY / METZKER VIKTÓRIA / REGÁN LILI

2024.09.21.

BUDAPEST,
HŐSÖK TERE

17:00 -
22:00

A BELÉPÉS INGYENES!

 A DÁTUM, AMI SZERENCSÉT HOZ.



szerencsejatek.hu

#maradnjatek
A túlzásba vitt szerencsejáték ártalmas,
szenvedélybetegség kialakulásához vezethet!

18

3	SZILASI LÁSZLÓ: [18.48: telefon] (El nem hangzott beszélgetések anyámmal) – Naplóregény: zsolozsma és mantra – 1. rész (próza)
16	JÁSZ ATTILA: A kép ötödik sarka – Baktay londoni előadására készül Amritáról, repróinak hátoldalára jegyzetelgetve (versek)
19	MOLNÁR MIKLÓS: A cheshire-i macska fintora – Kis magyar szocioponyva (próza)
30	OLÁH ANDRÁS: fóbiák; többes szám első személy; új lélegzet (versek)
32	SÁNDOR ZOLTÁN: Apátlanok (próza)
37	BÁNFI TAMÁS–KOC SIS DOROTTYA: Tompa Mihály ismeretlen levele Szemere Miklóshoz
45	SÜTŐ CSABA ANDRÁS: Kezdet (vers)
48	NOVOTNY TIHAMÉR: VAAMOOS (és VAAMOOS) az öko-alkotó – Vagy tudja az ördög, hogy micsoda, de nagyon jó! (képzőművészet)
68	ÁCS MARGIT: A Szakállas Troll – Remeték II. (próza)
88	BUDA ATTILA: „már hosszabb ideje teljesen visszavonultan élek” – Ambrus Zoltán idézése, V.
100	STURM LÁSZLÓ: Karátson Gábor / A szédület nélküli magasság helye
102	MAYER ERZSÉBET: Tóth Csaba: Leonardo-tanulmányok

E számunkat VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS] munkáival illusztráltuk.
A borítón: Evolúciós kísérlet II., 2009, papíröntvény, 40x28x25 cm; Evolúciós kísérlet VI., 2011, papírpépes szobor, kb. 38x22x12 cm
A reprodukciókat Novotny Tihamér és Vámos Zoltán készítette.

Kedves Olvasóink!



A *Kortárs* folyóirat közelebb áll Önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékében élvezheti.

A *kortarsfolyoirat.hu* oldal jobb szélén kattintson az „Előfizetés” box színes képére!

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, NEMZETI KULTURÁLIS ALAP, MAGYAR KULTÚRÁÉRT ALAPÍTVÁNY, PETŐFI KULTURÁLIS ÜGYNÖKSÉG, MAGYAR MŰVÉSZETI AKADEMIA

Szerkesztőség:

Főszerkesztő: THIMÁR ATTILA (thimar.kortars@gmail.com)

Szerkesztőbizottság:

AMBRUS LAJOS (kemenesalja@gmail.com)

HLAVACSKA ANDRÁS (hlavacskandras@gmail.com)

PÉCSI GYÖRGYI (pecsigy@freemail.hu)

STURM LÁSZLÓ (sturml67@gmail.com)

TÚRI JUDIT (turijudit.kortars@gmail.com)

Képzőművészeti rovat: NOVOTNY TIHAMÉR (prinotipa@gmail.com)

Tördelőszerkesztő: KOVÁCS NÓRA (babajaga1960@gmail.com)

Olvasószerkesztő: BORNEMISSZA ÁDÁM (bornemissza.adam@gmail.com)

Laptev: LÁSZLÓ SZUSZI

Szerkesztőségi titkár:

ÖNER EDIT, MÁTÉ GABRIELLA (info.kortars@gmail.com);

1062 Budapest, Bajza u. 18. Tel./Fax.: 342-1520

Szerda: 11–14 óráig

Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Lapunkat rendszeresen szemléli a megújult



www.observer.hu

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadói Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.

Nyomdai munkák: Prime Rate Kft. – www.primerate.hu

Előfizetési díj 1 évre 9980 Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 130 €. (Az áthúzódo előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzárta: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

Kedves Olvasóink!

A Kortárs Online aktuális tartalmából:

Ozsváth Eszter kritikája Szinvai Dániel Párhuzam című könyvéről

Várkonyi Zsolt interjúja Szabó Simon színész-rendezővel

Paál Boglárka kritikája A Robbanó cicák-sorozatról

www.kortarsonline.hu

A *Kortárs* folyóirat archívuma itt érhető el:

www.kortarsfolyoirat.hu

„A *Kortárs* folyóirat nyári, 3 számának megjelentetése (2024/6, 7–8)” szakmai program megvalósítását 2024. évben a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

SZILASI LÁSZLÓ

[18.48: telefon]

(El nem hangzott beszélgetések anyámmal)

Naplóregény: zsoltosma és mantra (1. rész)

„Testében nincs erő, se vágy;
vak, néma és süket;
forog a földdel, mint a fák,
a sziklák és kövek.”

(Wordsworth)

„Másból se állna az egész életem, mint hogy mondani akarnék neki valamit.”

(Don DeLillo)

Anyám 2022. december 5-én halt meg.

Fél év múlva, 2023 májusának közepén megjelent az egyik könyvem csehül. Prágában, a Kunsthalléban éppen akkor volt egy kiállítás a bohémek mozgalmáról. Azon a tárlaton vetítették le Nan Goldin filmjét. Negyvennégy perc, hét-százötven fotográfia, zenélő, kegyetlenül pontos ütemű diavetítés. Sírtam. Azért sírtam, mert világosan látszott, mennyire akarja, milyen végletesen akarja mindenki a kielégülést. Mindenki egyesülni akar a másik emberrel, az-zal az emberrel, aki neki kell. És azért a másik emberért mindenki mindent megtesz. Ennek a működésnek az ábrázolása maga a részvét. A részvét az alaposan megvizsgált, néha alantas, gyakorta kirekesztett embercsoportot helyezi az egész emberiség lelkének helyébe. Szinte folyamatosan sírtam, és arra gondoltam, ez a film, ez a sok kép a mindenféle nemű emberekről talán még anyámat is meggyőzné. Már nem hívhatom fel. De írni írhatok neki, nem?

Anyám hetednapi adventista volt. Sokat olvasta a *Bibliát*. Az volt a véleménye, hogy a kettőnél több társadalmi nem parasztvakítás, a homoszexualitás pedig divat kérdése, önérdekből neveli bele a gyerekekbe a melegséget a többi buzi. Nem örültem ennek a vélekedésének, ahogyan sok más véleményének sem, nagyon fel is idegesített sok mindennel, mégis majdnem minden este felhívtam. 18.48: ez volt a közösen rögzített időpont. Néhány éve volt egy súlyos betegségem, naponta jelentenem kellett neki, hogy immár nincsen semmiféle bajom: ez volt az alapfunkció. Aztán erre ráépült a beszámolás feladata: különböző mélységekben, de általában elmondtam neki, milyen volt a napom. Bizonyos értelemben eleve úgy éltem, hogy este legyen mit elmondanom. Az estére várható beszámoló formálta az életemet. Mindez nem volt a terhemre. Most mégis veszedelmesen és átkozottul szabad vagyok. Valamilyen módon hozzá kellene szoknom ehhez az újsütetű szabadsághoz.

Az a barátom, aki bevezetett a *Harmadik híd* világába, valójában pártfogó felügyelő. Biciklizéseink közben sokat beszélt arról, hogy milyen bevezetni az embereket a büntetés-végrehajtás birodalmába, és kivezetni őket onnan. Jelen problémámat viszont nem igazán értette. *Anyád nyolcvannégy éves volt. Te nemsokára hatvan leszel. Miért vagy ilyen bohóc? Nem hívhatod fel, oké. De írni írhatok neki, nem?*

A hetednapi adventisták hite szerint az első halál után az emberek alvás közben várják Jézus Krisztus második eljövételét. A házaspárok úgy fekszenek egymás mellett a sírjukban, akár egy franciaágyban. Megnyugtató ez a pozíció. Nemsokára felébrednek. Ezért aztán, hitünk szerint, anyám ezeket az átíratokat majd csak az Apokalipszis idején olvashatja el. És aztán jöhet, vagy nem jöhet a második halál. Anyám egész életében a második haláltól félt. Az első soha nem érdekelte.

Elegánsan ment el, azzal a kispolgári választékossággal, ahogyan élt. Vásárnap vitték be a kórházba, előtte mindhárom fiát felhívta telefonon. *Hívtál, fiam? Én most bemegyek a kórházba. Majd hívlak, ha jobban leszek, drágám.* Másnap a kínaiban ebédeltünk a barátnőmmel a Passzázson. Ott ért utol az osztályvezető doktornő Békéscsabáról. *Sajnálom. Nem tudtuk stabilizálni az állapotát. Őszinte részvétem.* Sírva hívtam fel a testvéreimet. Nem lepődtek meg, mégsem akarták elhinni. Kisétáltunk a Dóm térre, a karácsonyi vásárba. A Fogadalmi templomban imádkoztam, nem is tudom, miért. A szerelmem nem tudta, mit kell ilyenkor csinálnia. Mondtam, hogy legyen mellettem, amennyit csak tud, hátha mondunk majd néha valamit egymásnak, vagy nem is tudom, kinek.

Nem sokat mondtunk, nagyon keveset. Lehet, hogy éppen ezek azok az elmaradt mondások. Az anyámmal folytatott, soha el nem mondott beszélgetések és telefonbeszélgetések szükségszerű ferdítései és elkerülhetetlen átíratok. Hátha segít, hátha, hátha.

•

2023. 05. 12. • Ezen a napon talán azt mondanám el neki, hogy a prágai könyvvásáron, Holešovicében bemutatták cseh fordításban a *Harmadik hidat*, az a címe, hogy *Třetí most* (tudod, az a hajléktalanos könyvem), bal oldalamon egy Matt Damon-, egyben Jánossy Lajos-szerű (a te szempontodból mindegy, hogy kik ők) cseh kritikus, jobb oldalamon pedig a csodálatos Pató Márta, a fordító ült, a szinkrontolmács egy üvegdobozban dolgozott, onnan tolmácsolt, szinkronban, nagyon zavaró volt, amikor én beszéltem, le is halkítottam a fejhallgatót, Jánossy Matt a 'harmadik híd' jelentéséről kérdezett, nem értettem meg, hogy náluk kackiás kis téma Trianon, Szegeden, az Oskola utcán van egy Trianon-szaküzlet, társasjátékok, kártyák, plakátok, térképek, gyufásdobozok Prónay Pál, Héjjas Iván, Ostenburg-Moravek Gyula és Francia Kiss Mihály arcképeivel, de a csehek röhögnek az egészen, akkor jött létre Csehszlovákia, már szét is váltak, mennyire vicces, este Rampusák sört ittunk, a hegyek 1962-ben kitalált szelleméről nevezték el, nagyon finom, aztán másnap elmentünk a Kunsthalléba, volt egy kiállítás a bohémek mozgalmáról, ott vetítették le Nan Goldin amerikai fotográfusnő filmjét, negyvennégy perc, hétszázötven fotográfia, zenélő, kegyetlenül pontos ütemű diavetítés, nagyon sírtam alatta, mert világosan látszott, mennyire akarja, milyen végletesen akarja minden elidegenedett és marginális ember a kielégülést, mindenki egyesülni akar a másik emberrel, azzal az emberrel, aki neki kell, és azért a másik emberért mindenki mindent megtesz, és ez az ábrázolás, ez a részvét az alaposan megvizsgált, néha alantas, gyakorta kirekesztett embercsoportot helyezi az egész emberiség lelke kínjának a helyébe, szinte folyamatosan sírtam, és arra gondoltam, ez a film, ez a sok kép a mindenféle nemű emberekről talán még téged is meggyőzne, lehet, hogy arra gondolnál, ez a Nan Goldin, meglehet, keresztény, iga-

zi keresztény, aki a csúnya alkotásaival, a vérző alakjaival, a véraláfutásos szemekkel mégiscsak krisztusi módon szeretheti az embereket, vagy ki tudja, mire is gondolnál, ha már (te is így látnád:) a hatalmas Nan Goldin műve nyilvánvalóan sokkal jobb az enyémnél.

2023. 05. 14. • Most arról beszélnék neki, hogy a Károly-híd előtti hídról lifttel lehet lemenni egy szigetre, ahol csak egyetlen élelmiszeres meg egy sörös hely van, etetik és itatják a népet a fából készült padokon, majdnem mindent leuralt a Pilsner Urquell, a műanyag repohár meg az angol nyelv, bennünket is leuraltak, ételt vettünk, meg két korsó sört, neki barnát, mert ő azt szereti, aztán csak ültünk, beszélgettünk, körberöhögtük a kiránduló svéd diákosztályt, szépek voltak, jól öltözöttek, nevetősek, majd minden tekintetben egyformák, olyanok, mint az a kibaszott osztály a *Még egy kört mindenkinek* című Mads Mikkelsen-es filmben (mindegy, hogy mi is az), mi lesz belőlük, mert gondoltuk nem nagyon van, véltük ittasan, fürdenek a *spektákulumok társadalmában*, bámulják a botrányos látványosságokat (mert hát az a világ, vagy nem, édesanyám, *ocsivi púcsaty*, Jaminában is így mondtuk), egy jókora sirály egy uszadék fadarabon áll, döglött madarat eszik ki a Moldva vizéből, hatalmas látnivaló, röhögnek a svédek, mi meg lassan elindulunk hazafelé, először a Rytířská 27. szám alá, aztán a Műstek metróállomástól a repülőtérre, onnan meg Budapestre, félünk az egésztől, Prága a bátrak országa, Magyarország pedig a gyávák birodalmacskája (tudom, nem politizálunk, de azért baszhatjuk az egészet, drága anyám), hosszú volt az út, pedig csak ötvenöt perc, szakadó esőben érkezünk Pestre, *heavy rain*, mondta a pilóta angolul, *nehéz eső*, a Liszt Ferenc Intézettől a Liszt Ferenc Repülőtérig, mondtam halálosan fáradtan, muhaha, és aztán csak néztünk, mert Szegedről épp a Bunkó Öcsi jött el értünk, a város egyik leghíresebb adócsalója, egy tuskó, egy tahó, egy tapló, *bundesliga-frizurában*, avagy *Vokuhilában* (vorne kurz, hinten lang: elől rövid, hátul hosszú fazon, ma *shullet* vagy *mullet* néven divatos újra), a feje pedig olyan alakú volt, mint a Pachycephalosaurusnak, a koponyájával verekedő bunkófejű ősgyíknak, egész úton egy szót sem szólt, éjfél után fél kettőre értünk haza, épp akkor, amikor elindultunk, a barátnőmnél aludtunk, művészlakás, nagyon dolgozik a forgatókönyvén, mindenütt kézírásos papírlapok és fényképek, ide nem ér el Bunkó Öcsi hatalma, ez a hely sokkal tömörebb, mint Prága hatalmas városa.

2023. 05. 16. • Ma talán azt mondanám el neki, hogy (igen, tudom, hogy felírtad magadnak a naptáradba, és tényleg most) kellett elmennem az MRI-vizsgálatra, kimentem autóval a város szélére, Leányszállás köz, az az utca neve (ez a különös szó a szlengben a 'börtöncella' ellentéte, talán a Csillagból sugárzott erre, ide jártam a pszichiáteremhez), de azt mondták, a beutaló más-hová szól, vissza kellett mennem, be, az Újklínikára, merthogy most már van Régi (ott még együtt is jártunk, amikor a kettes számú cukroddal üldöztük a gasztroenterológust), és van Legújabb klinika is (oda meg én járok egyedül, mert ott rendel a neurológus), hazavittem az autót, biciklivel mentem az Újba, az MRI-re, a mágnesesrezonancia-képalkotásra, a pincében van a vizsgálóálmás, tizenegyre mentem, de mindig várni kell, Annie Ernaux *Leánytörténet* című regényét olvastam (ismerem a véleményedet, te egy gyáva nőpárti vagy, de ez az Ernaux tényleg feminista, Nobel-díjat is kapott, ebben a könyvben arra próbál visszaemlékezni, hogyan vesztette el a szüzességét 1958-ban – ne

mondjam, anyám, mert te sohasem értetted, hogy a szépirodalom miért nem szép mindig –, de a sperma még az orrlyukait is eldugította), aztán két nagyon durva nő levetette rólam a fémtárgyakat, betoltak a megszokott csőbe, *tegye már be a füldugóját!*, hatalmas kattogássorozatok, mégis elaludtam, félidőben megszártak a kontrasztanyaggal, visszatoltak, kivettek, *füldugót ki, cipőt fel, menjen már, szorít az idő, ma meg holnap igyon sok vizet*, próbáltam a büfében enni valamit, de hosszú volt a sor, meg jött a neurológusom is, *MRI-n volt? Fáj a feje, ugye?*, nem fájt, mégis elmenekültem, otthon aludtam egyet (napirendem példaadói az óvodások meg Churchill, aki úgy verte meg Hitlert, hogy minden nap Hankey Bannistert ivott, napközben pedig mindig aludt egy pizsamás órát az ágyában – mellszobra ott áll az asztalomon), aztán meg átmentem a csajomhoz, mert ilyenkor rosszul szoktam lenni, de most nem voltam, el is kergett, *menjél már, figyelek a csattogásra, de én – azt hiszem – soha nem szartam még időt*, a leletet majd később küldik, de sohasem papírlapokon.

2023. 05. 18. • Ma azt mondanám el, hogy a BSZT ma az SZBK-ban volt (= a Borbarátok Szegedi Társaságának ülését a Szegedi Biológiai Kutató ebédlőjében tartottuk), a kóstolás tárgyául ezúttal a zöld veltelini adódott, átbicikliztem a Hídon meg a Ligeten, ezúttal a túrabiciklimet használtam, mert rossz az út, ráz, és a másik két biciklimnek vékonyabb a kereke, a túrakerékpárnak az a neve, hogy *Neuzer Ravenna*, a gép német lehet (bár a kapitalizmus réges-rég felfalta a nemzetek fogalmát), Ravennában pedig jártunk (a San Vitale-székesegyházban nem csupán a mozaikok a különösek, hanem a padló is, úgy hullámszik át egy másik világba, mint egy végeérhetetlen, kővé vált arab padlószőnyeg – bár most, hogy mondom, az talán egy másik római városban lehet), és amikor odaértem az SZBK-hoz, a portás azt mondta, *tegyem a kerőt a tartóba, de hát nincsen kulcsom, nem baj, majd legközelebb*, bent pedig azonnal megértettem, hogy én nem akarok többé ide járni, régen minden kóstoló (tudom, hogy ez szerinted túlzás, anyám, de mégiscsak:) *ima* volt, részesülés egy másként el nem érhető szellemiből, most meg a szakértők precizitása, rosszul, *előíz, korty-közép, utóíz*, ne már, *címkekóstolókat akartok lenni, vagy mi van?*, pedig nem volt az rossz, amikor a JATE Dolgozói Klubjában ittunk, a kiöntőedények tartalmát meg összeöntöttük, aztán odaadtuk a hajléktalanoknak, *óriásküvé!*, mennyire örülhettek szegények, és jó volt arra gondolni, ezt a bort, bizony, a szekszárdi Vida-birtokon készítették, ittam én a címkét örömmel, most meg majd' minden tag istenhívó ugyan, mégse fogunk visszatérni az imához sose, mert (a közvetlen barátaimon kívül) sok a politikus, a kereskedő meg a náci, azok pedig nehezen imádkoznak az Úristenhez (mostanában afféle divat az istenhit, már bocsánat, édesanyám, mint ahogy te a melegség újszerű módját elképzeled), és pontosan ezt szeretném megírni az elnök úrnak is, olyan régi a neve, mint Istvánnak, a királynak, ide se írom, mert hát ő aztán nem tehet róla, hogy ez a keresztneve, bár, éppenséggel, ha nagyon akarja, megváltoztathatta volna.

2023. 05. 19. • Elmondanám neki, hátha örülne, hogy kaptam egy Szegedért emlékérmét, mégiscsak más ez, mint amikor negyven éve átköltöztem Szegedre, egy szál sporttáskával, Sartre *Egy vezér gyermekkor*a című regényével, személyvonaton, a díszes papíron viszont most az áll, hogy Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata a 3/2023 (II. 17.) Kgy. sz. határozat alapján ajándékozta ezt a medált az írónak, a városért végzett tevékenysége elismeréseként (a *Harmadik hídról* van szó, de pénz, ahogy mondani szokás, nem jár vele, csak

a szegyen), mellettem egy régi barát ül, őt a még FEB-ből ismerem (Felvételi Előkészítő Bizottság: mi voltunk a fényes és munkás-paraszt szellők legesleg-utolsó svungocskája – a szervezet országos elnöke a rendszerváltás előtt öngyilkos lett, elkapkodta), kint ülünk a Városháza előtt, a betonon táncolnak a néptáncosok, a balettosok, ott zenél a színház zenekara, sok a rézfúvós, Dvořák, *Új világ szimfónia*, negyedik tétel, mi más, szerinte olyan az egész, mint egy modern cseh film, valamelyik hülye el fogja lopni a csülköt, és aztán vissza is viszi, a díjazottakat pedig egy pillanat alatt befalja a politika, megemészti, kiköpi (soha nem tudtalak rávenni benneteket arra, hogy szavazzatok, hiába vagyok ellenzéki, mert szerintetek Isten állítja és dönti a királyokat, igen, de kik által, kérdezem én, minek, minek), és aztán egy olyan ebéd vagy estebéd, aminél jobbat nem ettem ezen a mocskos Magyarországon, előétel, főétel, deszsert, aperitifnak rozépezsgő, aztán egy bonyolult olaszrizling, Vylyan-cuvée, majd zárásul némi édes szamorodni (hol tarthatják ezeket, majd később jól betörök, és összekarmolom az ajtót, ami mögött rejteznek, akár a hajléktalanok a ferenceseknél), talán el kellene mennünk, de nem tudom, azt hogyan kell, szerencsére a polgármester úr azonnal elküld minket, *köszönöm a látogatást*, kimegyünk a térre, borfesztivál van, iszunk valamit Thummerertől (sauvignon & merlot-cuvée, közepszerűnek minősíteném), aztán sietek haza, mert a kisfi-amra más vigyáz, nagyon szépen bánik az autista gyerekekkel, majdnem olyan szépen, mint én, de ez is olyan minek, minek (bár tudom, hogy szerinted általa az Isten meg akar tanítani nekem valamit, de vajon mi lehet az, mi, micsoda, miféle dolog?).

23. 05. 20. • Elmondanám neki, hogy hazamentünk Csabára Márkkal kettesben, ami (mint tudod) nehéz dolog, mert ahogyan kell, mögöttem ült, beszéjiztam, de nem láttam mindig, ő meg unta magát, levette a cipőjét, a zokniját, az utóbbiakat betömte a szájába, mert számára az ízlelés legális észlelésforma, néha az ürülékét is megeszi, ha hozzáfér, megeszi a papírpénzeimet, kifalja a mesekönyveiből az oldalakat, aztán utólag nagyon haragszik, amikor az adott rész hiányzik, mostanában agresszív is, harap és karmol, és hát egyáltalán nem szobatiszta, mindig vinnem kell magunkkal a bugyipelenkákat, *húszkilós, már iskolás, minek neki pelenka*, mondják a DM-ben, de legalább gyönyörű, a barátaim szerint annyira szép, mintha angyal lenne, a *Berlin felett az ég* idejétmúlt angyala fiatal korában (csodálatos film, 1987-ből, nem kellett látnod), *passzé* már az is, megállunk a szokott helyeken, veszünk sós négyest a péknél (a gyerek csakis kifliféleségeket, Tere Fere csakis kekszet eszik, és tiszta vizet iszik, üvegből vagy piros műanyag repohárból [SZIN 50 + tiszavirág = Szegedi Ifjúsági Napok, 2018. 08. 22–26.], ebédre meg sült krumpli vagy főtt tészta, valami piros öntettel), megtankolunk a Shell-kúton, Orosházán veszek egy kávé, műanyag pohárban, Csorváson is megállunk a zöldség-gyümölcsösben, és aztán Robika testvérem, Békéscsaba utolsó dűlője, de már belélóg a város, a lakókocsijából odalát a Nyugati Kertváros konyha-ebédlőibe (de hát ezt te is érzékelted, amikor itt jártál), átmegyünk Méhkerékre (mintha valami női testrészt lenne, olyan ez a név), öreg autók kiállítása (gondolhatod), aztán pedig az öcsém lecseréli a téli kerekeimet nyárra, keményen dolgozik, az eső is esik, félmeztelenül van, én meg csak nézek mellette, megtakarít nekem vagy húszezer forintot, de a hátsó kertrésszel már nem bír, zöldségeket akarna ott termesztetni, de mindig véresre tör a tenyerét a kapa, mondom neki (valamennyire talán helyetted is), hogy engedje el azt a területet, *engedd el, Robikám*, örül

a biztatásnak, aztán az özcsaládról beszél, jönnek reggelente a régi tanyánk felől, lassan tartanak a vasútvonal melletti bozótos felé, és másnap újra, *mikor mentek vissza*, az öcsém sem érti, néha dob nekik répát, céklát, kisebb káposztafejeket.

23. 05. 24. • Beszámolnék neki arról, hogy hétfőn megtámadták a bankkártyámat, le akartak venni róla annyi dollárt, amennyi magyar forint volt rajta (nagyon szellemes barátaim szerint ne keressük tovább, a guruló dolláros magyar baloldal volt a tettes), emiatt aztán a bank letiltotta a számlámat, tíz nap múlva kapok új kártyát, aztán meg egy még újabbat, mert a jelenlegi június 23-án amúgy is lejár (kicsi, gonosz emberek, én meg szopok), mert *boomer* vagyok (nem értek a számítógépes világhoz, a lányaim szerint nekem még egy okostelefon is sok lenne, meg minek), most abból élek, hogy visszaváltottam a Prágából megmaradt harmincöt eurót és ezerhatszáz koronát = 37.015 HUF (tudom, hogy szerinted én két kézzel szórom azt a kurva pénzt, de ez nekem mégsem lesz sokáig elég), aztán pedig Zolika testvéremmel levelezek, mert találtam egy képet a Robikánál lévő hagyatékodban (anyaként ábrázol, a kicsi Boldikával, aki most a második exemmel él, de őt lehajtottad a fotóról), *Ezt a képet adjátok le az advent újságba, ha meghalok*, írod mellette egy 2011. novemberi papírlapon, amin van egy vers is, *Ha lesz sírkövem, az legyen ráírva:*

*Biztos a halál csak
Nem mindegy, hogy talál.
Bízd az életed Istenre,
Életed árát Krisztus megfizette,
Így biztos hazatalálsz.*

mi pedig végrehajtjuk az akaratomat (hiszen a szerettünk akarata éppen arra való, hogy végrehajtsuk, vagy ne hajtsuk végre, nem igaz?), lesz kép a lapban, általunk írt kísérszöveggel, Zolika pedig már véseti a verset a sírkőre, az anyósodék nyugszanak ott, meg te és az apánk, kicsi dobozokban, elhamvasztva (ezt nem merem mondani, de én igazából nem tudom, helyes-e a halottak porrá égetése, a Nobel-díjas magyar író, Kertész Imre nem értett vele egyet [*erekcióm jelzésszerű*, emlékszel], szerinte a koncentrációs táborokból ered ez a különös és egyre jobban terjedő, borzalmas szokás).

23. 05. 28. • Ma este, 18.48-kor azt mondanám el neki, hogy a barátnőmet régóta bombázom azzal a kérdéssel, hogy *Helló, cica, van gazdád?*, de ő sohasem válaszolt, mert szerinte nem jutott eszébe semmi *szellemes*, de most azt felelte: *most már van*, és én nagyon örülök ennek, soha nem gondoltam volna, hogy hatvanévesen jön el ez a, mondjuk így, boldogság, mégpedig a szerelmi boldogság, másféle úgy sincs ezen a bolygón (te mikor voltál hatvan, édesanyám, 1998-ban, Aranykéz utcai gyilkosság + 01V első kormánya, ne tudjam meg, nem is tudtam, mégis annyi minden véget ért akkor), most meg Pünkösöd van, adventistáéknál sohasem ünnepeltük, pedig szép ünnep, ekkor áradt ki a Szentlélek, Szarvasra megyünk, van ott egy szép ház, kettőt fogunk ott aludni, eddig tartott apám akciórádusza, messzebbre sohase indultunk, elmegyünk a vízig, a Bolza-kastély lépcsője lenyúlik a folyóig, Bódy Gábor *Psyché* című filmjében (nem kellett látnod, bár talán jó lett volna) talán itt sétál Pilinszky János Kazinczy Ferenc szerepében (egyiket sem kellett ismerned, bár talán jó lett

volna), verseket nyüszít, talán ez a pontos szó, állítólag az a régi nagy hibbantó is vékony hangon, vonyítva olvasott, a kastély előtt van egy tér, és a múzeummal szemben egy kicsi, méregdrága kocsmá, tájidegen, akár az akácfa: mérhetetlen árú üdítők, sörök és borok, teák és feketekávék, megfizethetetlen olasz és spanyol füstölt húsok és (ahogy te mondanád:) *töltelékáru*, s hozzájuk olyan péktermékek, amilyeneket én még sohasem láttam, tönkre fognak menni, ezt jósolnám, ebben az országban majdnem minden tönkremegy, a Pepi kert nyitva van, de másfél kilométernyi ember áll sorba jegyért, kell ez nekünk?, nem kell, inkább végigsétálunk a kákafoki holtág mentén, végig a nyaralóövezeten, másnap pedig elmegyünk Csabacsúdra, az egyik alaposan átalakított házat megtaláljuk, de Keresztmamáét nem (megkérdezhetném tőled, de már nem élsz, nem tudsz válaszolni, kiszámíthatatlan válaszaid, ha valahol, hát bennem élnek), aztán kimegyünk a temetőbe, nagyon szépen süt a nap, nem történik egyáltalán semmi, én mégis azt érzem, hogy valami fontos zajlik, jó emlék lesz belőle, nagyon sok dolog van benne, ha nem is tudnám megmondani, hogy melyek, talán majd később.

23. 05. 30. • Most pedig azt mondanám el, hogy korábban, Húsvétkor pedig Csongrádra mentünk el (ez van, anyám, ez van a *világban*, hogy amikor ünnep lenne, a legtöbb ember elmenekül valahová, elsősorban maga elől, hogy ne kelljen észrevennie: már megint nem érinti őt az örömnapp), az ártéri nyaralóban töltöttünk el három éjszakát (lábakon álló kicsi villa, a konyha, a hálószoba és a fürdőszoba külön ajtóval nyílik, de van köztük egy barátságos terasz, és bár az egész felemelte nagyon magasra a tulajdonos tulajdonosi rajongása, nem kell irigyelned ezt az ingatlant sem), ettünk, ittunk, kijártunk a part helyére, mert az majd csak a nyár végére alakul ki, amikor már senkinek se kell, de a kocsmák már álltak, szilvás unikumot ittunk meg unikum berristát (pikoló már régen nincs), pohár Tuborg volt hozzájuk a kíséző (Ottlik Géza azt állítja *Buda* című regényében, hogy a pécsi sörfőzdében meg a koppenhágai Tuborg gyárban, *az esőfelhős magyar és dán égbolt alatt* igazán kiváló a *csörgedező apparátus*, bármi legyen is az – életedben nem olvastad ezt a könyvet, pedig most jól jönne, szép álmokat csinálna, de nem baj, lesz még rá idő), aztán meg bicikliztünk, végighajtottunk a gáton, be a városba, nincs már a Fekete Vár sehol, de a Fő utcán van hasznátruha-bolt, gyógynövény-szaküzlet meg patika, ahol végre tudtam venni magamnak szóda-bikarbónát, vásároltam vagy fél kilót, jó a gyomorégésre, eltart vagy fél évig (a szóda-bikarbónának rettenetes gyerekíze van, mintha ti mindenre ezt adták volna, meg sósborszeszt, csukamájolajat, kalciumtabletták helyett pedig házi tojások porrá tört héját, akkor még bent volt a padlásfeljáró a lakásban, azon járkáltunk fel és alá, miközben a hajamat nyírtad a kézi hajtású borotvával, hangosan kiabáltam, mert nagyon fáj, ez mind-mind benne van a szóda-bikarbóna ízében), és olcsón is adták, ahogyan olcsó volt a cukrászdában a fagyis és a feketekávé is, olcsó és nagyon-nagyon rossz, a fagyaltot kehelyből ettük, hosszú kanállal (s nekem mégis az a régi baleset jut az eszembe, amikor szombaton délután kiesett a tölcséremből a kettes fagyis – az két gombóc, mert egy gombóc egy forint –, de aztán kapok még egy tölcsért, de az már csak egygombócos); így mulat a magyar.

23. 06. 01. • És azt is elmondanám anyámnak, hogy szerelmes csajom tegnap adta le az anyagait a producereknek, Nyugatra pályáznak, mert erre a filmre itt nem kapnának semmit, az egész ügy hat hete kezdődött, amikor Bu-

dapesten voltunk, és a városban a szegedi biciklijekkel hajtottunk (nem kell aggódnod, dudaszó nélkül teltek a napok, pompások a bicikliutak, meg az is lehet, hogy a fővárosi emberek nem akkora bunkók, mint a jaminaiak, vagy csak jobban megfélemlítették őket), ő elment a producerekhez, én pedig leültem a Rumbach és a Wesselényi sarkán egy kávézóba, megkezdtem a várakozást, megittam egy presszót, aztán meg több limonádét, különböző színűeket, Georges Simenon *Liberty bár* című könyvét olvastam, a regény a francia Riviérán játszódik, bizonyos értelemben a *Hajnali háztetők* végére emlékeztetett, jól éreztem magam, eltelt vagy három óra, egyáltalán semmi sem történt, csak Maigret faggatta a gonoszokat meg a nem gonoszokat Antibes-ban, Cannes-ban vagy valahol arra, a barátnőm a Károly körúton, én meg itt, nem gondolunk egymásra, mégis együtt vagyunk, én szurkolok neki, ő meg szeretné meginni a második kávéját, és aztán nem mond majd semmit, jégcsákánnyal kell kiverni belőle a számomra is fontos információkat (ezt a *'jégcsákányt'* csak azért mondom most, anyám, mert nagyon jól hangzik, és nem is lehet tudni, hogy pontosan mire vonatkozik: gasztronómiai eszköz vagy hegymászó felszerelés, alak-talan jégtömböket állít-e elő, vagy rögzít a zuhanás előtt), és aztán megjött, *minden el van intézve*, ezt mondta, csak ezt, mosolyogva, szerelemmel, mentünk a Nyugati pályaudvar felé, alantas módon a McDonald'sból vettük az ételt az útra (pedig az ottani ennivaló egész egyszerűen elhervad, ha kihozod a helyről, de másnaposságra nagyon jó), valami miatt siettünk haza, még IC-n is hosszú az út, hiába vagyunk egy kupében, elterjeszkedve, szétszórva a holmikat, nehogy valaki bejöjjön, ott szoktak a megtörtént dolgok kicsikét letisztulni, aztán eltelt hat hét, alig találkoztunk, tegnap lett vége, valahogyan sikerült elkerülni, hogy a *flow* belefutadjon a gyártásba, a lány valamilyen módon kiverekedte magát addigi félelmeiből (nem vicc, anyám, bazmeg, a művészet, már bocsánat a csúnya szóért).

23. 06. 06. • Ma talán arról beszélnék neki, hogy csodálatosan szép volt az idő Szegeden és az agglomerációjában ezen a hétvégén (agglomeráció: anyukám, ezt Jaminában régen úgy mondták, hogy *vidék*, onnan lehet *betelepülni* Csabára, mert a *vidékieknek* mindig a megyeszékhely a *fővárosuk*), vasárnap elindultam biciklivel Zolikáék felé Makóra, de Klárafalván eluntam, a bicikliút is véget ért, elindultam jobbra, Kübekháza felé, mindenki azt beszéli róla, mennyire gyönyörű, és tényleg, tó van a falu közepén, egy kör alakú téren, meg jelenkori kurtakocsmá, hatalmas katolikus templom, városháza és kispiac meg bolt, hat kilométer az út oda, alig bírom a szembeszelet, de menni kell, délután öttől foci, az út szélén jobbra döglött borz, akkora, mint egy jókora kutya, fel is van fúvódva, feszül a bőre, gyorsan otthagynom, nehogy felrobbanjon itt nekem, irány Kübekháza, ülök a tavacska partján, sört iszom (a mélyhűtőmből vettem elő, még tartja a benti hideget), rálátok az általános iskolára, az intézmények meg a házak közötti üres helyek teszik a várost, bár Kübek csak község, regényt írok a vízparton (minden intézményből jönne egy figura, nők és férfiak, öregek és fiatalok, főnökök és alárendeltek, vegyest, a régmúltból elő-előbukkanna Karl Johann Friedrich von Kübeck, bécsi adminisztrátor, a falu névadója, a valóságban sohasem járt itt, lenne valami bonyolult, mindenkit átfogó konfliktus közöttük, lelkesen írnám, bár Mészöly mindent elírt előlünk az ő kisvárosi regényében, a *Megbocsátásban* [kisregény, nagyon szép, ha akarod, felolvashatom neked, két óra, ha lennel]), aztán laposra taposom a sörösdobozomat, elindulok hazafelé, hosszú és rossz állagú az út, alig lehet menni rajta, de Szeged külte-

rületén hirtelen feljavul, Kübeknek erre már tényleg nincsen pénze (a regényben történne is itt valamiféle baleset), Újszentiván, Szőreg (benézek Balogékhoz, hoztam nekik bort, de nincsenek itthon, bedugom nekik az esőcsatornába), Újszeged, Oskola utca, az emberek esznek, isznak, viszik a gyereket a játszótérre, nem értem őket (volt egy jugó kosárlabdás haverom, az se értette, *mindig kell nekik valami, sörfesztivál, borfesztivál, szarfestivál, különben nem isznak*), negyven kilcsi, beírom a naptáramba, soha többé elő nem veszem.

06. 09. • Ma talán arról lenne szó, hogy a fiamnak milyen szép a neve, az állapota pedig változatlan, továbbra is megeszi a könyveit, aztán nagyon sír, amikor hiányoznak belőle a lapok, számára az ízelet még mindig legitim érzékszerv (talán helyes is ez így, kiket nyalok én, hát azokat, akiket nagyon szeretek, téged is nyaltalak, meg masszroztam a bokádat, amitől eszelősen neveltél, és a neveltésedben volt talán némi szexuális vágy is, bár te ezt most azonnal kihúznád innen), az anyja már nem nagyon bírja, nem bírja az autizmust, és igaza is van, összejtbeültetésre készülnek, Svájc a legdrágább, messze is van, és ott elsősorban rákos kisgyerekekre specializálódtak, Bécs közelebb van, de az is nagyon drága, és elsősorban izombetegségekkel foglalkoznak, Pozsony van a legközelebb, az a legolcsóbb, értenek az autizmushoz, és van egy szegedi szülő, aki szerint ott magyarul is lehet beszélni, és a műtét után a gyermek állapotában majdnem minden megváltozott, az összejt pedig olyan dolog, mely még nem specializálódott, akármilyen lehet belőle, olyasvalami, mint a környezete, beépül, én meg voltaképpen nem is nagyon tudom, hogy az autizmus, az autizmus spektrum mi is lenne, de elolvastam egy jó nagy könyvet, és abban az volt, hogy az autizmussal élő embernek voltaképpen nincsen agya, vagy van, de a jobb meg a bal félteke alig-alig kommunikál, benézel a fülén, átlátsz a koponyán, hát, ide segíthetnének be az összejtek, de garancia nincsen, csak ez a vak remény, még jó, hogy vannak összejtbankok, az első exem pedig azt állítja, hogy ne harcoljak a másodikkal, ha intézetbe akarná adni a gyereket, ne harcoljak az utolsó vérig, hiszen hát az a fiú általában nála van, ne pofázzak, engedjem el, és talán az se mindegy, hogy Svájcban bankok sejtjeit használják, Bécsben elvetélt magzatokét, Pozsonyban meg fiatalon meghalt emberekét (nagyon bonyolult ez az ügy, alapvetően meghaladja a morális felkészültségemet, talán az élők többet számítanak, de ez se biztos, jó lenne megbeszelnünk, de hát te meghaltál, és bár ha jól odafigyelek, válaszolsz néha, meglepő és különös dolgokat, de mi van, ha most éppen nem felelsz, csak meghallgatsz, és figyeled, hogy vajon miképpen válaszolok, ahogy a gimnáziumi években tetted).

06. 10. • Elmondanám neki, hogy hazamentünk Robikához, kimentünk a piacra, erőstúróért (főtt házitéstára kell szórni, savanyú dinnyét kell hozzá enni, legfinomabb a friss zöldbaleves után, ahogyan te csináltad a nyári hetek szerdáin), aztán kimentünk a temetőbe, megkerestük a sírokat, és a neved alá kiragasztottuk az általad odaszánt verset (az aranyozott műanyag táblácskát Zolika készítette el, Robika hozta a ragasztót, eszelősen drága, és erős, mint az Epokitt, az illata is olyan, terhes anyák nagyon szerethetnék, kiszívhatnák a tubusból, 210 g, elég is lenne, Robika bekeni a fekete hátoldalt, fixen áll, akár a cövek, nem mozdul egyáltalán), ezenfelül az AdventInfo 2023. május 27-i számában, az utolsó lapon megjelent a portréd és a gyászjelentésed is, Zolika szövegével (Szilasi Pálné sz.: *Hidvégi Éva Gizella 1938–2022 – Békéscsában [a Tabáni temetőben] 2022. december 15-én búcsúztunk a feltámadás biztos*

reménységében édesanyánktól, a Békéscsabai Gyülekezet 54 éven át hűséges tagjától. Búcsúztatása alkalmával drs. Fenyvesi Péter Pál és Simon Csaba lelkészek Isten Igéjével bátorították a résztvevő családtagokat, rokonokat és hittestvéreket. Szüleink – édesapánk és édesanyánk – emlékét szeretettel és Krisztus iránti hitben őrizzük meg. Gyermekai: László, Zoltán és Róbert – a képről lehajtottuk a csecsemőt, csak te maradtál, egy született anya, amint elmereng, nézi azt a borzasztó nyíregyházi falat, *darvadozik*, mert az akkori menyé egy lusta dög, ezt a képet akartad magadról, az egyetlen igazi tevékenységedről, az egyetlen igazi közösséged lapjában), még szerencse, hogy két fekete-fehér képedet, életed végén, utólag megszíneztam, az egyiken olyan négyéves lehetsz, mosolyogsz, belenevetsz a kamerába, mosol, 1942 lehet, de a Pozsonyi utcában csak a béke, a másikon a Franklin utcában vagyunk, a nappaliban, ülsz az ágyon, kezeden Zolika, én melletted állok, feszítek, látszik az akkor még le nem bontott kályha meg a régi bejárat a spájzba, már el is felejtettem őket, csak álmomban jönnek elő, de itt még a helyükön vannak, és mindennek olyan a színe, mint régen, pedig a színezést nem is én csináltam, hanem egy kiszámíthatatlan, bár kötelezően választható algoritmus.

06. 14. • Ma cseresznyét szedtünk Deszken, a gyülekezet udvarán (te talán még nem jártál ott, jól karbantartott kicsi házikó, bent van a Kisterem meg a mosdó, lehetnek vagy tízen, de ők vették maguknak a helyet, mindenféle külső támogatás nélkül, a fiatalok Sándorfalvára járnak), néhány nagy ágat letört a vihar, mi azokat szedegetjük a testvéremmel, ő közben apánkat idézgeti („*Tedd le azt az ásót, édes fiam, menjél vissza olvasni, a Jóisten megáldjon*”, én meg röhögök kínomban, mert te is tudod, hogy apánk is utálta a fizikai munkát, nagyon kerülte), a lányok pedig fönt vannak a fán (könnyebbek is, ugye, meg őket, ki tudja, miért, valahogy jobban érdekli a fára mászás, a gyermekkori gyakorlat meg annak az emléke, nem sokat beszélgetnek, mindketten szófukarok, az egyik paraszti, a másik városi módon), megtelik három kosár, szakajtó meg doboz, a lányok nem jönnek le a fáról, mi meg a testvéremmel lepusztítottuk a cseresznyefa ágát, csendben átszökünk a szomszédba, a szerb iskolába és tájházba, csak az utóbbit nézzük meg, majdnem olyan gazdag, mint a csabai szlovák tájház a Garay utcában, eszünkbe is jut, bár eleve is ott volt, nagyapánk halála, leesett a cseresznyefáról Soványéknál (ez a te őstörténeted, és ezért nem tartottad kegyesnek, hanem kifejezetten kegyetlennek az *eutanázia* nevű mesterséges halált, hiszen hát negyven napig haldoklott, de a végére megtért, megtért az a nagyhangú, kemény ember, és hát hogyan térhetett volna meg, ha előtte megöljük, mondogattad mindig), ácsorogtunk ott Deszken, a szerbek tájházában, tájszobájában, az ismeretlen és gyönyörű tárgyak között, aztán jött egy tanárnőféleség, és egy *segíthetek valamiben*-nel finoman elkergetett minket, aztán elosztottuk a cseresznyét, kimentünk a testvéremék saját kertjébe, begyűjtöttük a hagymát, a fokhagymát meg a bébirépát (lehet, hogy a testvérem szeret minket, erre a te életedben soha nem gondoltam), aztán kimentünk Újszegedre a mamához, megkapta a cseresznye egyharmadát, nagyon örült neki, ebédet is kaptunk, de aztán talán túl sokat ettem a brüsszeli csokikból – fekete, sós karamell, fehér, narancsos –, eszembe is jutott a rettenetes Vili bácsi, *nem sajnálom tőled, de ne egyél többet, mert a végén még megárt.*

06. 17. • Ma elmentünk a Vajdaságba, de induláskor kiderült, hogy nincs nálam a személyi igazolványom, mert bent hagytam a bankban, amikor *másod-*

szorra is elvették a kártyámat, odahajtottunk, zárva volt, hazamentünk, és lehoztam a *friss* útlevelemet (én lettem a Hónap Hülyéje, akárcsak a cirkuszi medvéket utánzó testvérem, amikor leesett a gördülő szalmahengerről, és kitérte a bordáit), a határon viszont várniuk kellett két és fél órát abban az eszelős melegben, hülyéskedtünk, marhászkodtunk, de két és fél óra mégiscsak nagyon hosszú idő, és félelmetes is, mint a közép-európai határok általában (emlékszel, amikor Kassára utaztunk, a Keletiben hozzánk lépett egy katonatiszt, és eligazított bennünket a nagy Budapesten, ti pedig biztosak voltatok benne, hogy ő egy angyal, *küldött hozzánk a Jóisten egy segítő angyalt*, álruhában, pedig lehet, hogy egy olyan katona volt, aki járt már korábban a századával odakint, ki tudhatja), aztán Magyarokanizsa, nyolcezer lelkes kisváros, hatalmas, régi házak, akkora kapukkal, hogy még a teve vagy akár a zsiráf is általmegetne rajta a feje lehajtása nélkül, belül pedig csudálatos, füves udvarok, eszelős, számomra teljesen ismeretlen fákkal és bokrokkal, néhol kicsike tavak is vannak, meg magaska dombok, mesterségesek, fűvel borítva, be is mentünk az egyikbe, lehettünk már vagy negyvenen, ott várt bennünket egy Párizsba szakadt táncművész, aki hirtelen hazatért, odakint várta a kerti tiszafák összenövését, és aztán azok hirtelen össze is nőttek, itt lakik, ebben a jókora, U-alakú épületben, vagy inkább annak az udvarán, cigarettázik és iszik, és közben halványan meséli az életét, nemcsak a múltat, az eljövendőt is, és hogy az ő táncához, táncszínházához nem csupán a táncban kell otthon lennie, hanem majdnem mindenben, azért olvas olyan sokat, meg a komolyzene, meg a képek, meg a filmek, ez neki az anyaggyűjtés, aztán meg majd csak kipörög belőle valami, vagy nem, csoda ez az ember, de Magyarországon nem érvényesülhet, nem baj, majd csak elmennek, nem érdekesek (jaj, tudom én, hogy szegények voltunk, fölösleges lett volna erőltetni, de mégiscsak sajnálom, drága anyám, hogy csak egyetlenegyszer hagytad el ezt a nyomorult országot, okos vagy, mi mindent kérdezhettél volna).

06. 19. • A testvérem ma fölhívott, és szeretettel köszöntött a születésnapomon, ami, ugyebár, január elsején van, és én tudtam, hogy ezen a napon a te születésnapod van, ma lennél nyolcvanöt, csodálatos nap, néha ájtótlán ilyenkor Szegedre, megtaláltál az Auditorium Maximum előtt, ijedten ejtettem el a cigarettámat, próbáltad nem észrevenni, aztán sétáltunk, és a Honvéd tér mellett az *ajzószereimről* beszélgettünk, de hát valójában csak a kávéról volt szó, aztán kikísértelek a vasútállomásra, integettem is neked, és amikor elmentél, újra meg újra rájöttem, hogy már megint nem kérdeztem meg, hogyan is születtél, milyenek voltak a körülmények, de azt azért tudtam, hogy otthon születted, a Pozsonyi utca 50. alatt, orvos nem látott, egy szülésznő vezette a szülést 1938 nyarán, már csak két és fél hónap van hátra, és elkezdődik a világháború (gyönyörű az arcukon a bőrük, olyan szép és tiszta, mint a kisbabák feneke, ezt mondogattad mindig a bábákról, rákenik azt a burkolatot, ami a csecsemőt borítja, *magukra kenik a magzatmázát, attól olyan gyönyörűek*), nem tudtam, hogyan neveltek, de azt tudtam, hogy volt egy nővéred, aki néhány napon meghalt, láttam a sírját a jaminai evangélikus temetőben, a gyerekek sírjai között, csakazértis azt a nevet kaptad, mint ő, *velem aztán nem fog kibaszni az a kurvalsten*, mondta apád, a rendőrfőhadnagy, aki csak később vált hívvé, a halálos ágyán, és amikor nyolcvanéves lettél, megkérdeztem tőled, hogy milyen lehet ennyi idősen lenni, hiszen akkor már hat évvel idősebb voltál annál, mint anyád, amikor meghalt, és te azt válaszoltad, könnyes szemmel, hogy *nem em-*

lékszem, fiam, már egyáltalán nem emlékszem rá, és én ettől nagyon megrettentem, hiszen hát a halála után te egy egész évig böjtöltél, egyik szombaton sem ettél, és most, 2018-ban már nem emlékszel rá, mégsem emlékszel, kiesett a fejedből, én meg ezt az egészet talán csak azért írom, hogy velem ez ne történhessen meg, ez az én gyászom, ha lehet ilyet mondani, nem akarlak elfelejteni, nem akarlak, pedig hát a gyász eredménye éppen az, hogy visszamehetünk oda, ahol a gyászolásra még nem volt szükség, visszamehetünk a legelejére – de aztán, gondolom, mégiscsak bekövetkezik a felejtés.

06. 21. • Alighanem kevés lehet a gyomorsavam, emiatt otthon is gyártom a savanyú uborkát, majdnem mindent tudok az előállításáról (*a netről főzöl, nem értem én ezt*), de néha-néha mégiscsak föl hívtalak, akár napközben is, hogy halljam azt a kibaszott hangodat, ami élőben annyira idegesített, mert majdnem teljesen siket voltál, már ne is haragudj, és megkérdeztem, hogy mennyi uborkához mennyi víz kell, mennyi ecet és hány fokos, mennyi cukor, só, bors és babérlevél, tegyék-e bele szegfűszeget (*hú, attól aztán tényleg nagyon finom lesz*), meg hát hogy meddig kell főzni, és hogy felszeleteljem-e előzőleg, gyönyörű dolog volt ez, visszamehettél abba a korszakunkba, amikor még mindent elmagyarázhattál nekem, örültél, lobogott a hangod, neveltél is, és aztán persze rákérdeztem a tőtikére is, betöltöm a darált húst a szőlő májusi levelébe, leöntöm édes pöszméteszósszal, különösen finom, erdélyi étel, de aztán csak vittem neked, *meglepetés!*, mert te nagyon szeretted, felidézte neked a Pozsonyi utcát, a menekültekkel meg a betelepülőkkel, karácsony előtt pedig a töltött káposzta kezdett el nagyon érdekelni, pedig ott az útjaink már régen szétváltak, te kimostad a savanyú káposztát, rizst használtál, meg tettél bele rántást, és volt benne friss káposzta is, én meg vettem egy jó adag savanyú káposztát, abba tettem a (szerinted:) *malackákat*, amikben előre megfőzött köles volt, ahogyan a székelyek valójában csinálják, és az egészet betettem a sütőbe, hadd rotyogjon órákig, majd rá az a rengeteg tejföl, és aztán az ünnepen (27-én mentünk, mert akkor van a testvérem születésnapja) a töltött káposzták háziversenye az Életfa otthonban, általában én nyertem, hiába tagadtad, mégsem tértél át soha az én módszeremre, soha nem tértél át semmire, amit én találtam ki, finom modorú, de nagyon kemény asszony voltál, ha akartad, ha nem, bevezettél engem a nők különös kegyetlenségeibe (*ennek ez az egy módja van*, ahogy apánk szokta mondani, megalázva, vékony hangon, rólad), nem tudom, milyen ember lettem volna, ha te nem vagy ilyen, ha nem emeled az egész családot a szocializmus fölé, föl a magasba, a könyvek meg a magaságos Úristen felé, ha nem töltöd és üríted az embereidet ennyire szépen és veszélyesen.

06. 23. • És egyszer voltatok nálam is, megnéztétek a lakásomat a Dóm téren, apám odaült az íróasztalomhoz, ami a Fogadalmi templomra néz, és azt mondta, hogy olyan ez, annyira gazdag a felszereltségem, mint egy úrhajóban, hasítunk előre, meglátta a képernyőben az ablakra helyezett ablakot, nevetett is, amikor pedig átmentünk Makóra, nagyon rosszul lett, a látogatás után a testvérem vitte haza Csabára, és az utolsó kanyarnál apám bele is hányt az autóba, alig lehetett kitakarítani, hetekig búzlótt a kocsi, és aztán nemsokára meg is halt az az idegennek mindvégig megmaradt férfi, de most inkább azt akarom elmondani, hogy nagyon sajnálom, amiért te nem jártál nálam egyedül, kettesben lettünk volna, megnéztük volna a nappalit (dolgozószoba & tévészo-

ba), mellette a hosszúkás szobát, ami szintén a Dómra néz, és szintén tele van tömve könyvvel, a degeszre rakott konyhát & ebédlőt, meg a hálószobát, ami régen a lányomé volt, de lassan kiszorítottuk onnan minden nyomát, már a fehér szekrényeit is elvittük, két szivacson alszunk, azokban az ágyakban voltak, amiket szintén eltávolítottunk, a két szivacson van egy fedőszivacs, azon meg egy gumírozott lepedő, olyan az egész, mint egy (tudom, hogy ez szerinted – blaszfém – túlzás, de mégis:) *oltár*, mellette a bal oldalon egy kiszuperált szánkó (lomtalanításkor szereztük be, a helyét a lányaim találták meg, lerakó asztalként funkcionál, meg hát gyönyörű is, és felidézi azt az estét, amikor a Franklin utcán egészen a sorompóig húztam a gimnáziumi szerelmemet, aztán meg vissza, te pedig házilag készítettél el a majonézt az apró gombakon-zervhez, csudálatos volt, én pedig azt képzeltem, hogy az egész életem ilyen lesz: szánkózás, majonézes gomba, folyamatos szex; nem ilyen lett, de a kis faszánkó mégis ennek a dolognak az emléke, jele, ha lehet ilyet mondani: *legalább a kudarc az enyém* [© az én szerelmes Danyi Zoltánom]), és aztán leülünk az ikeás bőrdíványomra, és akárcsak otthon, nézegetnénk a képeinket, vagy százszor annyi van itt, mint a Franklin utcában volt, de a szűrés után mégiscsak ugyanannyi, egy kis kartondoboznyi, vagy annyi sem, valami miatt mégsem merednek ki olyan szigorúan az időből, mint azok a régi fekete-fehérek.

06. 25. • Mindenről be akarok számolni neked, anyám, mindenről, ami az életemben meg a fejemben zajlik, ezért azokról a dolgokról is, amik – szerintem – csak a fejemben történtek meg, amikor nem tudtam nyelni, a hipnotizőröm azt mondta, *vetítsd ki magad elé, ide, erre a falra, segíteni fog, nem mélyebb látás ez, mint amikor kibámulsz a vonatból*, és most, amikor Pestre mentem, és az IC-n háttal ültem a menetiránynak, Ferihegy környékén hirtelen feltűnt egy hatalmas repülő, nagyon lassan ereszkedett lefelé, párhuzamosan ment a vonattal, csak ellenkező irányba, egyre hangosabban nyeste a sínek melletti erdősavot, az ablakokban üvöltő és imádkozó arcok, tudják, hogy nemsokára mind meg fognak halni (ilyenkor mindenki istenhívő, azt mondják), rettentő ez az aratás, alig lehet látni, de a gép egyre lassabban repül, lelassítják a fák, amiket le kell nyírnia, a levelek, az ágak, a vesszők, a lombkorona, a törzs, a gyökerek (ezek a általános iskolai környezetismeret-tankönyvem szavai, valahonnan előbújtak), lassul a repülőgép, nyíródik a teste, már lent jár, a fák tövénél, nemsokára felrobban az egész, és én nem is értem, hogy miért látom még mindig, hiszen hát ellenkező irányba haladunk, mintha a vonat a repülőgép mellett állna, haladna vele hátra, pedig az a masina se mozog, csak a fák estek neki, süpedésében, azok zilálják, önmaguk feláldozásával, a (kiskorunkban így mondtuk:) *göpszaj* vastestét, ami már a földet szántja, robbanni fog, robbanni fog, de aztán hirtelen véget ér az egész jelenet, a repülő eltűnik az ordítva imádkozó emberekkel, a vonat robog tovább, a kiírás szerint 121 km/h a sebességünk, velem szemben (a te szavad:) egy *kikímélt* nő ül, régen nem utazott, tíz évvel lehet fiatalabb nálad, szépen fel van öltözve, minden ruhadarabja zöld és fehér, a lábán szandál, a lábfeje is szép, de a bal oldalon, a cipő szíjai közül csöppet kikandikál a kisujja, szép kis ujjacska, el nem tudom képzelni, hogyan nyírja le ez a szép, öreg nő a körmét, aligha élhet egyedül, de ez a kilógás, a struktúrának ez a különös anomáliája nagyon idegesít, még a végén rászólok, *asszonyom, kilóg a szandáljából a kislábujja, tegye már vissza*, de aztán jön Cegléd, összeszedi a cuccait, elköszön, lassan, de nagyon korán, odamegy az ajtóhoz, és én csak ekkor térek majd magamhoz.

JÁSZ ATTILA

A kép ötödik sarka

Baktay londoni előadására készül Amritáról,
repróinak hátoldalára jegyzetelgetve

Megfestetted azt a fiatalembert újra, nevezzük csak így, almákkal
a kezében korábban. Mennyivel nehezebb almák nélkül
ábrázolni, pedig annyira nem illettek a kezébe,
de a képre se.

Az almákról szólt volna, ha elképesztően szomorú tekintete
nem uralja amúgy az egész képet, mégis mennyivel
merevebb és mesterkéltőbb lett azonnal a póz,
amit felvett.

Hiába kérted, hogy próbáljon lazítani, ő csak keresztbefont karral,
talán valamiért duzzogva, megsértődve félprofilból néz csak rád,
a nézőre.

Feltűrt ingujja is tanácstalanságot sugall, te tudod pontosan, miért,
hiába gondolja mindenki azt, hogy a csálén álló gallér jelzi,
előtte mi történt, mintha csak sebtében kapta volna fel
magára az inget, nem.

Arca is túlságosan kisimult, nyugodt, de éppen a lemondás miatt,
szeme szomorú villanása árul el mindent.

Szerelmet vallott neked, de megmondtad, hogy mást szeretsz, esélye
sincs, így inkább az aprócska flört lehetőségéről is lemondott,
talán majd egyszer megbánja.

Ezt a képet akár Cézanne is festhette volna, technikailag természetesen,
bár ahhoz meg túl konkrét a megvalósítás, túl naturális,
elnagyoltabb kellett volna, hogy legyen kicsit.

Egy éppen hogy csak megvillanó női bimbót sosem tudott volna
ilyen lehetfinoman jelezni csak, ahogy szinte rezeg a vágytól,
hogy érintsék már meg végre,

hiába a vaskosság érzete, nem számít. A fenékvárat érzéki ábrázolása
is azt jelenti, hogy ilyet csak nő tud nőről, önmagáról festeni.

Ezt a hátat, ahogy a fény ráesik, simogatja, leginkább
csókolni kellene, de azon nyomban!

Egy nyári asztal megkopott, de mégis vakító fehérsége ilyen, amikor angyal száll el a kert felett, ő láthatja így, talán, ilyen furcsán, vagy ha valahonnan fentről, egy égi teraszról látsz rá.

Az asztal csálé lábait te festetted ilyenre, nem azért, mert nem tudtad volna hibátlanra, valahogy ez passzolt legjobban belső kertképeidhez.

És a három alma, szintén a kert szikárságát jelzi, a kék bádogkancsó a formája miatt kellett a képre, a csendéletszerűség miatt.

A kép háttérébe húzódó csupasz, vékonyka fa szintén nem a nyári kert félénk hírnöke.

A templomszerű házfal szintén díszlet csak, direkt állítottad elé az asztalt, a magányos szék funkciótlanágából ez biztosan kiderül.

Ebbe a kertbe nem ül ki senki megpihenni, lenni vagy létezni, itt nem történik semmi, csupán a pillanat, ahogy a kép születik.

Nem vagy angyal, de nem vagy ördög sem, hiába nézel ki úgy a magadról festett vászonból, mintha az egész világon uralkodni akarnál nőként.

Rúztól vörös érzéki száj, hófehér, mélyen dekoltált blúzon a jobb mell fölött a vörös rózsza sem elég, nyaklánc, kendő, mind vörös, nem is beszélve a háttérrel.

Igen, nem vagy ördög, de nem vagy még angyal, csak egy félénk, önmagára féltékeny lány, akit a világ folyton megcsal.

Milyen vidám sírköveket is festesz, hisz semmi szomorúság nincsen bennük, de miért ne lehetne egy temető boldog, türelmesen várva a feltámadást.

Indiában nincsenek temetők, kálváriák, csupán szélnek eresztik a lélekport, ha úgy adódik. Nem kell hát szomorkodniuk és jelet hagyniuk, hogy emlékezzenek egymásra, azok, akik fontosak voltak az életben.

Színesre festetted hát a sírköveket, a fejfákat, a fák meg úgyis komorak és csupaszak maradtak. Ennek ellenére nem tájkép, honvágynál inkább, másvalahova.

Egy nap, tudod, hiába menekülsz tovább, éppen felszállnál a vonatra,
de lehet, hogy még odáig sem jutsz, utolér. Nem némán surrogva,
ahogy zen szerzetes nyílve szője halad a céltábla közepe felé,
és nem is az aktuális apokalipszis lovasaiként,

nehéz és sűrű trappban, szerelemtől csatakos ágyban, vagy kővé
gyűrődött párnák között, nem, nem, nem és nem.

A kvartett lassan lépdél a harmatos fűben, ezek már a ráhangolódás percei,
ezt onnan tudod majd meg, ha egyáltalán, hogy a csellista szandáljából
kilógó csupasz nagylábujja hosszú ideig nedves marad.

Leülnek a dunaharaszti resti műanyag székeire, csapolt sört rendelnek
a délelőtti próba ellenére, és játszani kezdenek,
lassú, nyugodt tempóban.

És ahogy mindig is ilyenkor, de csakis zene által hűlő helyedhez szögezve
lemaradsz a vonatról. És mivel nemcsak bölcs apád és önző anyád
gyereke vagy, hanem testvére is minden égből lehullott
és fel-feldobott kőnek,

a kissé hosszúra nyúlt zárótétel vége felé, a beálló rövid csönd előtt,
a fájdalmas hegedűszóló után fekszel csak ott egy lenge száriban
és
megh.

Négy fekete bivaly vár a kép előterében, vakító világossárga fal izzik
a magasban, földszín barna fogja keretbe az állatokat,
az egyik visszanéz, fején madár.

Talán jelezni akar valami fontosat, talán, hogy eddig jutottál
az egyszerűsödéssel és a szimbólumok konkretizálásával.
Talán,

hogy itt elakadtál a festéssel, és nem tudsz tovább dolgozni a képen,
kinéz és búcsúzik a madár, tőled, a világtól, a festéstől, csak még
semmit sem tudsz erről.

Innen kéne kezdeni, de nem megy már, sajnos, valami üresség
bénítja ecsetet szorongató ujjaidat.

A legtöbb ember egész életében a semmiben lebeg, tudod, mi a dolgod,
meg is tetted. A növényzet nemcsak bánatzöld színfolt a képen,
maga a jövő, sötét ablak mellett egy kis fácska,
majd megnő. Talán.

MOLNÁR MIKLÓS

A cheshire-i macska fintora

Kis magyar szocioponyva

„A történeteket akkor gondoljuk végig következetesen,
ha lehetőségeik közül a legrosszabbak következnek be.”
Friedrich Dürrenmatt

Halásszunk a tények hallgatag mélyvizében, ahol a valóságos eseményekkel, helyekkel és élő vagy holt személyekkel való hasonlóság nem a véletlen műve, mert valóságosak a nevek, a személyek, a helyszínek és a történetek, jóllehet tudván tudjuk, hogy a mai élettörténetek többsége elhúzódik a szavakkal való közölhetőség, a „megírhatóság” elől!

Az XA-607809 leltári számú, vénasszony halmazállapotú özvegy Bosnyák Lehelné, leánykori nevén Börcsök Miranda hol van, hol nincs a glóbusz folytonos idomításnak és ellenőrzésnek alávetett, minden módon számon tartott kétlábú tollatlanjai között. Hetven kiló puffedt, lötyögős hús, petyhüdt bőrbe kötve, temetőszőke hajcsimbók, kopaszodó fej, redők szántotta arc, üveges tekintet, karvalyorr, kicserepesedett száj, nikotintól sárga műfogsor, dupla toka, ráncos pulykanyak, fonnyadtan aláfityegő mell-lebernyege, romlásnak indult, hajdan erős altest, a lába szárán vastagon kidudorodó visszerek és fekélygynús elszíneződések, a háta közepén egyre növekvő szőrös púp, meglehet, angyalszárny-kezdemény, de az is lehet, hogy az öreglány átlényegül a púpos teve szentségi állapotába, és megismeri Allahnak az emberek előtt elrejtett századik nevét.

„Grafománia (írásdüh): közepesen súlyos lelki betegség, amelyben egybefonódik tiszta ész, teljes örültség és zseniális hóbort” – Cesare Lombroso

Brunyálás után sose húzza le a klotyót, vastagon bele van kövesedve a kagylóba a húgy, állati bűdös. Éjjel egy ronda műanyag lavórba végzi a dolgát, betolja az ágya alá, de tuti, hogy nappalra is ott felejtí. A szarólavórt csak akkor viszi ki, ha már csurig van, naná, hogy kilötyög belőle a trutymó a toplák rongyszőnyegeire, amiket kábé száz éve porszívóztak utoljára. Az ócska, korhad, repedezett, rozoga cuccokkal telezsúfolt kégli bűzlik, mint a trágyadomb. De olyan nincs, hogy szellőztessen, ki nem nyitná az ablakait akkor se, ha a magasságos úristen kérné rá. Örökké be vannak riglizve az ablaktáblái. Majrézik, hogy valaki be talál ugrani a nyitott ablakon, és kirámolja a hóbelevancát.

Ezennel konjunktúralovaggá ütjük magunkat. Tegyük föl, hogy konjunktúrája van a társadalmi létezés legalsó szintjén tengődők iránti érdeklődésnek.

Vasmarokkal ragaszkodik a kacetjaihoz. Van egy fossá olvasott könyve, magától is ott nyílik ki, ahol piros cerkával aláhuzigált sorok virítanak benne: „Minden öngyilkosság a melankólia főnséges poémája. Nincs maradandó mű az irodalom óceánjában, amely meghaladná zsenialításban ezt a napihírt: Tegnapi

*délután négy órakor egy nő a Szajnába vetette magát a Pont des Arts-ról.” Tévét nem néz, újságot nem járát, ilyesmivel nem kábítja magát. A rádióján csak zenét hallgat. Mobiltelefonja sincs. „Hogy gyufacímke méretű álvilágot hörpintsek, képernyővédő fóliával a tetején? Inkább káromkodok vagy fütyörészek. Régóta nem hiszek a telefonokban, nem hiszek a rádióban, a sürgönyben. Mindegyre saját törvényeim vannak, s a természetem, megvallom, zabolátlan.”**

A vallásban nem lelt se istent, se vigaszt, se nyugalmat, csak papokat meg ketyerős, megvezetett hívőket. Léthelyzetének – hogy olyan emberekkel van körülvéve közel és távol, akiket ha megszoroz egygel, az eredmény nulla, sőt dupla nulla, vagy legföljebb egy gyűszűnyi nullás liszt – meg az egyetemes zombiapokalipszisnek szittyózással próbál fölébe kerekedni. Naponta másfél-két liter almabort lecsordít a torkán, néha a dupláját is. Ha mólés, feszt ugyanazt nyekergi a recsegős pincehangján:

*Rontása tört ránk a dúló viharnek,
ordas had áradata tört ellenünk.
Vesztünkre esküdtek ádáz hatalmak,
tudtuk: egy életen át kell küzdenünk.*

Naná, hogy fejlövést kap a végén, és totálkárosan elterül, mint a széttaposott varangyos béka. Szokott lenni valami ipari kénsavra emlékeztető, kurva szar pálinkája is, ide a rozsdás bökött, hogy macskahúgyból kotyvasztja. Azzal kínálja meg, ha nagy néha vendége akad, vagy ha áthívja a szomszédból a koporsókészítőt, az egyetlen olyan szomszédját, akivel nem áll hadilábon, hogy segítsen arrébb tolni egy bútort, vagy cserélje ki a kipurcant villanykörtét.

Langyos egzotikumot kajtatunk. Látens megrendelőnk a társadalmi büntudat.

Vagy főz magának, vagy nem. Konzervlecsóval meg zsírosdeszkával („kapás bélszínnel”) tömi a fejét, de leginkább a pia tartja életben. Télen fával fűti – már ha fűti – a redvás jancsikályháját. A „Diogenész” hordódonga- és fakereskedésben veszi a tüzelőt, mindig baromira megszopatják azzal is. Szinte mindig és mindenhol átvágják, mint szart a palánkon. Ilyen átvágós a világ mostanában.

Alacsonynak kalkulált irodalomfogyasztói elvárások kereteit töltjük ki, komótosan és önfeledten. Szabályokat, normákat és sablonokat követve építkezünk, az IKEA-ban spájzolt olcsó panelekből. Minden tekintetben előre látható szerkezet a végtermékünk. Nincs kaland a dekódolásban; erőfeszítés nélküli befogadásra, azonnal beválthatóságra játszunk.

Kertes házak utcájában áll a háza, a város peremén. Nagy ívben tojik rá, hogy fölveri-e a gaz a kertjét. Hogy mi a szitu a korommal? Hát hull, naná, hogy hull, egye ki a belét a rák, aki kitalálta. Most is úgy rakódik le, mint a guanó? Még szép, hogy úgy, keményen, vastagon, jöjjön rá a pusztulat. Nem csoda, hogy napokig ki se dugja az orrát a házból. Szarik az alkotmányra. Tök meztelen döglik az ágyában, mereszti nagy múltú, viharvert muffját, a fekete tavat, amiben

* „Régóta nem hiszek...”: idézet Anna Ahmatova *Régóta nem hiszek a telefonokban* kezdetű verséből.

valaha, mikor szárnyak nélkül is tudott repülni, rettentően szerettek úszkálni a kiskacsák. „Kicsi kacska, kicsi kecsge: csíz csacsog-e, kocsi recseg-e?” Hallgatja, ahogy perceg a szú a bútorokban. Kínlódik a krónikus hólyaghurutjával, és faszságokon tököl.

Mitől ment tropára az élete? Hogyan lett szikrázóan eleven, körülrajongott bombázóból sanda tekintetű, búvalbaszott, utálatos bányarém? Mi lett a magzatnyuvasztó ipar süllyesztőjébe küldött három magzatából („megesik, hogy az ember lánya egyszer-kétszer megesik”): szépítő kencefice vagy sertésmájkrém? Mennyi van még hátra a bekrepálásig? Érdemes-e bebiflázni az ógörög névmási határozók közti megfeleltetés szabályait? Milyen lett volna lefeküdni Casanovával, Fidel Castróval és/vagy Che Guevarával? Milyen hosszú A Halászó Macska utcája? Hány boltíve van a Pont des Arts-nak? Mi a *Candide* utolsó mondata („Gondozzuk a kertünket!”): *Nous devons cultiver notre jardin*, vagy *Il faut cultiver notre jardin*? Mennyi só kell egy bogrács slambucba?

Beszélgetett elefánttal, járt az Északi-sarkon és a Szaharában, utazott teveháton, látta a Halley-üstököszt, megnézte a Tádzs Mahalt belülről és Lenin hulláját kívülről, látta a Dél Keresztjét, hipnotizáltatta magát, táncolt izzó parázson, megtapasztalta a súlytalanságot, belebámult egy működő tűzhányó kráterébe, sítire vágta a világrend megdöntésére irányuló összeesküvés miatt, végigrágta magát A tőke első kötetén – de vajon milyen érzés lehet megsimogatni egy tigrist? Tudja, hogy a férgek megeszik, csak azt nem tudja, kicsoda is ő valójában, és hogy van-e Isten. Vagy ha van is, már régen levette a kezét teremtményeiről, és mert szégyelli magát az elfuserált teremtésért, elbújt a világ elől a mindenség egy megközelíthetetlenül távoli csücskébe, ahol kedvére hódolhat autista vesszőparipájának: megoldhatatlan sakkteladványok kiötlésével és megoldásával veri el az örökkévalóság unalmát („matt végtelen számú lépésben”), és megürülő helyére – nesze nektek új agyagbálvány – hatalomhajhászás, okosmobil, steksz, drog meg szex tolult az emberek tudatában? Kire hagyja a viola da gambáját meg a palóc pásztorfurulyáját? Zsugorodik-e már a mája? „Amilyen iszákos vén kurva vagyok, a májam helyében én zsugorodnék, mint a huzat.” Íródik-e krónikás ének a hólyaghurutjáról? „Ifjak kik voltak, hoppra megvénülnek, s a Föld lakói döghalmokba dűlnek.” A nyamvadt macskái meg étlen-szomjan bernyákolnak és randalíroznak az udvaron, és szaporodnak, mint a nyulak. A szomszédok kurvára rühellik a rahedli macskája miatt. Ha valamelyiket elkapják, óne vaker megnyuvasztják, a döglött macskát meg bebasszák a verandájára. És írják ellene a följelentéseket orrba-szájba.

Milyen gyönyörűek az emberek! Ó, szép új világ, amelyben ilyen nép van!

Lábadjanak könnybe a szemek: borzongatásokkal és érzékenyítésekkel operálunk.

„Ég a kunyhó, ropog a nád: egy sor fing, egy sor nád. Fölnyitom a posztmodern történelem rémálmától kivörösödött szemem, és elszörnyedek iszonyú odúmtól. Magamba roskadok, pizlicsáré gondok emésztenek. Tizenhárom és felet üt egy gyászos hangú toronyóra. Mérgező krikszkrakszokból szótt fellegek gomolyognak a búval és bánattal kizsinórozott világ fölött. Rontás van rajtam. Ezerszer is cáfolhatnak egy babonát, ha szükségem van rá, hiszek benne, ha a fene fenét eszik is. Szem meglátott, szív megvert, annak ártson, aki megvert – álmokórral, lépfenével, bubópestissel, tudómétellyel, kolerával, leprával, fekete himlővel, szifilisszel, sárgalázssal, folyami vaksággal; csapjon bele a tüzes

istennyila. Ha nő igézett meg, hasadjon meg a csöcse, ha férfi, szakadjon le a töke. Viszket a seggem, megvakarom, mégpedig ott, ahol én akarom. Hogyisne: nem ott vakarom meg, ahol én akarom, hanem ahol a viszketés akarja.

Köszvény ellen veszem a' keserű lapunak a' bélit avagy gyöngéjit, a' ki olyan, mint a' káposzta torsa, levonom a' külső héját, teszem lágy meleg vízbe, hogy ki-vonnya a' keserűségit, tsinállok belőlle salátát, meg-könnyebbíti a' fájdalmat, 's a vért meg-tisztítja."

Áttételek nélkül, közvetlenül szemlélheti önmagát a mindennapi közhelytuda.

Ha meg mégis kikecmereg az ágyából, leginkább csak azért, hogy újabb adag almabort tárazzon be a sarki Sparban, nyolc-tíz üveggel egyszerre. Dugig van a veranda, a spájz meg a fáskamra üres almaboros üvegekkel.

Egyetlen alakot sem tudunk megteremteni a maga eleven társadalmi kontextusában. Beérjük újságriporterien felületes látszatazonosítások fölvázolásával.

Az egy szem lánya, Melinda – aki olyan világi jó bula, hogy a napot lehet sasolni, de őt nem – egy Costa Rica-i szállodatulajdonoshoz ment feleségül, abban a titkolt reményben, hogy az elvágatlan köldökszínór, amivel a korosodó asszony kétségbeesetten magához próbálja láncolni, elszakad végre. Szülőanyját ugyan nem látogatja, nem válaszol a leveleire, de hébe-hóba küld neki pár száz dollárt meg néhány csomag kávé.

„Édes lelkem, muchas gracias, megkaptam a pénzt meg a kávé. Jólesik innom belőle, mert tőled kaptam. Erősen megdobogtatja a szívemet, azért is szeretem. Egyelőre ne küldjél többet, még a múltkori se fogyott el. Hogy szolgál a drága egészséged? Én gyakran szédülök, nyirkos időben a köszvény is elővesz, de a krónikus hólyaghurutomat nem számítva azért jó erőben vagyok, aggodalomra nincs okod. A szervezetem persze pusztul, módszeresen és alatomosan, öreg csataló vagyok már, nincs mese. De nem óbégatok, hogy hálalni jár belém a lélek. Járjon csak, majd elpucol, ha elege lesz belőlem. Állítólag a halál a bölcsesség, a varázserő és a szépség kezdete, és a bolondság is egy neme a halálnak. Annyi szent, hogy bolondság, ahogy élek, meg hogy egyáltalán élek, ameddig élni hagy ez a nem emberre szabott, hazug, rendetlen, ostoba és értelmetlen világ, a hülyék, gyávák, megvezetett rabszolgák közmegegyezéssel öncsalásán alapuló majompokol. Nem volt még kor, hogy a magyarok háta mögött ne várt volna új zsarnok a sorára, írta 1956-ban egy olasz költő. Camus szerint nyomorúságuk, láncok és száműzöttségük ellenére a magyarok 1956-ban királyi örökséget hagytak Európára, melyet ki kellett volna érdemelnie: mármint a szabadságot. Nem érdemelte ki, hanem elvesztette mindenestül. Európa le van gázolva, elektronikus bilincsekbe van verve, Camus foroghat a sírjában. Helyretolhatatlanul kikökkent az idő. Nem *valami*, hanem *minden* búzlik, minden rohad. *Everything is rotten*, hogy Shakespeare is értse. Mennyien beszopták a covid-blöfföt is, ezt a népiptási gyakorlatot kezdőknek és haladóknak! Mióta világ a világ, ekkora hülyeségtesztnek még soha nem volt alávetve az emberiség. Mára virradóra leesett az első hó. Sok hó esik még, míg újra láthatlak? Ugye, szívecském, búzapirolásra hazajössz? Megszakadna a szívem, ha még akkorra sem. Állandóan gondolok rád. Te vagy az én sivár, keserű életem egyetlen öröme. Zűrzavaros álmaim vannak mostanában. Mintha szegény apád még élne: álomban négykézláb ereszkedem, a hátam-

ra ül, mintha ló volnék, és kinyargal velem pólódresszes balkáni angolok játszóterére, a Vérmezőre hajnali harmatot szedni, mint hajdan a boszorkányok, hogy megigya és örökké fiatal maradjon, én meg éjszakáról éjszakára sorvadok és meghalok. Vigyázz magadra, ügyelj az egészségedre. Írjál mielőbb és minél részletesebben. Türelmetlenül várom a leveled. Kazalnyi csók és ölelés! Sietek a postára. ¡Adiós! Jobban mondva pá, drágaságom! Mióta a lehető legeslegjobb világ lehető legeslegjobb miniszterelnöke kinyilatkoztatta, hogy a magyarok a világ legkülönb nácója – kussolásban csakugyan nincs a kiherélt emlékezetű magyarnál külön –, azóta hazafias kötelességünk elfelejteni minden idegen nyelvet.”

A szeszakán, kurvapecér vejére, Pablóra nem veszteget szót. Ha csak rágondol is, lila lesz a feje, lilább, mint a lánya kávéjától. „Melinda, te büntelen, mért is nem óvtalak, mért nem védtelek? Ifjú lelked haván foltot ejt a gonosz...”

Nosza, halmozzuk a kulisszahasogatásokat, a népszínműi akkurátosságokat!

Mielőtt elcsámpázik hazulról, szédelegve, mint a fejbe kólintott liba, mindent bekallantyúz, beretesz, bezár és lelakatol, legalább tíz kiló kulcsot cipel magával. Vagy negyven bazi nagy lakat fityeg az ajtain, ha a kulcsokat elveszti, úgy kell lerobbantani a rohadt lakatjait. Messziről lerí róla, milyen ágrólszakadt, hiába rúszozza rikító vérvörösre a száját, ha elsántikál a templomba, fölváltva reformátusba, evangélikusba, katolikusba, baptista imaházba, ökumenikus kápolnába, mecsetbe, minaretbe, sztúpába, hogy nyaggassa a gondviselést, akár létezik, akár nem: intézze el neki, hogy hazaköltözzön a lánya San Joséból, megdögöljön Eduárd, elpatkoljon a magát államnak színlelő tőkés részvénytársaság, kinyiffanjon a kapitalista világrend.

Vagy kicsoszog az akáclombos temetőbe olyan holtak csontjain rágódni, akik valaha azt hitték magukról, hogy ők fingják a passzátszelet. – Heidegger szerint a műalkotás az igazság szabadjára engedése – dünnögi résnyire nyílt ajakkal, nehogy kirepüljön a szájából a protkója, miközben egy kakukkfűvel benőtt sírhalom fölé hajolva („Az ismeretlen szenvedésnek legyőzött katonája pihen itt”) útjára bocsát egy dörgedelmes alfarhangot, *rustico ed appassionato*, parasztosan és szenvedélyesen.

Néhaj férje, e nemben a második, a Heideggerből doktoráló, ámde hithű marxista–leninista Bosnyák Lehel (diákzsargonban „Bólé”) az átkosban egy vidéki egyetem agyatlanító tanszékén lökte a pimpós vakert, és fingta a rendszerkonform passzátszelet, hétvégeken viszont a Négycsöcsű Potyka csárdában dajdajozott a kótyagos hallgatóival meg egy igen mókás mukival, a Kommunista Ifjúsági Szövetség kari titkárával, akiből a történelem vagy inkább a történelemcsinálók muris mókájaként húsz év múlva akár miniszterelnök is lehet ebben a kapitalistává visszavedlő majomországban. Be kellett szarni, mikor hegedűvel a hóna alatt „Bólé”, a nyiszlett, mitugrász filozófiaprofesszor, a tudományos szocializmus Prézli című szakfolyóiratának főszerkesztője huszáros lendülettel az asztal tetején termett, és olyan faszogányosan elrántotta a nyirettyűjével Bihari *Hoppsza, magyar, coki, német!* verbunkosát, hogy Dankó Pista se játszhatta volna parádésabban, a tudományos szocializmus meg elmehegett a sunyi picsába, Marx, Engels meg Lenin kinyalhatták a puruttya valagát.

„Bólé” lepusztult özvegye félnapokat elkarattyol a sírok közt tébláboló dögevő csoroszlyákkal. Be nem áll a szájuk; amúgy gyöngéd, tapintatos, kellemes modorú úrinők mind egy szálig. Minél többet túrátztatja a bagólesőjét – mert

bagózik, mint az atom –, annál mélyebbre döngölődik a titok, amiért vérben és mocsokban világra jött.

„Alacsonyan szállnak a fecskék meg az F–16-os bombázók. Háború lesz, érzem. Napok óta szaggat a derekam.”

„A menyem folyton a mosógépbe hajigálja a galuskaszaggatót.”

„A mobiltelefon a nép ópiuma.”

„Már Lenin is megmondta, hogy a kisüzem állandóan, napról napra, óráról órára, spontán és tömegméretekben szüli a kapitalizmust és a burzsoáziát.”

„Na látja. Minálunk meg leszakadt a lift. Ketten voltak benne, egy nő meg a kutyája. Mind a ketten szörnyethaltak.”

„Kész rablás, amennyit elkérnek egy vacak, fás karalábéért.”

„Ne csodálja. Tamás Gáspár Miklós szerint ez a világ legreakciósabb állama.”

„Mutasson nekem egy nem reakciós államot, ahol az uralmat bitorló kaszt nem ragaszkodik foggal-körömmel, mindenki más rovására, a hatalmához és a kiváltságaihoz. Az államnak nincsenek kiküszöbölhető hibái: maga az állam a legsúlyosabb hiba, őt kellene kiküszöbölni.”

„Nem mondhatom el mindenkinek, nem mondom el hát senkinek, csak magának: az én megboldogult uram utálta a mákos tésztát.”

„Kapaszkodjon meg: én a káposztás cvekedlit is édesen szeretem, porcu-korral és őrlött borssal jól megszórva.”

„Ez mindennél élesebben veti föl a kapitalizmus meghaladásának kérdését.”

„Nincs haladás, csak süllyedés a rosszból a még rosszabba. Jogosan szán-nak bennünket a gyöp alatt porladó holtak. Haló porunkban mi is jogosan szán-nakozhatunk majd az utánunk jövőkön.”

„Nem találjuk az utat se ki, se be. Nincs igen, nincs nem, nincs egyenes vonal, nincs cél.”

Egy akácfa tetején megtelepedett dolmányos varjú félrebillentett fejjel kukkolja a szájukat tépő csoroszlyákat. Hipp-hopp, rosszkedvűen fölrebben – „Karatty, karatty, karatty... Hogy vájjam ki a fékezhetetlen agyvelőtöket! Herótom van az emberektől, pláne, mióta az a Poe nevű szittyós faszkalap azt a bazi nagy fölhajtást csinálta a holló körül. Pedig mink, szürke mellényű kálvinista varjak utcahosszal fájintosabbak vagyunk, hugyozzam le a lábam, ha nem igaz, és akkor a csecse hangunkról még nem is szóltam. Szarok rátok!” – és lomhán kirepül a képből.

A helyzet elemzése elől szövegünk egyre újabb, hanyagul odakent anekdotákba araszol.

Az ősidőkben Alain Delonnal is futott egy darabig. Az volt az ábra, hogy partnere lesz Delonnak és Lino Venturának, és ő humorítja majd a női főszerepet a *Kalandorok* című filmben. De pléhre csúszott, nem a bicskanyitogató galgamácsai akcentusa miatt – nagy ügy, utószinkron is van a világon. Attól szart be a dolog, hogy nem tud úszni, eszméletlenül parázik a víztől, márpedig az egyik jelenetben bűvárszerkóban eltemetett hullaként kellett volna az Atlanti-óceánba csobbannia. Naná, hogy kiesett a cukrosdobozból. Pedig milyen halálisan mutatott volna a címlistán, mindjárt Delon és Ventura neve után: *avec Miranda Börcsök de Galgamácsa*. Egy girnyó, se-melle-se-feneke cafka kapta meg a szerepet, aki ha a kafe recept szerinti rusnya rovarrá nem is, de a fűzfa leg-

magasabb ágára fölmászó kecskebékává minden kecmec nélkül átváltozik, ha muszáj, csak hogy filmvászonra kerülhessen, ő meg csak mint kisegítő *script girl* sunnyogott a forgatásokon.

Álszociográfiai mélyközhelyeknél aligha juthatunk tovább. Redundanciában utazunk.

„Megpendítem nyelvemnek gyönyörű szólását. Kiürítek mindent, ami belém szorult.

Bennem vannak a szeretője házáat nem találó szegénylegénynek utat mutató csillagok évmilliókkal ezelőtt elindult fénysugarai, a bölgőnek nézett ég, az üstökösök, a felhők, a maga járásán mindig lemenő nap, a hold, a holdas, nagy téli éjszakák, a hatholdas rózsakert, a napszakok, az évszakok, az erek, a csermelyek, a patakok, melyek hajbain piroslík az este, a folyók, melyeknek ha a vizük volnék, bánatot nem tudnék, a tócsák, a pocsolyák, a tavak, a zuhatagok, az örvények, a tengerszemek, a tengerek, az óceánok, az öblök, a fjordok, a kikötők, a rakpartok, a Quai d'Orsay Párizsban, a szigetek, a lángban álló szigettenger, a dombok, melyekre nem jó görögdinnyét ültetni, a csitári hegyek, melyek alatt régen leesett a hó, az erdők, a völgyek, a bujdosók húsligetei, a méltatlanul ócsárolt bokrok, a szakadékok, a barlangok, a tűzhányók, a gleccserek, az esők, a havazások, a hófúvások, a hógolyók, a hóemberek, a párák, a ködök, a zúzmarák, a fagyok, a jégcsapok, a rianások, a korcsolyák, az aranyember, a vizet árasztó tavaszi szelek, a viharok, a jégesők, az orkánok, a tájfunok, a hurrikánok, a mennydörgések, a villámcsapások, a tűzvészek, a lavinák, az árvizek, melyek zúgva, bölgve törík át a gátat, az aszályok, a földrengések, a hegyomlások, a növények, a fák, melyektől nem látjuk az erdőt, az úton röpködő tréfás falevelek, a bokrok, a nádasok, a hajdani eltévedt lovas vak ügetése, a virágok, a gombák, a héjak, a magok, a gyógyfüvek, az avar, a hínár, a moha, a mohácsi vész, a szalma, a rendben levő széna, a síkságok, a puszták, a puszták népe, a sivatagok, a szavanna, a szántóföldek, a magyar ugar, a mezők, a kertek, a parkok, melyeken árnyak teste zuhan át, a pázsit, a gyöp, az ebéd a gypsoron, a fasorok, a sétányok, a Villa d'Este szökőkútjai, az ásványok, a kavicsok, a kövek, melyek nem esnek le a szívünkről, akár kicsik, akár nagyok, a sziklák, a homok, a szik, az agyag, a vályog, a fekete gyémántok, a mészkő, a téglák, a latyak, az örült sár, a lúp, az ingovány, a mocsár, a posvány, aminek iszapját szopva éldegélünk, a kutak, a források, a bogarak, a Halál-tó felett kerengő szép, bátor, büszke madarak, a pillangók, a halak, melyekből nem sok terem a nagy Balatonban, bruhha-bruhha-bruhaha, a háziállatok, a vadállatok, a szerszámok, a kulcsok, a hangszerek, a kották, a könyvek, a térképek, az írószerek, a ceruzák, a rádiók, a kréták, melyek körül nincs hiba, az idegen tollak, melyekkel imádunk ékeskedni, a lila tinták, melyekről Kosztolányi álmodott, az írógépek, a festékek, a festőeszközök, az ecsetek, a vésők, a kalapácsok, az üllők, a sarlók, a kiegyenesített kaszák, a sajkák, a ladikok, melyeken általmennénk a Tiszán, a dereglyék, a tutajok, a csónakok, a bárkák, a kompok és Kompország, mely legképessegeesebb álmaiban is csak mászkál két part között, a vitorlás hajók, a sétahajók, a szárnyas hajók, az óceánjárók, a léggömbök, a sárkányok, a cirkusz, Eötvös zenebohóc, Durbints sógor, a falu jegyzője, a léghajók, a helikopterek, a repülőgépek, az űrhajók, a kerékvágások, a csapások, a vízmosások, az ösvények, az országutak, az autópályák, a hidak, a hídavatás balladája, az alagutak, a Matuska

Szilveszterről elnevezett viaduktok, a taligák, a kordék, a riksák, a négyökrös szekerek, a szánkók, a szánok, a hintók, a konflisok, a vörös postakocsik, a kerékpárok, a triciklik, Trianon, a vonatok, a Kanizsára menő gőzösök, az autók, az álmukban egy picit csöngető villamosok, a földalattik, az anyagok, a pamut, a vászon, a karton, a barhent, a bársony, a selyem, a batiszt, a puplin, a plüss, a tüll, a halasi csipke, a brokát, a gyapjú, a pénz meg a posztó, a szövetek, a cserép, a porcelán, a gránit, a márvány, a bazalt, a szőrme, az irha, a csont meg a bőr és a fájdalom, a minták, a ruhák, az ingek, a blúzok, a mellények, a pulóverek, a kardigánok, a sortok, a forrónadrágok, a miniszoknyák, a maxiszoknyák, a rokolyák, a farmernadrágok, a kosztümök, a kisestélyik, a nagyestélyik, a kimonók, a kabátok, az álomszuszék bundák, a bugyik, a melltartók, a kombinék, az alsószoknyák, a bikinik, a sálak, a stólák, a fátylak, a maszkok, az álarcok, a kendők, a szalagok, a pántlikák, a fodrok, melyekből tizenhárom van a szoknyán, a rongyok, amiket rázunk, a kokárdák, az önkívületben lobo-gó zászlók, az övek, a napszemüvegek, a kontakthályogok, a harisnyák, a zoknik, a kalapok, a sapkák, a főkötők, a fityulák, a kucsmák, a kesztyűk, a cipők, melyekről nem tudjuk, hol szorítanak, a cipőfűzők, a papucsok, a szandálok, a saruk, a csizmák, az üzőtt-fűzőtt bocskorok, az ernyők, melyek fenn vannak, és nincsen kas, az esernyők, a napernyők, a húzózárok, a tépőzárok, a legyezők, a csatok, az ékszerek, a drágakövek, a fülbevalók, az új divatú, nem cifra, de jó szoros nyakravalók, az amulettek, a boglárok, a násfák, a gyöngyök, a kösöntyűk, a csön-csön gyűrűk, a karperecek, a bokaláncok, a tükrök, Alice csodaországa, a pomádék, a smink, a púder, a krémek, a balzsamok, a rúzsok, a pacsulik, a körömlakkok, a körömrészelők, a szemöldökcsipeszek, a fésűk, a haj-, a fog-, a ruha-, a cipő-, a sár-, a vécé-, a lóvakaró kefe, meg amelyiket enni szoktam, ha nem találok valamelyiket, kefélésre termett muffomat is említhetném, egyáltalán nem mellesleg, a szappanok, a szappanbuborékok, a samponok, a szivacsok, a mosdótálak, a fürdőszobák, a fürdőkádak, a fürdő-sók, a fürdőhabok, a zuhanyzók, a medencék, a törülközők, a fürdőlepedők, a fürdőköpenyek, a vécék, a bilik, a bidék, a vatták, a tamponok, a vérszomjas istenségeknek áldozatul bemutatott havivérzések, a hőmérők, a lázmérők, a pelenkák, a bútorok, a szőnyegek, a gyékények, melyeket kihúznak alólunk, a függönyök, a vasfüggöny, a lábtörlők, az ágyak, a díványok, a pamlagok, a ke-revetek, a hencserek, a nyikorgó rugók, a párnák, a dunyhák, a takarók, a paplanok, a plédek, a lepedők, a huzatok, a hálóingek, a pizsamák, a pongyolák, a hálószákok, a gombok, az eszterlánci cérnák, a hosszú láncon tartott tanyasi kutyák, a végighúzódasra betegesen hajlamos vörös fonalak, a varrótűk, a kötőtűk, a horgolótűk, a gombostűk, a biztosítótűk, a gyűszűk, az ollók, a varró-gepek, a vasalók, az órák, a játékszerek, a sakk, a kártya, a pingpong, a babák, a bábuk, a csörgők, a csengettyűk, a golyók, a labdák, a labdaházi eskü, a mó-kuskerekek, a karikák, az egyiptomi hét karikacsapás, a szürke hétköznapi és a még szürkébb ünnepek, a rút szibarita vázák, az edények, az evőeszkö-zök, a dugóhúzó, a konzervnyitók, a fogpiszkálók, a csészék, a csuprok, a po-harak, a korsók, a kupák, a kelyhek, az ivókürtök, a tányérok, a tálcák, a tálak, a kancsók, a köcsögök, a kulacsok, a butykosok, a termoszok, a kannák, a ki-csiny hordócskák, melyekben jó bor terem, az öles kondér, amiben a halál ba-bot főz, a kosarak, a retikülök, a táskák, a bőröndök, a csöbrök, a vödrök, a tili-toli egyikből a másikba, a teknők, a teknővájó cigányok, a skatulyák, a dobozok, a bödönök, a ládák, a zsákok, a kaptárak, a hamutartók, az urnák, a cinkelt szavazások, a kávéfőzők, a kávédarálók, az ízek, az ételek, az italok, a víz, a tej,

a tea, a kávé, a sajt, a só, a lágy kenyér, aminek megesszük a javát, a méz, a mosolygó alma, a csengő barack, a dinnye, a dió, a szőlő, a bor, a cukor, a gyümölcsök, a zöldségek, a fűszerek, a terítők, a szalvéták, a tűz, amit meg-raknak, mégis elaluszik, a tűzhelyek, a kályhák, a kemencék, a kandallók, a kémények, a kéményseprők, a putrik, a jurták, a sátrak, a fölszedett sátorfák, a viskók, Tamás bátya kunyhója, a házak, melyek előtt van egy magas eperfa, a pagodák, a villák, a paloták, a kastélyok, a várak, a tanyák, a falvak, a kisvá-rosok őszi vasárnapjai, a nagyvárosok, a városállam, a tornyok, melyekből Majlandban harminckettő látszik, a kapuk, melyeket Dózsa népe csörömpö-léssel csuk le, a pincék, a prэшázak, a borházak, a ravatalozók, a temetők, a kápolnák, az imaházak, a templomok, a katedrálisok, a mecsetek, a minare-tek, a sztúpák, a fények, a színek, a formák, a képek, a szobrok, a gyufák, az öngyújtók, az őszi éjszakában égő pásztortüzek, a csonkig égő gyertyák, a tör-hetetlen mécsesek, az őrlángok, a fáklyák, a lampionok, a petróleumlámpák, a villanykörték, a csillárok, a jelzőlámpák, a fényszórók, a messze valahol lán-goló fároszok, a szagok, az illatok, az illatszerek, a bűzök, a csönd, a hangok, az északi, vándor dalok meg a hirtelen, kósza dalok, a zene, a szavak, a mon-datok, a nyelvek, a költészet, az irodalom, a suttogások, a sikolyok, az üvölté-sek, a tapintások, a simogatások, a csókok, az ölelések, a pofonok, a rúgások, a sebek, a könnyek, a düh, a kín, a láz, a szomj, a vágy, a kéj, a vér, ami forr, mint az örvény árja, a vérszerződés, a Vérmező, a vérpad, a vérbehullt fejekkel játszott lovaspólo, bennem van minden áldás és átok, *sors bona* és a tépé-sünkre szakosodott balsors, gyöngédség és durvaság, udvariasság és gorom-baság, szemérem és trágárság, kéjvágy és csömör, erényesség és repedtsar-kúság, illat és bűdösség, szépség és rondaság, tisztaság és mocsok, boldogság és boldogtalanság, termékenység és meddőség, önfeláldozás és gyilkolás, csecsemők gügyögése és haldoklók hörgése, részvét és utálkozás, szenvedély és közöny, bennem van Mozart és Beethoven, Schubert és Chopin, Grieg és Bartók, Shakespeare és Puskin, Bosch és Csontváry, Petőfi és Bulgakov, Kuprin és Tersánszky, Ady és Boris Vian, Lao-ce és Alexandra David-Neel, Andersen és Jókai, Becky Sharp, Hester Prynne, Effi Briest, Mrs. Marple, de Rênalné, Bovaryné, Nana, Natasa Rosztova, Anna Karenina, Csehov kutyás hölgye, Éva, Iluska, Tünde, Melinda, Gertrudis, Égető Eszter, a lőcsei fehér asz-szony, a funtineli boszorkány, Móricz Zsigmond Árvácskája, Weöres Sándor Psychéje, Zrínyi Ilona, Hrúz Mária, Szendrey Júlia, Pócze Borbála, Boncza Ber-ta, Polcz Alaine, Vankóné Dudás Juli, Sebestyén Márta, Aszpázia, Pénélopé, Szapphó, Kleopátra, Hildegard von Bingen, Lady Godiva, a vastag Margot, Jeanne d'Arc, Madame Pompadour, Sévignéné, Louise Michel, a »Vörös Szűz«, Marie Curie, Mary Shelley, Clara Schumann, Liszt Cosima, Isabelle Eberhardt, Lou Andreas-Salomé, Anaïs Nin, Astrid Lindgren, Martha Argerich, Anna Ahmatova, meg a kelekótya írásdühönc, aki belém maszturbálta magát, és tücsköt-bogarat összehord itt rólam – és... és... és...

Sorolhatnám inam szakadtáig. Ha meghalok, és megszabadulok a benyo-mások, észleletek, gondolattársítások, emlékek – trillák, képzetek, kedv, remé-nyek – ballasztjától, ezt mind-mind rátok hagyom. Üres kézzel jöttem, üres kézzel megyek el. Zephyr leszek, nyugati szél, ami fölveri nyári álmából a Föld-közi-tengert, belesodródik a közelítő télbe, és balzsamos illatok közt lengedez az idők végezetéig. Temessétek mellém a viola da gambámat meg a palóc pásztorfurulyámat. Tűz, víz, ég, föld, istenek: szeressétek a lányomat, és visel-jétek gondját a macskáimnak!”

Művünknek nincs sem sajátosan irodalmi, sem azon kívüli, heurisztikus vagy szifilisztikus értéke.

Ha szököévenként egyszer beesz hozzá a fene valami zöldfülű sutyerákot, belédiktál néhány kupicával a kerítésszagató pálinkájából, aztán előkotorja és mutogatni kezdi a szúette aktfotóit („Estand Fotó”). Nem igaz, milyen dögös csinibaba volt hajdanában: a termete pálmafa, a haja hollófekete, a szemei galambok, a nyaka gyöngyfüzér, az ajka karmazsinszalag, a lehelete almaillatú, a szava patakcsobogás, a két melle két gazella, a hasa lilomok övezte búzaasztag, a köldöke kerekded csésze, csípőjének hajlása művészek alkotta kösöntyű, a lábai sudár márványoszlopok. Fényképész volt az első férje, a kíváncsalmak célszerű fénynöke Tankisztánban és Bankisztánban: udvari fotográfus egy pártállami napilapnál, majd amikor fordult a kocka, egy katolikus püspökségnél; ő csinálta róla az aktfotókat annó dacumál. Ha tükör elé áll, mindig az ugrik be neki, hogy az olyan rusnya szipirtyókat, amilyen ő is, be kéne tiltani, ebből kifolyólag újra meg kéne honosítani a boszorkányégetést.

Akármilyen leharcolt vén csotrogány, azért még bizzeg a mihonyája. Hét-szentség, hogy üzekedne még, ha volna kívül. Kurvára bírná minden porcikája, ha megmarcangolná, szétcincálná, ripityára kúrná egy tökös lepedőakrobata. Egyből elmúlna a hólyaghurutja. Delon is vén csont lehet már, ha él még egyáltalán. Ugyan föláll-e még neki? „Az élet nevű vállalkozásba a szépségemet vittem be apportként. Milyen volt szókeségem, nem tudom már, de azt tudom, hogy nem szőkék a mezők. Delon azt mondogatta nekem mindig, hogy kiköpött Urbinói Vénusz vagyok, pont amilyennek Tiziano vászonra pingálta, meg hogy nyilván nem csirketápon, hanem disznóhúson és tarhonyán cseperedtem föl fatornyos hazámban.”

Van vagy tíz éve, hogy meghalt az ura – „Bólé” tüzes csődör volt, ámbár egyszálból, nyüzöge macskajancsinak látszott –; beleöszült az elvesztésébe. Azóta csak tengődik, mint Toldi lova a szeméten. Kap egy picsányi kis özvegyi nyugdíjat, ha meg egy palimadár nála akar héderezni, kiadja a padlásszobáját, és kakukk. Tele van a petefészke a teljes istenséggel. A Föld a világegyetem büntető gyarmata, letenné rá a nagyesküt. Kivégzőgépre van téve a láthatatlan szíjakra fűzött emberiség: Prokrusztész-ágy, aszfalttépő szerkentyű, nyaktiló, patkányméreg, nukleáris néphülyítés, meg a Kafka úr szabadalmaztatta fegyencgyarmati kifingató buzerátor globálissá baszkurált, furmányos kutylékára.

A problémákat elkenjük és kikerüljük. Nem vagyunk szolidárisak az anyagunkkal, nem észleljük saját irodalmi lehetőségeinket.

Fokról fokra, lassan, mint a cheshire-i macska, kiszáll a buliból. Nem hanyódik tovább a nagy bűdös semmiből még nagyobb és még bűdösebb semmibe tartó világ közepén, ahol ideiglenesen, esetlegesen, kéretlenül és hivatlanul fölbukkant. Nagy túróst lesz őbelőle angyal vagy púpos teve. Csak egy keserű finctor marad a helyén. Lebeg egy darabig a levegőben, aztán – pikk-pakk-pukk – dupla nullás semmivé foszlik, mintha soha nem is létezett volna. Többé nem látjátok szümtükkkel, feleim. Legföljebb álmotokban jelenik meg. A glóbusz folytonos idomításnak és ellenőrzésnek alávetett, minden módon számon tartott kétlábú tollatlanjai között bottal üthetitek az XA-607809 leltári számú öz-

vegy Bosnyák Lehelné, leánykori nevén Börcsök Miranda nyomát. Nem támasztja föl se könny, se szó, se vegyszer.

Ha Bosnyákné életének további – nem ennyire ponyvaízű, és nem ilyen vássott jassznyelven elmakogott – részleteire is kíváncsiak vagytok, forduljatok határtalan bizalommal a magyarok külön bejáratú arkangyalához, Torda fia Bendegúzhoz, aki ugyanolyan nagymenő, beleváló arkangyal, mint Mihály, Gábiel, Rafael vagy Uriel, de nem a jeruzsálemi illetőségű Jehova fennhatósága alá tartozik, hanem a hatalmától megfosztott, száműzetésben tengődő, egy Lajosmizse melletti tanyán kancákat fedezettető Magyarok Istenét vallja följobbvalójának, cifraszűrben, lobogós gatyában és árvalányhajás Kossuth-kalapban jár, paraszat abrakoló táltos paripáját nyereg nélkül, szőrén üli meg, de angyal kollégáitól eltérően nem isteni fénnel és nem is kézrátétellel vagy ráolvasással, hanem fütyülős barackkal, birkapörkölttel, cigányzenével és jóízű káromkodással gyógyítja urdung, tering, ármány, lidérc, fene, guta meg kismillió egyéb nyavalya gyötörtjeit. Tőle kérvényeztétek – megtámogatva egy gönci hordó somlai juhfarokkal meg néhány oldal szózott szalonnával, amit akasztott ember kötelére aggattatok, hogy meg ne avasodjon –, hogy nyissa meg előttek az emberiség emlékezetbankját, a kozmikus tudás Akasa-krónikáját. Kutyabőrre körmöljétek rá a kérvényt, de rovásírással ám, ha jót akartok, mert Torda fia Bendegúz, a magyarok arkangyala a papírt semmire se becsüli, a latin betűk meg csípi a szemét.

A rosszul megválasztott irodalmi konvenció, a legkézenfekvőbb „megoldások” alkalmazása miatt tapasztalataink ebek harmincadjára jutnak.

Nincs maradandó mű az irodalom óceánjában, amely meghaladná zsenialításban ezt a napihírt: „Tegnap éjjel egy idős nő a Dunába vetette magát a Margit-hídról.”

Szövegünk: a valóság elkótyavetyélése, sémába idomítása; olvasói kánpad, szövegvesztőhely. Következésképpen nem járulunk hozzá a társadalmi tudat finomodásához.

„Csak az a tiéd, amit elajándékoztál”, idézte mottóul egyik verse fölé Anna Ahmatova. Semmit sem szeretett megtartani és birtokolni. Mindenét szétosztogatta, tulajdontárgyak nélkül élt. Ha ajándékot kapott, sürgősen elpasszolta. „Álmomban bárkit megidézhetek, és nem kell repülőre ülnöm – írta –, hogy akárhol ott teremjek, vagy fölszárnyaljak bármilyen magasságba.”

Mármost miért hozunk létre rossz műveket, hiszen senkinek sem okoz fejfájást a hiányuk?

OLÁH ANDRÁS

fóbiák

alig maradtak emlékeim rólad
csak a félig lehúzott redőny
s a fényrések mintái testeden
az egyetlen közös délután
amikor lekésted a buszt
a következő járat csak
három óra múlva indult
épp hazafelé tartottam
felajánlottam
gyere fel hozzám
minden sandaság nélkül tettem
hisz nem jártunk együtt
baráti társaságban
találkoztunk egyszer
te Pink Floydot akartál
hallgatni a többiek
lehurrogtak s valami
simulós-szirupos
táncdalt tettek fel
dacosan megragadtad
a konyakosüveget
és a szádhoz emelted
akkor is én mentettelek meg
képes lettél volna meginni
az egészet... ennyi közöm
volt hozzád meg az a
sápadt nyári délután
amikor dacosan
feltépted a redőnyt
hogy kimenekíthesd
a fényrácsok mögül
a kivérzett tévedéseket

többes szám első személy

a távolság is tanít
magadra háríthatod a begyűjtött
tévedéseket a bóknak álcázott
igénytelenséget a hajbókoló
kiszolgáltatottságot
a zsebkendőnyi közvetlenséget

a portás cinkos pillantását
de ez már sivatagi emlék
sívó homok fedi a tegnapot
kietlen parlaggá aszott a múlt
már nincs közöd semmihez
nincs ami a tiéd megszűnt
a ragaszkodást szülő
kizárólagosság... csak hiátusok
maradtak s a már semmit sem
jelentő többes szám első személy

új lélegzet

vártalak sokáig vártalak
pedig akkor már tudtam hogy vége lesz
hogy kihűltünk kiszáradtunk
elfáradtak a szavak
s elkezdtünk hullani mint a virágok
hervadt szirmai
mégis vártalak
vacogó csöndben megkérgesedett
reménytelenségben
– kint hó szitált –
az utcalámpa fényében
visszatükröződtek a keréknyomok
repedések keletkeztek
majd eltűntek a friss hópelyhek alatt
tudtam hogy reménytelen
mégis magamon éreztem sóhajod
kezembe kulcsolódó kezed
kinyíltak a tegnapok
új lélegzetet vett az éjszaka
szél támadt felkavarta a porózus havat
kántálásba kezdtek a fák ágai
aztán megcsörrent a telefon
annyit mondtál csak
hogy elfáradtak az angyalok

SÁNDOR ZOLTÁN

Apátlanok

Az újságból értesültem az esetről.

Akkor már néhány éve a hegyvidéki víkendházamban éltem. Nem sokkal nyugdíjba vonulásom és feleségem halála után döntöttem úgy, hogy végleg elköltözőm a városból.

Túlságosan zajossá és kaotikussá vált a számomra.

Már jóval korábban.

Nem tudnám megmondani, hogyan kezdődik. Ez benne a legizgalmasabb. Vagy legmeghökkenőbb. Nézőpont kérdése. Egyszer csak valami elpattan az emberben. Elveszíti a lelkesedését, befelé fordul, s többé már nem hozzák izgalomba azok a dolgok, amelyek előtte igen. A világ egy óriási színpaddá változik, amelyen megmosolyogni való bábok kergetik az illúziókat.

Bevallom, titokban mindig is arról ábrándoztam, hogy egyszer kivonulok a civilizációból.

A lányoméék havonta egyszer-kétszer felkocsikáznak hozzám, és ellátnak mindennel, amire szükségem lehet. Ilyenkor a két látogatás közt megjelent újságokat is elhozzák. Engem nem zavar, hogy a tartalmuk, zurnalisztikai szófordulattal élve: kissé avított, nem futok versenyt az idővel, és már nem sietek sehová.

•

Becsaptam magam után a kocsiajtót, és szóltam a kollégának, hogy indulhantunk.

Nem sokkal azelőtt csöppentem a szerkesztőségbe, sajtófotózással korábban sohasem foglalkoztam, máris mindenféle terepi munkát rám bízta. Az öreg Bajorral néhány év alatt keresztül-kasul kocsikáztuk szűkebb pátriánkat, olyan falvakban is megfordultunk, amelyek mára teljesen elnéptelenedtek, vagy már nem is léteznek! Nemritkán letértünk a köves útról, és az országút porában felkerestük valamelyik eldugott tanyát. Falverővel, kútásóval, sátorosmesterrel, kubikossal, zsákolóval és megannyi érdekes alakkal találkoztunk bolyongásaink során.

Egy férfit kerestünk éppen, aki az öreg értesülései szerint mindennap végigüldögéli a délutánt a temetőben egy maga által tákolt padon. Így készül a halálra, mondta egy fejkendőseni, amikor a faluba érve útbaigazítást kértünk tőle a temetőhöz, és keresztet vetett. A helyi kocsmában iddógálóktól megtudtuk, hogy édesanyja halála óta az illető egyedül él, de abban már nem volt egyetértés a jelenlévők között, hogy a városban volt-e felesége is, akivel tanulmányai során ismerkedett meg, vagy sem. Egyesek szerint ez a feleségéhistória csupán mendemonda, amelyet az édesanyja terjesztett a faluban, mert szégyellte, hogy a fia nőtlen, mások szerint pedig színtiszta igazság, csak idővel furcsa viselkedése és különös szokásai miatt szétmaradt a feleségétől, azért költözött haza. Egy micisapkás koma egyenesen azt állította, hogy a vá-

rosban gyereke is született az alaknak, az ismerőse mesélte neki, a kisleány azonban valami furcsa betegségben elhunyt, és a tragédia következtében a házastársak eltávolodtak egymástól, a férfi valójában ezért tért vissza a faluba, különben miért tette volna, néphős gyerekeként nagy karrier állt előtte a városban, a többiek azonban kacagva lehurrogták az illetőt, hogy ne fantáziáljon, éppen nem verset ír botvéggel a porba.

Tisztában vagyok azzal, hogy a faluban sokan azt gondolják rólam, megőrültem, mondta közömbösen a férfi, amikor szóba elegyedtünk vele a temetőben. Nem volt nehéz megtalálni, már a bejárati kapuból feltűnt fura megjelelése. Sovány, nyúlánk teremtés volt, fekete kalappal a kobakján. Az öreg Bajor letelepedett mellé a padra, és diszkréten, mintha csak az időjárásról csevegének, faggatni kezdte. Bevallom, néha az én fejemben is megfordul ennek a lehetősége, de akkor mindig felöltik bennem a gondolat, hogy ha valóban bekattantam volna, akkor nem jutna ilyesmi eszembe, ha pedig már eszembe jutott, az azt jelenti, hogy mégsem zavarodtam meg. Végül is nem tudhatom! Tragédia, balszerencse, betegség már érte a családot, de olyan még nem történt, hogy valaki megháborodott volna. Egyáltalán hogyan keletkezik a megbolondulás?

Csendben kattogtattam a fényképezőgépet, megpróbáltam minél több szögből elkapni a férfi arcélét. Rejlett a tekintetében valami eredendő szomorúság. Azt is tudom, hogy sokak szerint a halál megszólításáért járok ki ide mindennap, de azt egyszerűbben is megoldhatnám, nem? Úgy tartják, a halál pillanatának közeledtével az ember mindig az anyját szólítja, én pedig, lám, bár édesanyám sírja előtt ülök, állandóan az apámmal pörölök, apámmal, akit még csak meg sem ismertem. Erre a zsebéből egy meggyűrődött fekete-fehér fényképet húzott elő. Hozzá beszélek folyamatosan, mutatott a fotón látható csupasz állú fiatalemberre. Elesett a háborúban, mielőtt még megszülettem volna. Alighogy betöltötte a húszat. Nem kell hősködni, játszani a bátor partizánt, az megdöbbenés és felelőtlen cselekedet, gondolj megszületendő gyermekedre! Ilyeneket mondok neki, mintha csak a saját gyerekeimhez beszélnék, elvégre megtehetem, kétszer annyi éves vagyok, mint amennyi ő volt, amikor eltávozott.

A szerepek, fura módon, felcserélődtek.

•

Vakítóan sütött a nap, szabályos glóriát festett a fiatalasszony feje fölé. A gyerekkel a karjában a templom előtti járdán üldögélve úgy festett, mint egy madonna. Magukra hagyva a két férfit a temetőben, visszasétáltam a falu központjába felvételeket készíteni. Megpillantva a különös hölgyet, néhány fémpénzt szórtam az előtte lévő edénybe. Megköszönte, és annyit mondott, hogy ha adok neki még egy-két vasat, akkor szívesen megoszt velem egy történetet. Történeteket mesélek, mondta bizalmasan, igaz történeteket. Előkotortam a pénztárcámból az összes aprót, és beleszórtam az edénybe. Lenyomtam a felvételezés gombot a magnón. Általában nálam volt, mivel az öreg sohasem használta. Többnyire egy kis notesszal járt, és abba jegyezte fel, amit fontosnak vélt, de gyakran megesett, hogy egyetlen adatot sem rögzített. Azt mondta, nem akarja, hogy az emlékezetében megőrződött szavak varázsát tönkre tegye egy masina. Irtó bogaras volt! Riportjait kivétel nélkül szépirodalmi alkotásokra jellemző szabadsággal írta meg.

Akadtak is ebből néha bonyodalmai, a riportalanyok tiltakozó levelekben követelték a helyesbítést.

Egymáshoz simulva felülünk szilaj pejkomra, és griffmadárként felszállunk a magasba! Hetedhét országon át repülünk majd a felhők között, megcsodáljuk az alattunk elnyújtózó világot, esténként pedig csillagporban fürösztyjük meg egymást. Kezdetben ilyeneket duruzsolt a fülembe naphosszat, meg éjszaka is, amikor már megengedtem neki, kezdte történetét a helyi madonna, akit néhány bankóért le is fényképezhettem. Mindez addig tartott, amíg be nem fészkelte magát az otthonomba. Ameddig a falu valamelyik eldugott zugában vagy a szabad ég alatt hált, a holdat is képes volt lebeszélni az égről, de amint megvetette magát a megboldogult anyámtól örökölt paplan alatt, hirtelen kifo-gyott a szép szavakból.

Tavaszi volt, napszámba jártam, hívtam őt is, de azt mondta, inkább szét-néz, van-e helyben vagy valahol a közelben olyan munkalehetőség, ahol meg tudja mutatni, micsoda előadó, azzal többet lehet keresni. Ráhagytam, bár tudtam, hogy csupán a kocsmákat járja, és ha szaval vagy énekel is, legfeljebb garatra öntő kubikosoknak teszi azt kártyázás közben, amiből a napi betevőjét reméli. Amikor szóvá tettem neki, hogy egy napszámból nehezen fogunk kijönni, és jó lenne, ha ő is csatlakozna a bandához, sértődötten letorkolt, hogy mit képzelek én, kicsoda ő, hogy naphosszat görnyedezzen a szántóföldön, és mivel csak nem hagytam rá, elcsattant az első pofon.

Tudom, most arra gondol, miért nem tettem ki azonnal a szűrét, amire nagyon egyszerű a válasz: a kicsi már úton volt. Azt reméltem, hogy ha majd meglátja csemetéjét, meglágyul a szíve, és felhagy a kicsapongó életmóddal, de a baba világrajövele mit sem változtatott a helyzeten, sőt, még jobban megnehezítette, mert állandóan azt vágta a fejemhez, hogy szándékosan ríkatom a kölköt, hogy ő ne tudjon pihenni. A telet még velünk töltötte, de amint ki-zöldellett a rét és madárzajos lett a határ, nyoma veszett. Még egy pillantást sem vetett közös gyerekünkre, azt sem mondta, hogy befellegzett. Biztosan felült sokat emlegetett pejójára, és elviharzott!

Ismét napszámba járok. A kicsit is viszem, lefektetem a róna szélére, oly mindegy, hogy ott fekszik, vagy a szobában. Tán jobb is így, legalább teleszívja magát friss levegővel. Ha bömbölni kezd, akkor elringatom vagy megszo-potom, ezért a gazdám csak a napszám felét fizeti ki, azt mondja, hogy a fattyam – így hívja – feltart, hiába próbáltam már neki többször is megmagyarázni, hogy attól én még ugyanúgy elvégzem a munkát, mint a többiek, annyit mon-dott, ha nem tetszik, felőle nyugodtan elmehetek. Néhány idős asszony azt ja-vasolta, adjak a gyerekeknek egy kevés pálinkát, attól végig aludni fog, de félek, nehogy kárt tegyen benne. Édesanyámtól tudom, hogy annak idején egyesek pálinkával még csecsemőkorukban elhülyítették gyerekeiket, hogy később több segílyt kapjanak utána.

•

Az elkényeztetett fruska ügyetlenségében elütött egy pszichiátriáról sza-lasztott félkegyelműt, majd lelkiismeret-furdalásában gyereket szült neki! Ezt mondta az apám, amikor értesítettük, hogy nagypapa lett, mesélte a feke-tébe öltözött asszony. Gyászjelentést jött leadni a hirdetőoszta-lyon az édes-
apja halála miatt. Nem hitte volna, hogy ilyen rosszul fogja érezni magát, hi-szen édesapja még kislány korában elhagyta őt és az anyukáját. Egy ideig

még tessék-lássék módon tartották a kapcsolatot, de férjhezmenetele óta nem találkoztak. Az öreg az esküvőre sem jött el, és a babát sem nézte meg. Beszélni sem beszéltek. Hallotta ugyan, hogy beteg az édesapja, de közömbösen fogadta a hírt, úgy gondolta, őt már úgysem érdekli az a személy, aki az apjának adja ki magát.

Tévedett, folytatta előadását a nő, merthogy most, hogy elhunyt az édesapja, úgy gondolja, nagyon sok mindent meg kellett volna beszélniük, amire így már soha többé nem lesz alkalmuk. Kisfiánál nagyon korán egy ritka gyógyíthatatlan betegséget diagnosztizáltak, több évig tartó keserves küzdelem ellenére elvesztették őt a férjével. A kegyetlen kór nemcsak gyereket ragadta el, hanem a házasságukat is felőrölte, nem sokkal a temetés után el is váltak. Sokáig úgy érezte, soha többé nem akar gyereket, a válása után néhány alkalmi barátjával is többnyire emiatt nem mélyült el a kapcsolata, apja halálát követően azonban most úgy érzi, szülnie kell egy másik gyereket, akinek időben, türelmesen elmondhatja mindazt, amit az apjának nem sikerült elmondania. Ez a meggyőződés most tudatosult benne, amikor megpillantotta a pulton lévő képet. Szeretné megvásárolni, hogy nap mint nap imádkozhasson előtte. Meggyőződése, hogy ez segíthet neki.

Érdekes volt a temetőjáró szerzet története, de engem valahogy sokkal inkább megérintett a koldus asszony meséje. Fél napszámmért gürcöl, egy kis mellékesért pedig néhanapján kiül a templom elé, mert hisz abban, hogy vannak segítőkész emberek. Napokig nem tudtam szabadulni a gondolatától, vajon én miben hiszek feltétel nélkül. Miután előhívtam a róla készült fotográfiát, egy gombostűvel beleszúrtam a hirdetőtáblába, leültem néhány méterre vele szembe, rágyújtottam, és hosszasan néztem. Az asszony arcvonásait, az öltözkését, a gyerek pólyáját, a háttérben magasodó templom bejáratában leskelődő plébánost, néhány véletlen elhaladót a távolban, a gyerek tekintetét, az adományokra kikészített edényt, a különböző árnyalatok formájában manifestálódó fényjátékot.

Napokkal korábban megkértem a titkárnőt, hogy vigye el a fényképet a képkeretezőhöz, már ki is ment a fejemből, amikor telefonon megkért, hogy fáradjak le hozzá a titkárságra, félórája megérkezett a bekeretezett kép, de van más is, egy hölgy szeretne beszélni velem. Nem eladó, mondtam az asszonynak. Megértően felsóhajtott, csak annyit kért, hogy ha van néhány percem, hallgassam meg a történetét. Volt. Fura érzések és gondolatok kavartak bennem, míg a beszámolóját hallgattam. Meggyőződése, hogy ez segíthet neki, monda, és elhallgatott. Mint már említettem, szólaltam meg pár másodpercnyi hatásszünet után, a kép nem eladó, ám szívesen magának ajándékozom, egyetlen feltétellel: olyan helyre teszi, ahol mindig látható lesz. Nem állíthatom, mondtam, hogy osztozom érzésében, de hiszek abban, hogy az őszinte hit csodákra képes.

•

Napokig figyelmesen lapoztam az újságokat, de nem találtam újabb információt az esetről. Ezért napjában többször újra meg újra elolvastam a kishírt, hát-ha a sorok között felsejlik benne valami rejtett üzenet.

„A Kertvárosban tegnap a kora esti órákban tűz ütött ki az egyik családi házban. A balesetben a főépület és a két melléképület is szinte teljesen a lángok martalékává vált. Mindössze egy közfal úszta meg a tűzvészt. Csodával

határos módon a rajta lévő, szoptatós gyermekét az ölében tartó kéregető asz- szonyt ábrázoló fényképnek sem esett különösebb bántódása. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a tragédia bekövetkeztekor senki sem tartózkodott a házban. Nem hivatalos értesüléseink szerint az ott élő idős hölgy éppen esti misén volt. Amikor a templomból kijövet közölték vele a katasztrófa hírért, olyan rosszul lett, hogy azonnal kórházba kellett szállítani. Úgy tudjuk, a ható- ságok értesítették a tüzesetről külföldön élő fiát, aki már úton van hazafelé. Lapzártáig nem érkezett hivatalos értesítés arról, vajon mi okozhatta a tüzet.”

A rövid beszámoló mellett egy elmosódott paca szerepelt illusztráció gya- nánt.

Még egyszer átfutottam a sorokat, és eldöntöttem, nem olvasom többször. Félbe hajtottam a lapot, és kinéztem az ablakon.

Vakítóan sütött a nap.

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális számát az **Írók Boltjában**, valamint az alábbi helyeken biztosan megtalálja:

Budapest: Árkád (Relay és Inmedio), Blaha Lujza tér (Relay), Boráros tér (Relay), MOM Park (Inmedio), Nyugati téri aluljáró (Relay), Széll Kálmán tér (Relay), **Debrecen:** Árkád Fórum (Inmedio), **Eger:** Széchenyi út (Inmedio), **Győr:** MÁV váróterem (Relay), **Miskolc:** Szinvapark (Inmedio), **Solymár:** Auchan (Inmedio), **Sopron:** Széchenyi tér (Inmedio), **Szeged:** Dugonics tér (Inmedio)

BÁNFI TAMÁS–KOCSIS DOROTTYA

Tompá Mihály ismeretlen levele
Szemere Miklóshoz

TOMPA MIHÁLY LEVELEZÉSE

Tompá Mihály levelezése Bisztray Gyula szerkesztésében, bőséges és alapos jegyzeteivel 1964-ben megjelent.¹ A közölt levelek nagyobb részét a költő írta, s csak megközelítően egyharmad a hozzá írtak aránya. Ennek oka Tompa sajátos felfogása, a levelezést bizalmas érintkezési formának tartotta, tartalmuk csak a címzettre tartozik. Kivétel Arany János és néhány barátja, akik a megőrzés irodalomtörténeti jelentőségéről meggyőzték. Szeretett barátja, Szemere Miklós Tompa leveleit nagyrészt (talán az összeszt) megőrizte, ezzel szemben csupán négy Szemere-levél ismert. Szerencsénkre ezek között van a keleméri tartózkodása alatt írt Szemere-levél, így annak dátuma a feltételezéssel szemben pontosítható, és Tompa egyik levelében írt válaszai érthetők.

Tompá meg nem őrzési felfogásának szélsőséges esete Petőfi leveleinek megsemmisítése. Összeveszésüket követő felindultságában az összeset elégette. Tettét ugyan megbánta, de a veszteség pótolhatatlan.

Tompá Mihály szülei korai halála után, 1822 és 1832 között Igriciben nevelkedett. 1832-ben Sárospatakon kezdte meg tanulmányait mint szolgadiák.² Az iskolai tanulást anyagi okok miatt többször kellett felfüggesztenie.³ 1839-ben Sárospatakon lett a főiskola önképző körének a tagja. Első versei, a *Kandallódal* és *Vízdal* a Társalkodóban 1840-ben, majd az Athenaeumban 1841 közepén *Alkonyatkor* és *Mohos váromladékon* címmel jelentek meg.⁴ Szemere Miklós *Mignondala* című Goethe-fordítása az Athenaeumban 1840 januárjában az első publikált műve.⁵ Sikerén felbuzdulva Szemere Pál közvetítésével számos munkáját elküldte, amelyek közül 1840–41-ben két önálló munka és hat Goethe-fordítás szintén az Athenaeumban megjelent.⁶ Bajza József szerkesztőként Szemerét a Goethe-fordításokra buzdította, a saját verseiért nem lelkesedett. Szemere a kritikát nem fogadta el, a Patakról ismert Erdélyi János segítségét igyekezett megnyerni.⁷

Tompá és Szemere kapcsolata Kazinczy Gábor érdeme, aki az Athenaeumnál dolgozott, Toldy Ferenc jó barátja volt, majd Tompát is barátjának fogadva, összeismertette Szemere Miklóssal.

Első ismert levelük 1842. október 24-én kelt, bár Perényi József szerint már korábban is leveleztek egymással.⁸ Kettejük között fontos kapcsolat volt a költészet. Tompa tekintélynek tartotta Szemere Miklóst, hozzá küldte egyik korai versét. A Tompánál tizenöt évvel idősebb, 1802-ben született költő ugyan csak harminchat éves korában lépett a nyilvánosság elé műveivel, de onnantól kezdve folyamatosan közzétették írásait. Barátságuk és levelezésük abban az évben indult, amikor Szemere már részt vett az irodalmi életben, sőt heves véleménynyilvánítástól sem riadt vissza. Szemerének nemcsak az önérzetét felkavaró vitát kellett lezárnia, hanem egyes baráti, levelezőkapcsolatait is. Ahogy Garay és Erdélyi János szerkesztőkkel már hűvösödik a kapcsolata, úgy mélyül el levelezése és barátsága Tompával.⁹ A kezdetben egy szerelmes témájú versét véleményezésre

küldő Tompa csak atyai mentort lát Szemerében, később levélváltásaikban szinte párbeszédet folytat a tapasztaltabb, életvidám barátjával úgy, ahogy ezt meg is fogalmazza másik jó barátjának, Arany Jánosnak 1851. április 24-én írt levelében.¹⁰

A párbeszéd-levelezésre szép példa a már ismert Szemere-levél és a most felbukkanó Tompa-válasz. Életük minden területéről szót ejtenek, hivatásukról, magán- és irodalmi életükről egyaránt. Közös társas kapcsolataikat is részletezik. Szemerével is párbeszédet folytat a leveleiben, mint Arannyal.¹¹ Arany is tud levelezéséről Szemerével, az atyai jó barátot is hamarabb ismeri Tompa leveleiből, mint hogy találkoznának. „Szemere Miklós felette jó ember, beh megszeretnéd, ha megösmernéd!” – írja a hanvai lelkész Nagyszalontára 1853-ban.¹²

Összetartásukat erősítette a kiadókkal, a kiadói szerkesztőkkel folytatott küzdelmük.¹³ Az irodalmi életben ismert Tompa Szilágyi Sándornak írt felháborodó levelét¹⁴ Kerényi Ferenc egyetértően idézi: „*Előfizetés útján* nyomassa munkáját? Próbáltam! Jobb, ha magát agyonüti, kivált a ki nem Pesten, de Kelemérben lakik. [...] De az elszállítás pénze lekapása, s ezer millió komisz körülmény megutáltatják az emberrel az előfizetési utat. *Maga költségén nyomassa?* Hol a pénz? Hol az idő a keleméri embernek Pesten strázsálni munkája nyomtatását? *Bizományba adja!* Majd számolnak vele a könyvárusok 7 esztendő múlva. *Eladja?* Ki veszi meg? Ki adja meg az illendő árát?”¹⁵

A szabadságharc és a magánéleti tragédiák után betegsége árnyékában¹⁶ is lankadatlanul levelez választott mentorával, akivel, ha nem is olyan sűrűn, mint szeretnék, de személyesen is találkozott.¹⁷

Tompa leveleiből harminckilenc ismert, azokból huszonötnek a közgyűjteményekben őrzött eredeti kéziratok, tizennégynek Perényi József tanulmánya a forrása. Az eddig kallódó és most előkerült, Szemerének írt levél magántulajdon.

A költő különböző levélpapírai a diósgyőri papírgyár termékei, az 1850-es évek elején sárga, zöld, kék, rózsaszín levélpapírokat, eltérő jelzetekkel használt. A Szemerének írt levele sárga színű, kétrét hajtott 27,5 × 44,3 mm, amelynek a hajtás közelében, mindkét oldalon szárazbélyegzős nyomat látható. A levélpapír nagyméretű betűkkel írt, Tompa Mihály vízjelzésű.¹⁸

TOMPA LEVELÉNEK DÁTUMA ALAPJÁN SZEMERE EGYIK LEVELÉNEK FELTÉTELEZETT KELETKEZÉSI IDEJÉT MÓDOSÍTANI KELL

A megkerült kézirat datálása: Kelemér, május 18., 1851. Az 5-ös számjegy ugyan nehezen olvasható, de a Kelemér hely és az 1-es szám alapján az évszám csak 1851 lehet. A Tompa-levelezést részletező forrásfeldolgozás első kötetében a 90. sorszám alatt, a 97. oldalon kezdődik Szemere Miklós Tompa Mihálynak írt levele. A levélhez tartozó jegyzet alapján az eredeti forrás nem a levél kézírata, hanem Perényi József 1901–1902-ben megjelent tanulmánya, amelyben a keltezetlen levelet 1850 tavaszára helyezte, és ez szerepel kérdőjellel a Tompa-levelek között. A feltételezés téves.

1850 tavaszát követően Tompa 1850. október 7-én „s tán több következő napjain is”, majd 1851. április 23-án datálta Szemerének írt levelét, ezt követően már Hanvárról, 1851. október 4-i dátummal írt. A megkerült levélen Tompa szinte teljesen tizenhárom pontban válaszol Szemerének. Tompa levelének dátuma 1851. május 18., tehát Tompának a Szemere-levelet, amelyre válaszolt, az előtt és 1851. április 23. után kellett megkapnia. A levél feladása és érkezése között eltelt

időtartamot nem ismerhetjük, de az egy év irreális feltételezés. Az elfogadható reális dátum 1851 tavasza.

Szemere Mihály kérdései és Tompa Mihály válaszai a levelében pontosan azonosíthatók és összekapcsolhatók.

TOMPA MIHÁLY LEVELE

A levelet változatlan formában, betűhíven közöljük.¹⁹

Kelemér majus 18. 1851.

Kedves barátom! Pestre nem mentem, a czudar sors, velem is rútul bának,²⁰ de erről majd szóval többet, addig is fogadd válaszomat, melyben először is azt kérdezem: imádkozzam-e mégis esőért? mert itt már minden vetésünk megdőlt összerothadt az iszonyú sok eső miatt.²¹ Minthogy pedig most is esik: remélhető hogy a hónap végén nem fog esni, akkorra tehát okvetlenül elvárlak. Nem bánom pedig akárhogy megtiszteled zubogyi nénédet, s akar hanyadiknak teszesz engem a sorozatban, csak jöj már egyszer valaha.²²

Mért nem éneklek meg feleségemet? Minek? itt van, enyém testestül lelkestül, felesleges volna a Dal; aztán barátom más az a szerető, meg más az a feleség.²³

Ami a gyanúskodást illeti: nem felelek rá semmit; csak te jöj mentül elébb, szemtül szembe jobb lessz megmosni egymás fejét.²⁴ A ki többet érdemel többet kapjon.

Szegény Kerényi! elhozd levelét! sajnálom ezt a jó fiút, mert ki tudja Amerikában is hogyan fognak dolgai menni?²⁵ Egy verset irtam épen most a Nagyenyedi albumba, ő szolgált benne, vagy is inkább elbujdosása alapeszmeül.

Szidjuk az időt barátom! pedig ő szegény semminek sem oka, mint a te nem jó részegednek felesége; ismered azt a verset:

Die Menschen sagen immer,
Dasz die Zeiten sind schlimmer,
Die Zeiten sind gut immer;
Nur die Menschen sind schlimmer. –

Mit Portörő régi tanulóársadról szolván, előhooasz: hogy a fentebb lakókat szerencsetleneknek tartod, én nem így vagyok vele; most is emlékezetemben vannak azok a te általad emlegetett vadászhelyek, Kraszni-bród, Krajnya mi a manó, én ott sohsem voltam, de úgy képzelem, hogy ott abban a vad rengeteges vidékben boldog tudnék lenni; meglehet csak addig tartana az egész illusio, míg meg ösmerném azokat a helyeket, denique most úgy képzelem.²⁶ Beszéltél te nekem Klastromról, víg orosz barátról, látogató menyecskéről, barátom ez nekem végetlen regényes színben tűnik fel, és ha szabad ember volnék, nyugtot nem hagynék nekik [1. folio verso] addig, míg azokat a helyeket be nem járnók.

No hiszen, én nem vádolóom <egy szó áthúzva>, csak a <egy szó áthúzva> iránti rokonszenvből említém meg; annyi bizonyos, hogy kacér

a hölgyecske, ebből sok minden következhetik, de isten mentsen hogy azt mondjam: miszerint itt is következett.²⁷

No barátom ugyan leírtad nekem Rothfeldet, ha, mint nem is kétlem ilyen ő, úgy sajátságos egy valami vagy is inkább valaki. Igen kár, hogy nem ösmerhettem meg.

A másik, a barát is derék fiú lehet; de mit ér az nekem, ha derék fiú is, ha közénk fontad is őket, mikor én igen valószínűleg soha sem látandom életemben. Első gondolatom az volt: hogy irok neki; de aztán abba hagytam, nem volna szilárdabb alapja leveleinknek, miután sohsem láttuk egymást. Furcsa a sors! talán ezeket praedestinálta legjobb barátinkul, kiket sohsem enged meglátnunk. Egyébiránt a Horváthtali megosmerkedésedet, tudtam már elébbeni leveledből.

Rothfeld igazán jól fordít. Öszvemértem kedvteleseim című versedet mellynek ha nem Meine Unterhaltung lesz a címe, nem tudom hogy lesz; Das Behagen vagy Die Ergötzung vagy mi; öszvemértem mondom a fordítással, s úgy találom hogy megelégedve lehetsz vele. Ez a sor: Hangos kürteimre vadász ábrák sorát. (Auf tönende Hörner bunte Jagdfiguren:) még tán jobb nemetül. Habzó szájjal, vadon repülő fülekkel németül ugyanazon szavakkal van áttéve, mégsem adja vissza az eredeti nyers szépségét. Valamint a leöntött zerge sincs visszaadva. Mit blutigem Schädeldel (ádáz fejes) a véres vagy vérző koponya szinte nem adja vissza. Dann fühl ich meine Seel in Wonne sich erregen a legjelentékenyebb szó kimaradt ábrándos lelkemre s az Auch du meine Dichtung! igen szép 4 sor, de az 5^{ik} nagyon nehezen megyen: Deine Quelle ist durch durstigen Wildes klau entsplossen. „Elsötétült kedvem nyoman felpirúl” „Musz die dunkle Laune wieder sich erheben.” a kép: elsötétül – felpirúl elveszve van. Egyébiránt én rossz német is vagyok, futólag is néztem át; ő jobban tudhatja hogyan jó; egyébaránt ügyes toll annyi igaz; bajos is volna ennek a te verseidnek igen sok részét, úgy amint te gondoltad s képzelted, midőn irtad; jól, hiven lefordítani.²⁸

Rothfeld „Népdalok és mondák kiadja Erdélyi János” zavarta össze velem, kit egyúttal meg Jánosnak is ír, mi sem az apám sem a nagyapám nem volt. Egyébaránt haszontalan beszélsz, mert az irodalmi hirgyapju kereskedésből én sem leszek millionaire.²⁹

Rothfeld igen jól ír magyarul; mágnásainkon csakugyan tultesz, kik, kivált a régi időben egész eltökben sem tudtak 10 szót becsületesen kinyekegni. [2. folio recto]

Ki az én mecaenásom, ki regéimet kiadja? Senki! a Hölgyfutár és más lapok beszélnek nyakrafőre, de semmi valóság sincs az egészben. Régen készen áll kéziratom, megvevője nem akadt, – pénzt nem kaptam kölcsön a kinyomatásra; már épen a kandalóba akartam dugni, vagy a mestergerendára tenni a felirással reaquiscat [sic!] in eternum, midőn Nagy Ignác ír: könyvkiadó tarsulat elnöke vagyok, küldje ön kéziratát, határozza meg árát, rögtön fizetek. Én felküldöm tehát, és azt írom, hogy magam megyek az áráért; akkor ő válaszol lapjában: ne jöjön még, majd megírjuk mikor lehet. Azóta van mélységes hallgatás; majd megkapom azt a néhány nyomorú forintot évek múlva. Nem csallak biz én édes jó Miklóskám! mert én olyan keveset irok, hogy alig lehet írásnak nevezni; néha firkálok valamit, ennyi az egész.³⁰

Gondoltam, hogy úgy lesz a Gabor munkája, ő is fene ember. A perditissimust szeretném látni, meg is kerestem volna, ha Pestre mentem volna csakugyan: mert van ebben a kölyökben még is valami bamúlatos.³¹

Ha pedig verset nem hozol, egyet sem olvasok én sem, s így quittek leszünk; ha tehát nem hozol: jele, hogy nem ohajtod enyémekeket sem látni s olvasni. – Gondolatom volt a minap, mint hirlapi levelező nyilvánosan felszólítani a publicum előtt, hogy mért hallgatsz? mért nem írsz? de aztán mégis mást gondoltam. Ezek az idők barátom! ezek az idők!!!

Irtóztató sok lopás barátom! Petőfi részéről! és tagadhatlanul lopás! Jól teszed hogy öszveirogatod, lehet. hogy valaha hasznát veszed; nem azért hogy Petőfi borostyanait akarnád velök letépni, mert az ebadta kölyke nagy költő ő, és az marad; de vak bálványozoinak jó lesz még is szemek közé csapni. Jaj! de, jön e arra idő, lesz-e valaha a magyar irodalom olyan állapotban, hogy érdekes legyen az ilyen kimutogatás. Elveszünk irodalmastól, nemzetestől!

Semmi bizonyost nem tudok P[etőfi]-ről; Arany tudna róla ha élne, de ő sem tud; aztán az ő nyugtalan higanytermészete, dehogy maradt volna két év alatt nyugodtan; külföldön vagy itthon jelét adta volna, hogy ő él. –

Nagy Ignác coquettirozik a kormányval, az igaz, de részemről én sem szólhatok neki; nem vagyok vele közelebbi viszonyban, egyszer beszéltem vele életemben; aztán ő szegény ír [2. folio verso] hogy kenyere legyen; mindent összevissza ír aztán hogy teljék a lap; mellyet minden istenadta nap kiállítani nem kis feladat. Egyébiránt az ebadóróli beszédet egyáltalán nem védelmezem. Most is az elbírhatatlanságig van már az adó.³² Hej mult idők, mult idők! mikor „Miklós Huba vére” a várakat járta unalmában, s mutogatta nekem csicsvai vár omladékait; és Ujhelyben agyon rugdostuk a K. Gábor „Napoleonját”; és a vérzésig vertük Vályi collegámat!! „és a német nem sokára, mindenünkből kiforgatott!” – Hát a nagyhajú él e még?

Pálkövit köszöntsd: Szász Károly itt lakik, pap lesz; nevében írók [sic!] a mult héten Pálkövinek hogy küldje el ezt meg ezt az exegesist; ő ír, válaszol: itt küldöm barátom szívesen, örülök, hogy szolgálatot tehettem neked! azonban hogy küldi csak irta, de ördögöt sem küldött. Ugy volt levelében az exegesis, mint czigány levelében a rák.

Pálkövi bolondozik, hogy én gazdag pap vagyok, annyi igaz van, menynyi szűken elég, de több egy csepp sincs ez nem nagy gazdagság!

Igazad van: Arany igen tisztos lelkű fiú, látd! én őt sem láttam soha életemben; Pap Endrét láttam egyszer, komoly ember, nem tudom több idő alatt megszeretném-e vagy nem?

Midőn azt leirtad, hogy Vahot készre igazgatta verseidet, nem jutott eszedbe, hogy Horváth Lazi a Vörösmartyéval is úgy tett. Egyébaránt méltánytalanság, komizság biz az! itt Szemere Pál az öreg szava jut eszembe; „kakuk igazgatja a fülemülét!” Tagadhatlan édes Miklóskám! hogy sok Stralhentod [bizonytalan olvasat] volt az irodalomban, nekem most akart lenni; azok a fattyúk Pesten igen nagyra látnak! Azonban engedj meg, sem részéről sem részemről nem tartom ferfiasságnak örökre visszavonulni, volt nekem is ilyen gondolatom, most már nincs; ohajtom neked sem legyen.

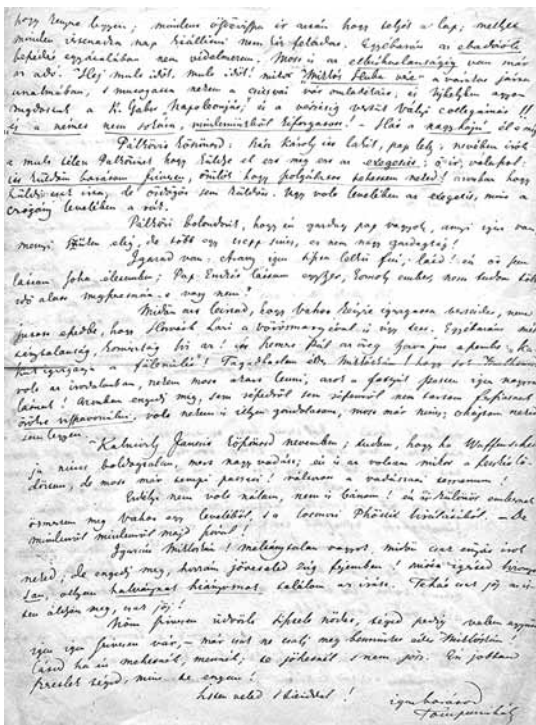
Kalniczky Jancsit köszöntsd nevemben; tudom hogy ha Waffenscheinja nincs boldogtalan, mert nagy vadász; én is az voltam mikor a fecskét lődöztem, de most már tempi passati! változott a vadászati terrenum!

Erdélyi nem volt nálam, nem is bánom! én őt különös embernek
ösmertem meg Vahot egy leveléből, s a Losonczi Phönix bírálatából. – De
mindenről mindenről majd szóval!

Igazán Mikloskám! méltánytalan vagyok, midőn csak ennyit irok ne-
ked; de engedj meg, hozzám jövedeled zúg fejemben! mióta ígérted bizo-
nyosan, olyan halványnak hiányosnak találom az írást. Tehát csak jőj az
isten áldjon meg, csak jőj!

Nőm szívesen üdvözli tisztelt nődét, téged pedig velem együtt igen
igen szívesen vár, – már csak ne csalj meg bennünket édes Miklós kám!
Látod ha én mehetnék, mennék. te jöhetnél s nem jössz. Én jobban szeret-
lek téged, mint te engem!

Isten veled s tieddel!
igaz barátod
Tompá Mihály



AZ 1841–1851 ÁPRILISA KÖZÖTTI TOMPA-LEVELEK TARTALMÁRÓL

Tompá 1842 nyarán megismerkedett Szemere Miklóssal. Tíz év alatt eltérő idő-
közönként húsz levelet írt neki. A levelek két kötelező eleme, a megszólítás és a
búcsúzás jól mutatja Tompa és Szemere kapcsolatának változását. Az első hat le-
vélben a megszólítás „Tekintetes úr”, az első négyben a név előtt az „alázatos
szolgája” olvasható. Átmenet a hetedik levél, amiben „Drága Kedves Miklós bácsi”
megszólítás után az aláírás egyszerűen „Tompá”. A nyolcadik levélről már a „Ked-
ves barátom”, „Édes barátom”, „Édes Miklós kám” után jellemző az „igaz barátod”
vagy „őszinte igaz barátod” befejezés. Vidéki elszigeteltségét sűrű és terjedelmes
levelezésével igyekszik oldani amellet, hogy egyetlen leveléből sem hiányzik a
ritka személyes látogatás és beszélgetés emlegetése.

Tompá előző leveleihez hasonlóan a megkerült levél is két kiemelkedő irodal-
mi személyt érint, Arany Jánost és Petőfi Sándort. Arany népszerű, szeretik és
tisztelik, míg Petőfi megítélése szélsőséges, modora és stílusa költői nagyságát

sokak szemében elhomályosítja, ellenségei igyekeznek lejáratni. Tompa sem kivétel, barátságuk kicsinyes okokból, talán hiúságból, irigységből, sértettséghez, rosszindulatú megjegyzések terjesztéséhez vezet, erre a közölt levél is újabb bizonyíték.³³

Tompa Petőfi iránti ellenszenve főként a Szemeréhez írt levelekben olvasható, amit Szemerének Petőfiről vallott rosszindulatú véleménye is táplál. Tompa egyik mondatában szidja, a következőben már védi is. Talán tudja, érzi Petőfi költői nagyságát, és ezért szándékosan alájátszik, hogy sértettségét más szitkozódása vezesse le. A három költőről a kortársak véleménye egyértelmű, amit az eltelt idő felerősített. Petőfi nemzeti irodalmunk egyik génusza, Tompa ismertebb, Szemere ismeretlen magyar költő.

A reformkor fiatal irodalmi nemzedékének tagjai többségükben nem tehetős család tagjai. Kivétel az eperjesi születésű Kerényi Frigyes, akinek költői tehetségét irodalmi körökben is elismerték. A szülőktől örökölt házában Tompa Petőfivel több napig vendégeskedett. 1845 nyarán erdei kirándulásukon született az ötlet *Az erdei lak* című versenyköltemény megírása. Kerényi vagyonának nagyobb részét elvesztette, a maradékból kivándorolt Amerikába. Balszerencsés hajút után betegen érkezett meg, az ottani életfeltételekhez alkalmazkodni nem tudott, életének tragikus vége lett.³⁴

A levél furcsa és abszurd mondata: „mikor <Miklós Huba vére> a várakat járta unalmában, s mutogatta nekem csicsvái vár omladékait; és Ujhelyben agyon rugdostuk, a K. Gábor <Napoleonját>; és a vérzésig vertük Vályi collegámat!!” K.[azinczy] Gábor Kazinczy Ferenc unokaöccse, az Ifju Magyarország mozgalom vezéralakja, akit e szerepében még Petőfi is elismert elődjének. Tompa és Szemere előtt is megkérdőjelezhetetlen tekintély volt, még ha ezt nem is túlzott örömmel vették tudomásul. Miklós Huba a Szemere család származására utal: „A nagy tekintélyű, kiterjedt rokonsági kapcsolatban álló, őseit egészen a Huba nemzetiségig visszavezető Szemere család tagjaként nevetségessé vált a helyi úri társaság előtt.”³⁵ A Vályi név Tompa öt levelében három keresztnévvel is felbukkan. Károly, Lajos és Pali közül Vályi Pálról szólhat a pikáns mondat, a „collegám” megjegyzés alapján: „Vályi Pali veszett pap-e még?”³⁶

Szemere hiányolja Tompa leírását feleségéről, Soldos Emíliáról, amire a választ a levelében olvashatjuk. Még életrajzírója is idillinek írja le házasságát, de Tompa nem említi verseiben hitvesét, aki mindvégig és mindenben hű társa, támogatója volt.³⁷

EGY MELLÉKIRÁNYÚ ÉRDEKESSÉG

1847-ben Arany János a *Toldival* elnyerte a Kisfaludy Társaság pályadíját, Tompa *Szuhay Mátyás* című költői beszélyét dicsérettel kitüntették. Tompa elismerte a *Toldi* nagyszerűségét, hiányérzete a meg nem kapott tiszteletpéldányokból adódott: „A Kisfaludi-Társaság szabályainak 28.§-ban ezt olvasom: *A koszoruzott és dicséretes művek megjelenését a társaság eszközli, s azokból a szerzők 20 példányt nyernek.* Nem tudom, nem változott, vagy módosított-e a szabály, s nem is követelésekép szólok, csak utbaigazítólá irrom: ha csakugyan kapok, már annyit amennyit, egyet s at: Pesten a régi posta utcában Mitteldorfernél van a pestrosnyai, vagy lőcsei gyorskocsi hivatal, azon *Tornallyára* címezve s utasítva, megkapnám.”³⁸

Nem tudjuk, mennyit kapott, egy példányt minden bizonnyal. Azt vagy azokból egyet Szilágyi Sándornak ajánlott, amely példány birtokunkban van. A derék

könyvkötő a dedikáció címzettjének és az ajánló Tompa Mihálynak a nevében több betűt legalább 11 milliméteres laplevágással eltüntetett. A könyv korábban Ernst Lajos neves műgyűjtő könyvtárában volt.

JEGYZETEK

- ¹ BISZTRAY Gyula, *Tompa Mihály levelezése*, Akadémiai, Budapest, 1964, I–II.
- ² VÁCZY János, *Tompa Mihály életrajza*, MTA, Budapest, 1913, 8.
- ³ *Uo.*, 11–15.
- ⁴ *Uo.*, 16–18.
- ⁵ ÚJ Imre Attila, „Dölyf ellen büszkeség” (*A polémikus Szemere Miklós irodalmi pályakezdésének és szociokulturális kapcsolatrendszerének filológiai tanulmányai*), Irodalomismeret, 2021/1, 34., 24. l.
- ⁶ *Uo.*, 28. l.
- ⁷ *Uo.*, 31.
- ⁸ PERÉNYI József, *Szemere Miklós irodalmi hagyatékából*, Nagykanizsa, Wajdits ny., 1902, 6.
- ⁹ *Új, i. m.*, 58.
- ¹⁰ *Arany János és Tompa Mihály levelezése*, szerk. KICZENKO Judit, Ráció, 2018, 46.
- ¹¹ Ahogy Arany jellemzi kapcsolatukat: „Rest levélíró vagyok, de veled nem levelezek, veled beszélgetek.” *Uo.*, 82.
- ¹² *Uo.*, 76.
- ¹³ Egy példa: BOROVSKY Samu, *Tompa Mihály két levele*, ItK, 1893/4.
- ¹⁴ BISZTRAY, *i. m.*, I., 123.
- ¹⁵ KERÉNYI Ferenc, *Vörösmarty–Petőfi–Madách*, Osiris, Budapest, 2022, 347.
- ¹⁶ Dr. Kiss László, *Kínok tövisében*, Lilum Aurum, Dunaszerdahely, 1997, 20.
- ¹⁷ Eötvös Károly, *A lasztóczi magányban = Eötvös Károly munkái V.*, Budapest, 1901 (Magyar alakkok), 166–173.
- ¹⁸ BISZTRAY, *i. m.*, I., 400. Pelbárt Jenő vízjelkutató értékes megjegyzéseit ezúton köszönjük.
- ¹⁹ Köszönjük Szilágyi Márton tanszékvezető egyetemi tanárnak a Tompa-levél ellenőrzését. Számos magyar, német és latin szókép leírását helyettünk megoldotta. A közölt levél az eredeti betűhív átirata.
- ²⁰ Szemere Mihály: „Barátom én mindig készülök hozzád s mindig honn maradok. Petőfiként: »A cudar sors rútul bánik velem.«”
- ²¹ Szemere: „Pap vagy, könyörögj esőért, mert ha – mint tavaly – ez idén sem terem semmi, sohase gázolok ki a paupertásból.”
- ²² Szemere: „Először Zubogynak fordítandom utamat s úgy Kelemérnek: ígérvén őszkor Ragály Pálnénak (testvérektől valók vagyunk) mutatnom kell, hogy ő az első persona előttem, s te csak a második.”
- ²³ Szemere: „...megismerni szép kis feleségedet, kit te semmirevaló, mind e mai napig sem énekelte meg!”
- ²⁴ Szemere: „Ha Szemere Miklós gyanakodó legjobb barátai iránt is, ki az oka? ... Vajjon nem ti bűnösök!”
- ²⁵ Szemere: „S tehát Kerényi csakugyan Amerikában van.”
- ²⁶ Szemere: „Volt egykor egy Portörő nevű tanuló társam. Mellettem ült grammatista koromban, s átkozott éles hangon énekelt”
- ²⁷ Szemere: „S-ynéra nézva, még tartozom neked, vagyis inkább az ő becsületének a következő felvilágosítással: ...Próbálja bárki, forduljon meg városon valamely asszonykánál hatszor-hétszer, s már sarkában a maró nyelv.”
- ²⁸ Szemere: „Kérdezd: Ki az a Rothfeld? ...a Szemere Miklós versei dicső fordítójának... 23 éves szellemes német s más irodalmakban is jártas, igen szerencsésen és gyorsan fordít.”
- ²⁹ Szemere: „Róthfeldtől tegnap vettem levelet Bécsből, ... Ezt írja többi közt: Tele vannak most a német lapok Magyarhonnal: Erdély János regéi (?) és mondái (kivel tévesztette el őt ez a fiú? Styrtől le vannak fordítva. Tompa Mihály népregéi szintén lefordítottak.”
- ³⁰ Szemere: „Ki az a te Meacénásod? (avitis editus regibus), ki »Virágregéidet« kiadja?”
- ³¹ Szemere: „A Kazinczy Gábor említett munkája csakugyan, hasában maradt. Oleum et operam perdidi. Kár azon néhány napért, mit miatta dolgozott.”
- ³² Szemere: „Miska szólhatnál egy okos szót N. Ignácznak, tőled jobban venné. Már másodszor koquettíroz a kormányossal azzal, hogy a kutyákat adózatni kívánja, – azaz a kutyák birtokosait.”
- ³³ Petőfi és Tompa konfliktusa az irodalomtörténetben megkerülhetetlen. Már Váczy hosszan taglalja (Váczy, *i. m.*, 66–72.), míg Szilágyi Márton legújabb tanulmányában a Jókai és Tompával szakító Petőfit hasonló esetként értelmezi, „a morális fenntartások szinte törvényszerűen vezettek el a barátság felmondásához s a másik kíméletlen minősítéséhez”. *A magyar romantika ikercsillagai*, Osiris, Budapest, 2021, 50–51.
- ³⁴ HEGEDŰS Géza, *A magyar irodalom arcképcsarnoka*, Trezor, Budapest, 1995, I., 265.
- ³⁵ *Új, i. m.*, 43.
- ³⁶ BISZTRAY, *i. m.*, I., 85. levél, 92.
- ³⁷ VÁCZY, *i. m.*, 82.
- ³⁸ BISZTRAY, *i. m.*, I., 57. levél, 70.

SÜTŐ CSABA ANDRÁS

Kezdet

Innét indulnak sűrű ködöt öltve magukra,
éjszaka járnak, szépséges hang száll körülöttük,
zengik az aigisztartó Zeuszt meg az argoszi Hérát,
őt, a dicső úrnőt, aki lépked arany sarujában,
s aigisztartó Zeusz lányát, a bagolyszemű Pallaszt,
Phoibosz Apollónt s Artemisz istennőt a nyilakkal,
s azt, ki öelve a földet, meg-megrázza: Poszeidónt,
szent Themisz úrnőt s Aphroditét, ki kacsint a szemével,
és az aranykoszorús Hébét és véle Diónét,
Létót, Íapetoszt meg a görbeeszű Kronosz álnok
lelkét, Hajnalt és a Napot meg a szép Teliholdat,
és Gaiát és Ókeanoszt, a nagyot, s a sötét Éjt,
s mind az örökké élő isten születését.

(Hésziódosz: *Istenek születése*)

Honnét indultak, ki tudja már. Sár volt, esett, épp felszállt a köd, mentek járatlan utakon,
csapákat taposva, lyukakat égetve, savtól-lúgtól csöppenő, épp szilárdult testtel, előbb a
név, aztán a fájás, a félelem szelídítése, azonos alakra váltva, ruhák, trónus, kiegészítők.
Először felnyílt szemek, mélység félelemnek, fájdalomnak, pezsgő öröm kútjai, mohos
kőbélés, hegynek a tekintet, akár. Felnéz, megtalálta, lakozás helyét, biztosan tudja, nem
lehet más, csak a körben forgó áramlás, a vágató szélhátak, tengerkóc, partizom, barlangok
mélye, erdődal, vízfonák, felskiccelt, beszédbe fagyó alakzatok, idővel, időt veszelve, górcső
híján, mindig és sohasem ott. Honnét indultak, elmondja mind, ki tudja már.

jártak éjszaka jártak nappal mind közül tartotta
egy az eget egy az aljára került másokkal
vegyben járva adta mélység díszben fürdő
járatlan sötétjét mások lettek mássá

lettek máshová arany csillog kettévált
sötétben saruját oldja lerúgja ülni készül
íját feszíti más oldalára fordul verseng
a futkosó fénnyel zápor oldja a port

új kötésbe zárja felejtí őket sorban
ki zengi a dicsőséget a hajnal
omladékán fél térden vakon
motoszkál a köré gyűlt szomszósággal

lehet hogy eddig is felettünk volt a tenger
biztos nem tudható nagy szőke hullám
faldossa elejét nyeli a végét nézi az első
sarló szélesre hagyott szürkére hűlő vasát

lódul ezüst kanyarja a csillagot égre ragasztó
 szélben vér száll ó csepeg és fojtogató testek
 rázkódnak alakokká bő világ és mind e suhintás
 kezdeteit hallás és szaglás ágybeli kékjén
 úgy vörösül hogy egyszerre ölt alakot másokban
 úgy vérzik úgy veszít hogy estében hullásában is terem
 ez az igazi vitalitás sebekből élet osztódnak sokasodnak
 válluk fölé eget tart az otthagyt állj alá s megtudod
 dérrel dermedő nagy próbák hű idejét látni
 vissza eltévedt patakok nádfalat torlasztó csobogásán

egy szálat letép nézi a kezén lassan eredő vér patakját

így lesz neve karja lába – összhangzat alapul
 morgásból csend – nézésből erő
 látásból tapintat – alvásból álom
 álomból képek – képekből vágy
 vágyakból ember – emberből tárgy
 tárgyból alany – alanyból eredő
 málló szélhomály – felhők takarta ég
 égő lámpa körtefák – fák az égen eleven gráf

nézd őket. milyen tisztán tudatlanok, az ég minden rajzát elfeledték, annyit és annyira
 őrizték, hogy amikor kellett, többé, kevésbé sem lették sehol, és a karcsú, hajló nád szárával
 fénylő pontokra mutatnak fel egyesével. hízó éjszaka, szép, virradat előtti manusok, hajlik,
 inog, hajlik-inog. mutató pálcákkal, nádszállal, pontot pontjával, köti-ragasztja csillámos
 nyálát, törli szeméből a fáradást, most éles, most nemcsak él, terem, és sugárzó rajait
 magával viszi addig is, amíg így lesz, holnap így lesz, rajzból mozgás, nincsből ébredés.
 nézd őket.

hang

jönnek a hangok együvé az ébrenléttel
 fóliásátrak párája reggeli füst kering
 jönnek és mennek közelednek távolodnak
 meglepi a hajnalt ladikot láncáról eloldva

rúgja a vízre az orr kétfelé fésüli
 csobban a lapát koppan a bordákon
 ragadozók földön vízen levegőben
 és növényevők rovarok olvasatlan hada

nedves ruhaujjak fűzött erős cipő
 torokba ragadt távolság pörkölt szemei
 ha megvan a dohány még izzik lázasan
 kéztől fejhez vándorol fordul az ujjak közén

aki szemével mért hagyhatja fülére is
két kézzel a főzött búzát a kukoricával
szőnyeget terít a nyugtalan mederfenékre
a parti fűz szétcsapott tekintete lentről ázó haja

homloktól a magasba lobog a zöld
testén és közein csepegő nyalábok
a reggelbe tűnik a hajnal fátyolozása
tisztá kék ég húzik saját halovány helyén

és lent a mélyben a vizek súlyai alatt
lebegő növények csiszolt kavicsok iramló
törvényeik szerint előbb aprók nagyobbak
utána gyűlnek az etetésre odaszoktatott halak

tágra nyílt szemmel a folyó
most mélyen befelé figyel
tükör híján pórusain ereszti át
a ladikos hajnalba szakadt jövetelét

NOVOTNY TIHAMÉR

VAAMOOS (és VAAMOSS)¹ az öko-alkotó

Vagy tudja az ördög, hogy micsoda, de nagyon jó!

VAAMOOS,¹ alias Vámos Zoltán, a hajdani beatnemzedék egyrészt tipikus, másrészt különös, rendhagyó alakja – akinek művészpályája együtt indult ef Zámbó Istvánéval, feLugossy Lászlóéval, Provaznik Gézáéval, Barvich Ivánéval, Zsoldos Csabáéval (és sorolhatnánk a neveket) még Kecskeméten az úgynevezett *prae vajdas* időszakban a '60-as évek végén, akinek eddigi életébe a sok öröm, megpróbáltatás, kaland, csalódás és vargabetű mellett művészeti értelemben a korai tetszhalál és a kései visszatérés is majdhogynem indoklás nélkül belefért – valóban a nagy újjászületők, a rendkívüli képességekkel megáldott öntörvényű alkotók, a sors-véletlenek által vezérelt nagy feltámadók, az örökké lelki szegény autodidakták, az elpusztíthatatlan őstehetségek csoportjába tartozik. És nem hiszem, hogy túloznék! Ugyanis Vámos 2009-re tehető reneszánsza olyannyira meglepő és váratlan volt, hogy Hujber Adrienn (1971) Győr-Sopron megyei művészettörténész az alkotó frissen készült papírpépes ágszobrai előtt állva értetlen csodálattal szegezte kérdését a semmiből előbukkanó elkövetőnek: „Hol volt maga eddig?”

Joggal merül fel bennünk a kérdés: Mi a rejtély kulcsa? Honnan indult, hogyan szakadt meg, miként született újjá és hová tart Vámos Zoltán elementáris amplitúdójú alkotóútja?

Jómagam, aki szoros aprólékossgal foglalkoztam a szentendrei Vajda Lajos Stúdió történetével s az idetartozó, idekapcsolódó kecskeméti előjáték feltérképezésével, szereplőivel, a fellelhető dokumentumok összegyűjtésével, mivel Vámos Zoltán a '70-es években kiszállt, eltűnt a művészeti életből – pedig név szerint ismertem őt, sőt, erre az időszakra vonatkozó nélkülözhetetlen információkat is kaptam tőle Provaznik Géza egykori költőtitanon keresztül –, ebben a kontextusban szerepe, jelentősége nálam nem lépte át az ingerküszöböt. Utólag belátom, ez hiba volt részemről, ezért e kihagyásomat most részben pótolni, korrigálni szeretném.

Tehát a hiátus megszüntetése érdekében a közelmúltban írásban kértem őt, az új anyaggal engem 2018 októberében levélben megkereső alkotót, hogy egy tömör önéletrajzzal segítse értékhalász munkámat a könnyebb eligazodás kedvéért. Ennek a kérésnek egy 2024. május végi kecskeméti látogatásomat követően Vámos Zoltán örömmel eleget tett, s két egymást kiegészítő – forrásértékű –, tömör Curriculum Vitae-ben tért ki életének jelentősebb mozzanataira, amelynek részleteit felhasználva (lelkiismeretemben most már kissé megnyugodva) folytathatom elemző munkámat. Íme, a szerzői CV első „fejezete”:

„Az önéletrajz olyan, mintha egy könyv lapjait egy idő után visszafelé kezdenénk lapozni, majd hirtelen, mint egy időgépben ülve, a kívánt korba varázsolódnánk. Nekem ez a földi utazás 75 évvel ezelőtt kezdődött a Békés megyei Mezőberényben. Talán 4-5 éves lehettem, az első eszmélésem egy sápadtan megvilágított szoba vagy konyha volt a mennyezetről lelógó üvegburás, piros kendővel letakart lámpával. Rajtam kívül még ketten laktak itt. Az egyiket Tatának, a másikat Mamának neveztam. Minden este elmondták, hogy mit kell tennem reggel. Hol a reggelim, hol a ruhám, a cipőm, amit felvéve utánuk kellett mennem a munkahelyükre, körülbelül két kilométerre. [...] 5 éves koromtól elég önállóvá váltam. Szabadon csavaroghattam az egész városban, moziba jártam, újságoshoz képeslapokért, amiket persze a gondviselőim később kifizettek, s ezzel megérkeztem oda, hogy mi is volt ez a szürrealista kezdetem.

1948-ban születtem, ami tulajdonképpen nem lett volna nagy baj, de ehhez járult még egy apróság, apám földbirtokos volt, és az akkori államhatalom kivételes »gondoskodásának« köszönhetően [ezek az emberek] kulákkistára kerültek. Mindenükből kiforgatták őket. Nincstele nélkül a mindennapjaikért küzdöttek. Nem tehettek mást, mint az egyetlen megoldást, a nagyszülőkre bízta, akik ekkor még aktív munkások voltak. Így lettem idő előtt »nagykorú«, ennek

minden előnyével és hátrányával együtt. Ez az »átmeneti« állapot egészen felnőttkoromig tartott. Szüleimhez már sohasem kerültem vissza. Azért, hogy nagyszüleim terheit csökkentsem, minden nyári szünetben dolgoznom kellett. Időszakos munkakörökben voltam kocsikísérő, kazánfűtő, földmérő, esztergályos és kertész. Ezekben a sűrű napjaimban fordult a figyelmem először a rajz világa felé. Ceruzára és papírra mindig futotta.

S lassan kitárult egy olyan világ előttem, ami észrevétlenül, fokozatosan megváltoztatta az életemet. A vonalak végtelenje »otthonommá« vált. Teremteni tudtam velük. Középkoromra egy saját »mikrovilágom« lett. Ehhez visszaigazolásként sokat segített az abban az időben Herbert Read *A modern festészet* kötetében talált néhány verssor William Blake-től: »Meglátni a világot a homok szemcséjében, S az eget a vadvirágban«.² Képes voltam napi öt órát átrajzolni. Innentől kezdve egymás után érkeztek az újabb és újabb »fejlődések«. Városi rajzkörtagság, meghívások alkotótáborokba, kiállításokra, és a barátságok. Kiemelkedő jelentőségű lett az abban az időben Kecskemétre költözött, a már akkor országos hírű Buda Ferenc költő biztató segítése, egyik nekem dedikált kötetébe írt sorai: »Szíved, eszed és kezéd mindig egy úton haladjon«.

Vagy, ha mesteremnek mondhatok valakit, az Goór Imre művész, tanár és költő volt, aki útravalóként azt tanácsolta: »a múltat alaposan ismervén felfedezni saját erényeinket, s azzal gazdagodván folyvást teljesedni«.³ Sokat segítettek és meghatározó szakmai pezsztést jelentettek a képzőművészeti felfedezőúton a szentendrei Zámbó István (Öcsike) és a kecskeméti Lugossy László (Laca), akikkel művészeti egyesületet hoztunk létre Purgatórium néven. Sajnos azonban nem tartott sokáig ez az ígéretes szakmai társulás. Részben az akkori rendszer politikai »érzékenysége« miatt a további álmaink folytatását elfojtották. Spicliket »építettek« közénk. S ezeknek a jelentéseknek a hatására bezáratták a klubbot. Öcsike visszament Szentendrére, miután befejezte nyomdai tanulmányait itt, Kecskeméten, majd nem sokkal később Laca is távozott, ő is szentendrei lett. A további sorsuk nem zökkenőmentesen, de megoldódott. A Kecskeméten maradt »purgatóriumos« sejtecskék fokozatosan elhaltak, szétestek, és megpróbálták saját egyéni túlélési technikákat kitalálni. Ilyen sorsra jutottam én is. [Közel] negyvenévi művészet nélküli alkony telepedett rám, s már majdnem minden besötétedett körülöttem, amikor 2008 nyara végén megértettem, zsákutcába jutottam. Nem vezetett út tovább. Mit kell ilyenkor tenni? Újabb komoly döntést kellett hoznom. Életem nagy részét leélve számadást csináltam. Újabb vállalkozás már szóba sem jöhetett, de volt valami, ami az egész életemben némán, türelmesen követett: a '70-es évek alkotói szelleme."

Ebből a Vámos számára is meghatározó időszakból (1960-as –'70-es évek) nem sok munkája maradt fenn, legalábbis jelen pillanatban kevésről tudunk. Egyrészt hivatkozhatunk a már említett Goór Imre grafikusnak a fiatal Vámos Zoltánt bemutató 1971-es cikkére, ahol a szerző említést tesz arról, hogy bár a művészi pályára készülő alkotó fest is, inkább figyelemre méltó rajzosként tartja számon őt. A Petőfi Népében megjelent lendületes, expresszív tusrajzok krockiszerűek, a változatos, szabad firkastruktúrákból építkező, végső soron ábrázoló gesztuskéjegyek inkább a pillanatnyi érzelmeknek, hangulatoknak és benyomásoknak, mint az anatómiai tökéletességnek és a természeti hűségnek engedelmessékednek. Ennél azonban sokkal nagyobb jelentőségűek Vámos azon grafikái, amelyek a természeti mikrokozmoszok felé fordulva, a közelképeket, talajféleségeket, növényi organizmusokat, fűszálakat, leveleket, hangyákat, lepkéket, bogarakat, madártollakat stb. elemezve rajzolnak, örökítenek, álmodnak meg egy elemekből építkező szabadasszociációs, szürrealisztikus, szervesen terjeszkedő, mégis körülhatárolódó képzeleti formákba szerveződő, bizonyos értelemben Vajda Lajos szénrajzaira emlékeztető *bioromantikus* világot. Más grafikai munkáiban ezeket a mikro-organikus tapasztalatait nagyszerűen ötvözi a táj makro-organikus elemeivel, s a kettőből a kortárs Gosztola Gábor (1945–2018) szemléletére emlékeztető *biozmosz*-szerű, olyan szürrealisztikus táj-lény és/vagy lény-táj képeket alkot, amelyek humanizált illúziókká torzítják, varázsolják a látható és láthatatlan, a külső és belső, az érzéki és észleleti térségmodelleket. (Ebből a ciklusból csak két rajz fért e válogatásba. Lásd: *Felülről lefelé*, 1977; *A gyilkos*, 1978.)

Állításom verbális indoklásaképp újra idézem őt első önéletrajzához fűzött másik írásos ki-egészítéséből: „Középiskolásként és a városi rajzkör tagjaként nyári alkotótábori meghívást kap-
tam harmadmagammal Szilvásváradra. A vezető tanárunk Goór Imre szakkörvezető volt. A reggeli eligazításunkkor szabad kezét adott arra, hogy mi találjuk meg a számunkra legizgal-
masabb témát, amit majd este kiértékelünk. Akkoriban főként a grafika világában mozgolódtam,
ami annyit jelentett, hogy mártogatós tollal a látható világ legapróbb részleteit igyekeztem meg-
jeleníteni. Ezekután elindultam, jöjjön a téma. Abban biztos voltam, hogy nem utcarészleteket,
emberi csoportokat fogok karistolni a papíromra. Nyugodtabb helyre vágytam. Ennek az inspirá-
ciónak megtalálására fordított keresgélésem kivezetett a településről. Elfogytak a házak, embe-
rek, majd alólam a kiépített út is, és ekkor ott megjelent az, amiért idejöttem, ott volt előttem egy
félíg elmosott árokpart dúsnak egyáltalán nem nevezhető növényzettel, mikró rögdarabokkal, el-
halt növényi parányokkal. Nem a világ legvidámabb helyének ígérkezett. Ám azért az is rövide-
sen kiderült, talán megúszom pszichológus segítsége nélkül a kirándulásomat, mégpedig azért,
mert a természet rövid idő után látván, hogy csak egy toll és némi fekete tus van nálam, enge-
délyt adott az őslakosok megjelenésére. Hangyák, pókok és mások összeviszsa táncsal köszön-
töttek. Nem lehettem hálátlan nekik, egyre több szereplőjük került a papíromra.”

Említettem már, hogy Vámos Zoltán a képzőművészet világába való nagy visszatérése 2009-re tehető, s bár ő negyvenévnél ekkor beszélt, ez csak annyiban lenne a szó szoros értelmében igaz, ha a '70-es években semmit sem alkotott volna, ám még 1980-ból is találkoztam egy ilyen datálású tollrajzával (*Bogarak*). Tehát ez a kihagyása megengedőbb szemszögből nézve inkább harmincévnél tehető. Viszont alkotói újjászületését végső soron egy marke-
tingmenedzseri megbízásnak köszönhetette, amely a Mosonmagyaróvár melletti Krisztina-be-
reki erdő területére szólt, ahol többek között egy gyerekcsoporttal történő kreatív foglalkozás,
illetve annak finanszírozási kudarca terelte őt az újbóli megmérettetés felé.

Erről így ír a már említett, hangulatos CV-jében: „Mondanom sem kell, alig vártam a másnap reggelt, amikor a gyerekek megérkeztek, és rám várt az ünnepélyes protokoll, amikor közölhet-
tem velük, hogy semmi sem úgy lesz, ahogy várták, mert most egy táborozás áráért hét progra-
mot adunk. Nem várt örömmel nyugtázták, majd egy gyors váltással erdei sétára invitáltam őket. A feladat az volt, hogy mindent, ami nem okoz kárt az élő erdőnek (például lehullott ágak, madár-
tollak, csigaházak, falevelek stb.), azt hozzák magukkal. A séta után visszatérve a táborba a városi
gyerekeket egy szokatlan ötlettel leptem meg. Erdei ágembereket fogunk építeni a hozott anya-
gokból, plusz a tábor területén levágott mázsányi fűhegyek szálaiból. A nap végére három-négy
két méter közeli ág-gólem körvonalazódott előttünk. Szép alkotónapok következtek, a táborozás
végéig kitöltve tartalommal az értékes percekkel. Lehet, sokan azt gondolnák, hogy ezek után min-
den simán ment tovább. Ám jött a »hála«, sajnálattal közölték: a pénzünk elfogyott, további fize-
tést nem tudunk adni. De még egy hónapig megengedték, hogy gondolkodjam a jövőmről. Ez tény-
leg óriási gesztus, gondoltam magamban. Akkor rajta. Két hét alatt összegyűrtam 20 különböző,
főleg papírpépből ág-szobrokat. Elkészültük után a szobámat teljesen megtöltve megkérdeztem
magamtól, mik ezek, te szobrokat eddig nem készítettél, mi lett veled? Éreztem, orvosolni kell az
előállt helyzetet. Ekkorra már olyan ismeretségi köröm lett Mosonmagyaróváron, hogy telefonon
felhívtam egy helyi kortárs galériát, segítsenek eldönteni az előadódott problémámat...” – A törté-
netet innen már ismerjük... Hujber Adrienn művészettörténész 2009 júniusában meghívta őt egy
kiállításra a mosonmagyaróvári Magyar Galériába: „Hálás vagyok neki, hogy segített visszatál-
nom. Van egy ősi buddhista mondás: Ha jó irányban állsz, nem kell mást tenned, mint továbbmen-
ni. Azóta féltve őrzöm ezt az irányt” – zárja le önéletrajzásának első fejezetét a művész.

Vámos Zoltánnak ettől az időszaktól kezdve valósággal szárnyal az alkotószelleme, s ont-
ja magából a műveket. Öko-alkotónak is nevezi magát, s ebben az önmeghatározásban nagyon
sok igazsága van, hiszen műveit természetes materiákból építi fel, fűből, szénából, ágakból,
deszkadarabokból, korhadt farönkökből, ipari hulladékokból, de már a kezdet kezdetén rátalál
a papírpépre is, majd az újrahasznosított, szétbontott kartondobozokra, valamint a gyűrt cso-

magolóanyagokra, s egyéb kollázs, illetve applikációs elemekre, legújabbán például a textilfelésekre, amelyekből különös szobrai, titokzatos kultusz tárgyait, rejtélyes objektjeit és több-rétegű „síkplasztikáit” készíti. Ebben az összefüggésben a szándéka az, hogy „megmentsen” olyan anyagokat, amelyek sokat mondanak magukról és a világról: „mindannyian újrahasznosított atomok vagyunk egy csillagtérből” – jegyzi meg egyik kiállításához kapcsolt információs lapján a 2010-es évek elején. Vámos szinte földöntúli vonzalmat érez a mikro- és makrokozmosz, a természeti népek és kultúrák, az ősi civilizációk, a technikai utópiák, a tudományos fantasztikum, az információközlés, a lehetséges létformák, az anyag és energia jelenségei és törvényei iránt. Ilyenformán alanyi és egyetemes filozófiai gondolatok megteremtője.

Dr. Turai G. Kamil művészetfilozófus érzékenyen jegyzi meg Vámos felcsigázó titkával, titokzatosságával kapcsolatban egyik leporellójában, hogy „nála az *anyagsemmi* képes pár lépésben *istensemmivé* lényegülni”. Ugyanakkor a művész színezett, festett papírpépből készült szürrealisztikus-atavisztikus őslényszobraival, „gally-állat” és „agancs-ágak csillagbog” térplasztikáival, *Evolúciós kísérlet* sorozatával kapcsolatban azt találja mondani, hogy ez már egyenesen „papirusz-paleontológia”. De Turainak vannak más telitalálatos megfogalmazásai is a besorolhatatlan Vámos-jelenségről. Például: „Úgy bánik anyaggal, színnel, formával, mint ha soha senki se alkotott volna előtte.” Vagy máshol: „A Tisza-vidék tanyavilágából robbant be a világértelmezők, nemzetek feletti felderítő élcsoportába.” Majd értékelését így foglalja össze: „Teljességgel természetelvű ez a művészet, hathatós válasz az önpusztításra és a környezetszennyezésre. [...] Visszahelyezi az embert abba az áhítatos kultusz-központiségbe, ahonnan gondoskodva belátható a mindenség.”

Más méltatói és értelmezői kiemelik organikus-szürrealisztikus szobrainak, falra akasztható objektjeinek, síkplasztikáinak, kollázsképeinek szimbolikus elemeket használó ősi totemekre, titokzatos fétiszekre, maszkokra, bálványokra, gólemekre, kultikus, szakrális és spirituális tárgyakra emlékeztető jellegét. Ezeket az atavisztikus, átszellemített, felcsigázó és megrázó szent titkokat, érzeteket-érzületeket keltő tulajdonságokat erősítik fel azok a kézműves technikák és lelemények, amelyek a papírból fémeket (bronzot, aranyat, ezüstöt, ólmot), követ, bőrt, szíjat teremtenek, fém- és/vagy koromszíneket, rézgálic és/vagy királykékeket varázsolnak. Ehhez hasonló a szó nemes értelmében vett fiktív kegytárgyszobrokat (pszeudoplasztikákat, kamuflázs-ereklyéket) eddig csak Szlauckó László munkái között láttam. Mint ahogy Vámos metálszíneihez hasonló fémes hatásokat (fémimitációkat) is csak P. Boros Ilona reliefszerű papírképei között fedeztem fel. S bár lehet, hogy mások is alkottak és alkotnak papírmasszából különös térplasztikákat – lásd például Záborszky Gábor (1950–2023), Körösi Tamás (1953–2010) vagy Zámbo Attila idekapcsolható műveit –, véleményem szerint Vámos Zoltán eredetiségéhez nem fér kétség.

„Mostanság a kozmikus, galaktikus utazás felé kacsingatok” – mondja egy 2022-ben keltezett beszélgetésben az alkotó a kecskeméti kirakat-kiállításával kapcsolatban dr. Turai G. Kamil kérdéseire válaszolva, majd hozzáfűzi: „A hatvanas-hetvenes években még a nem látható mikrovilág foglalkoztatott, most a már nem látható makrovilág. [...] Amikor szembesültem azzal, hogy leéltem az életem, s nem azt csináltam, amire születtem, elszörnyedtem, s elhatározásra jutottam. Azóta csak az érdekel, hogy feltárjam magamból azt, amit korábban elaltattam. A művészet nélküli élet öntudatlan hiányérzete felébresztette bennem a tudatos művészt. Állati szerencsémnek tartom, hogy felfoghatatlan, rejtett csillámokat, csodákat mutathatok fel a világegyetemről. [...] Bár barátságos vagyok mindenkivel, barátaim nincsenek. Jobb híján teremtek magamnak egy olyan világot, melyben jól érzem magamat.”⁴

Vámos Zoltán, ha annak idején ügyesebb, talpraesettebb, úgymond nyomulósabb lett volna, akár be is juthatott volna az Iparművészeti Főiskolára. Ehhez megteremtődtek a sors-véletlenek szülte kapcsolatai. Nem így történt. Ám élete több vargabetűn, kerülőúton keresztül mégiscsak révbe ért, és cirka tizenöt év alatt megalkotta önmagáért beszélő életművét. Megkockáztathatjuk: a többi már csak jutalomjáték lesz...

JEGYZETEK

¹ Vámos Zoltán többnyire a VAAMOOS művésznevet használja, de néha előfordul a VAAMOSS álnév is.

² Ez az idézet Wols (Alfred Otto Wolfgang Schulze [1913–1951]) német expresszionista festő, grafikus és fotográfustól származik, amelynek alapja William Blake (1757–1827) *Auguries of Innocence* című versének négy sora. Az idézet Weöres Sándor fordításában így szól: „Egy homokszemben lásd meg a világot, / egy vadvirágban a fénylő eget, / egy órában az örökkévalóságot, / s tartsd a tenyeredben a végtelent!” – Más fordításban: „Egy porszem világot jelent, / S egy szál vadvirág az eget, / Fogd föl tenyeredben a végtelent, / S egy percben élj évezredet.”

³ Az önéletrajzosított idézet a kecskeméti Petőfi Népe című újságban jelent meg 1971. február 21-én. A fiatal Vámos Zoltán grafikáiról szóló méltatás e része eredetileg így íródott: „Ami legnagyobb erénye Vámos Zoltánnak: a világról alkotott véleményét igényes eszközökkel, közérthető módon mondja el. Mindez ahhoz kell, hogy a múltat alaposan ismervén felfedezze saját erényeit, s azzal gazdagodván folyvást teljesebbé.”

⁴ *Vaamoos a kirakat magasában, avagy: utcára nyíló művészet*, <https://www.baon.hu/> (a hivatkozás hiányos).

VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], A fel nem adott csomag, 1971, papír plasztika, 40x75 cm;
Az összerobbanás előtti háttérsugárzást mérő berendezés, 2007, kevert technika, 65x55x4 cm





VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOSI]. Kütkeresés I., 2010, papírontvény, 65x70x2 cm;
Ökoland, 2010, kevert technika, 45x65x2 cm



VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], Inka számológép I., 2010, papírontvény, 85x40x10 cm



VÁMOS ZOLTÁN [VAAM00S], Inka számológép II., 2010, papíróntvény, 85x40x10 cm



VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], A kreátor, 2010, kevert technika, 80x45x5 cm;
A totem, 2010, kevert technika, 100x60x7 cm;
A végtelenítő, 2010, kevert technika, 40x90x5 cm



VÁMOS ZOLTÁN [VAAM00S], Evolúciós kísérlet III., 2011, papírpépes szobor, kb. 45x30x15 cm



VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], Evolúciós kísérlet I., 2011, papírpépes szobor, kb. 40x40x30 cm;
Evolúciós kísérlet IV., 2011, papírpépes szobor, kb. 25x40x18 cm



VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], Evolúciós kísérlet II., 2011, papírpépes szobor, kb. 70x40x40 cm



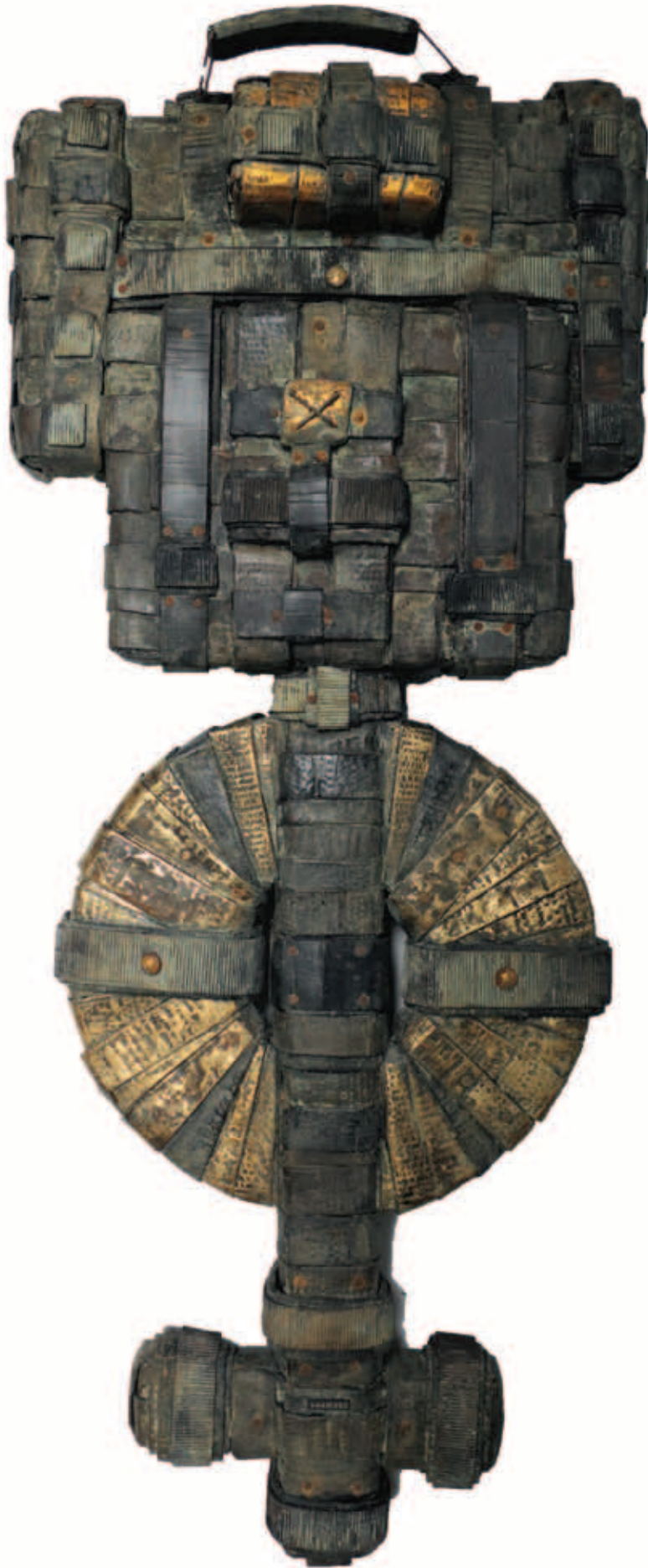
**VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], Az első víz, 2010, papíróntvény, 90x130x8 cm;
Az első tűz, 2010, papíróntvény, 90x120x8 cm**



VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], Egy pillanat, 2010, papíröntvény, 45x70x8 cm;
 Az első lépés, 2010, papíröntvény, 35x40x20 cm;
 A motor, 2011, papíröntvény, 60x30x30 cm (balról, jobbról)

VÁMOS ZOLTÁN [VAAM005]. A sámán, 2014, kevert technika, 90x55x8 cm; A torzó, 2016, kevert technika, 100x45x7 cm;
Az idő kezdetén I., 2013, kevert technika, 100x68x5 cm; Az idő kezdetén II., 2013, kevert technika, 120x68x5 cm

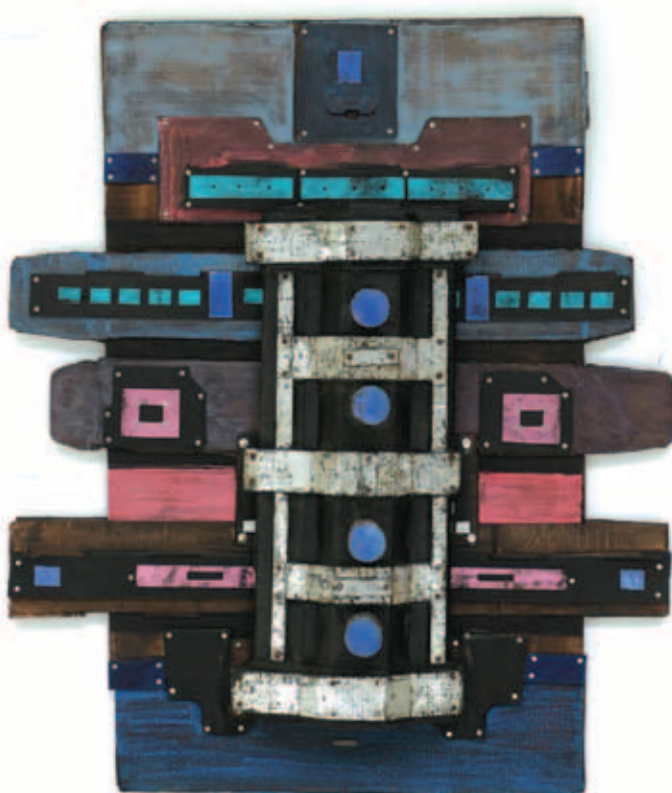
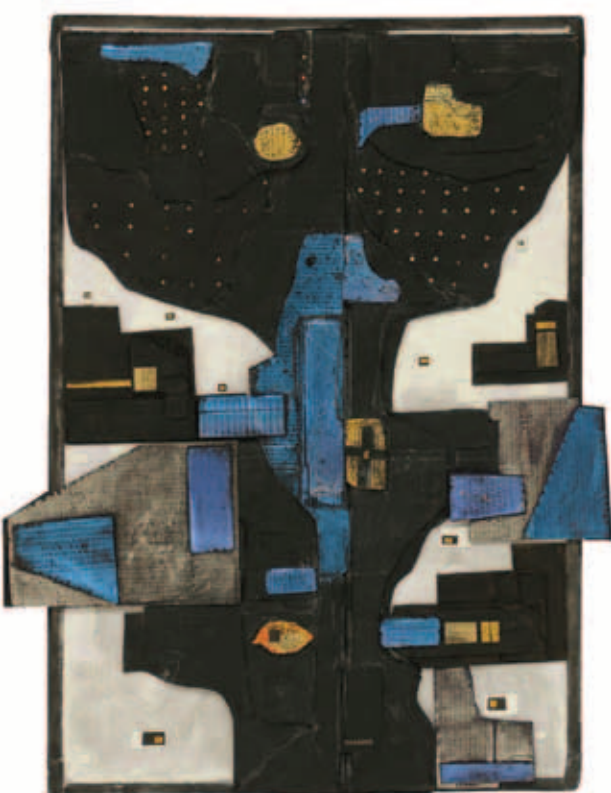
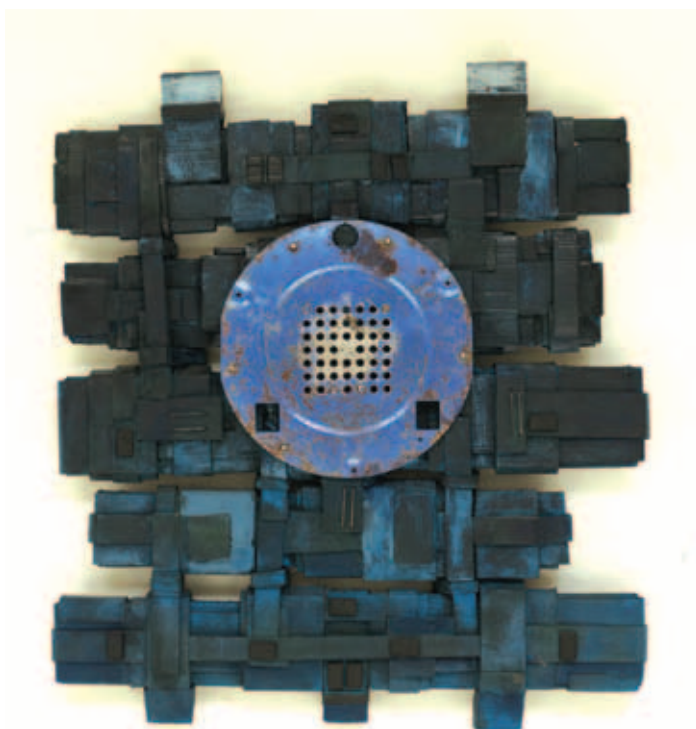




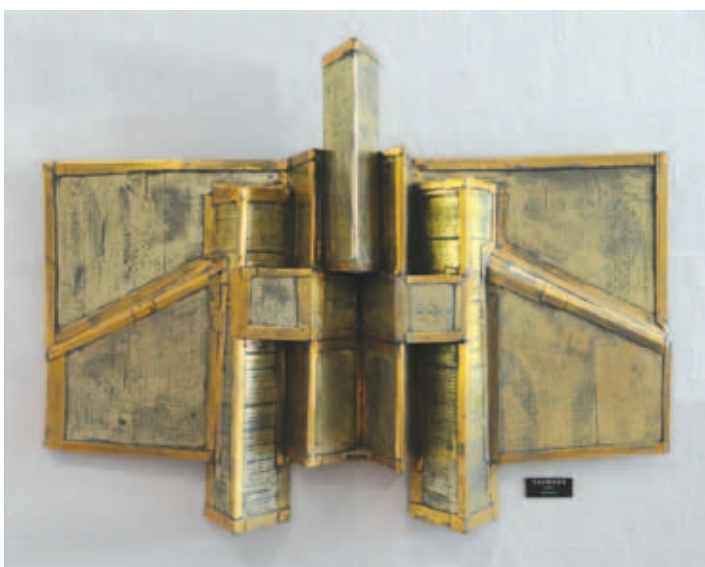
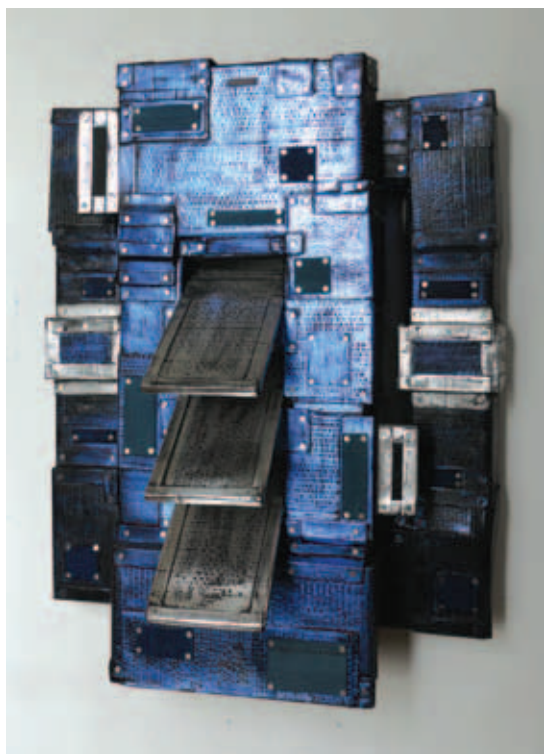
VÁMOS ZOLTÁN [VAAM005], Az utazás, 2014, kevert technika, 120x60x5 cm

VÁMOS ZOLTÁN [VAAM0005], A konvoj, 2012, kevert technika, 100x55x2 cm

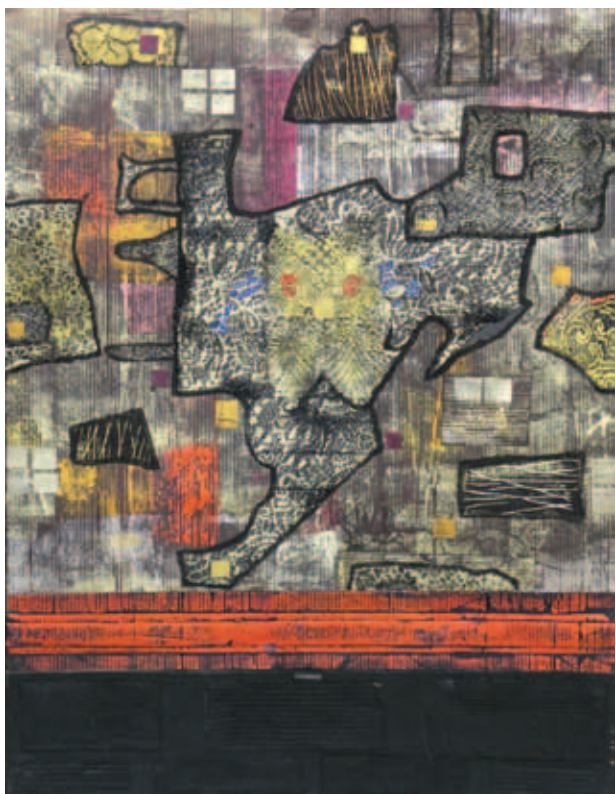




VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], A központi kapcsoló, 2013, kevert technika, 50x50x6 cm;
 Ősrobbanás előtti ipari szűrőberendezés, 2015, kevert technika, 110x100x18cm;
 A szellem, 2016, kevert technika, kb. 120x70x4 cm;
 Ősrobbanás előtti forgalomirányító, 2015, kevert technika, kb. 120x75x18 cm



**VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], A klimatizáló, 2020, kevert technika, 90x90x10 cm;
 A lehetőség, 2022, kevert technika, 80x130x30 cm;
 A hordozható házi oltár, 2022, kevert technika, 95x90x25 cm;
 A médium, 2023, kevert technika, 55x28x9 cm**



VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], Az organikus táj télen, 2021, kevert technika, 90x90x1 cm;
 A fantom I., 2022, kevert technika, 100x80x1 cm;
 A fantom II., 2022, kevert technika, 120x100x1 cm;
 Az utolsó felvonás, 2022, gyűrt papír, 120x100x1 cm

ÁCS MARGIT**A Szakállas Troll**

Remeték II.

(*Napnyugta*) Arról a pontról nyílik a legszebb kilátás. Ebben a hegyoldalba épült utcasorban a teraszokról, az emeleti ablakokból bizonyára még szélesebb a panoráma, de az üdülőtelepet járva csakis innen lehet belátni hosszan-hosszszan a völgybe, innen követhette a szem a települést északkeletről szegélyező sziklás, meredek hegyoldal folytatását, a hegyvonulatot s a mögötte felpúposodó csúcsok rajzolatát. A völgy nyugatnak tartott, elsimult, feloldódott a távolban, ahol lebukik a nap. Derült időjárás esetén tündökletes sárga vagy vöröslő fény öntötte el a szem elé táruló völgyet, aranyban fürdött az utcának az a rövid szakasza is, amiről szó van, körös-körül pedig sűrűsödött az árnyék. Itt, a maradék fényfoltban állt minden napnyugtakor a Szakállas Troll, mégpedig fél lábon, úgy, hogy másik talpát a combtőhöz tapasztotta, vagyis a térdét oldalra kifordítva lábszárát felhúzta vízszintesen tartott combjához. Bő rövidnadrágot viselt, s mivel sovány volt, egyetlen pipaszár lábon állva földbe szúrt bábunak vélhette az ember. A bábuképzetet az is erősítette, hogy a fejét mintha egy mesebeli óriásról illesztették volna vézna, enyhén meggörbült törzséhez. A természet eleve aránytalanul nagyra méretezte a koponyáját, groteszk hatást keltett volna a dús, hosszú szakáll, a vállát verő és csimbókosan meredező ősz sörény nélkül is, de így, hogy a tetemes szőrzet eltakarta a nyakát, annak centiméterei is hozzáadódtak a fejéhez, és persze körben a haj és a szakáll széles, borzas sávja is, így ha nem bábunak nézte az ember, mert teszem azt megmozdult, akkor meg olyan volt, mintha busó álarcot viselne. Állt az út közepén a lemenő nappal szemben, arcát kissé megemelve a szempilláin keresztül szűrte át az eleinte vakító, majd egyre tompább fényt. Amikor már egészen ki tudta nyitni a szemét, mert a napkorong a horizont alá merült, még várt egy kicsit, megvárta, amíg a pír is eltűnik az égről, aztán gyors, pattogó léptekkel megindult az erdőbe, a sátra irányába, hogy elrendezze éjszakára, mielőtt beáll a sötét. Olykor a telep utcáinak valamelyike felé vette az irányt, mert egyik-másik, sörözni összeülő férfitársaság eltúrte, hogy közéjük telepedjék. És Szakállas Troll mindig tudta, hogy melyik háznál gyülekezik éppen egy efféle kompánia, pedig mindenki azt hihette róla, hogy se lát, se hall, és csak a csigákkal és a lemenő napkoronggal képes kommunikálni.

Az Ügyvéd Úr estefelé szerette megtenni napi egészségügyi sétáját, emiatt nemegyszer el kellett haladnia a fél lábon álldogáló Troll mellett. Gyalogosan könnyen ki lehetett kerülni, a hazatérő autósoknak viszont gondot okozott. Többen ugyanis az üdülőházak tulajdonosai közül innen is eljártak dolgozni, mialatt a családjuk az egész szezont végignyaralta, nem is szólva a fiatalabb korosztályba tartozó állandó lakókról. Hiszen immár nem nyugdíjas-lerakatként működött az üdülőtelep. Az egykori tulajdonosok, akik néhány évtizede megvásárolták a telkeket, és kis dácsáikat jórészt saját kezükkel megépítették más, nagyobb szabású építkezéseknél megmaradt vagy onnan elcsent anyagokból, sorban meghaltak, vagy egyszerűn csak kiöregedtek a kert, a ház gondozásából, és eladogatták a „birtokot”, ahogy féltréfásan nevezték a tipikus

Kádár-kori szerzeményt. A fiatal vevők azért költöztek ide, mert a távolságokat tekintve az agglomerációs övezethez tartozónak lehetett minősíteni a hegyek közé eldugott, néhány utcából álló települést. Kívül esett ugyan a hivatalosan agglomerációnak nevezett terület határán, ám csak néhány kilométerrel, s ekkora távolság az autósoknak igazán nem számít. A házakat átalakították, kipofozták, vagy egészen újakat építettek a helyükbe, a telep kezdett divatba jönni, s immár a drága autókkal furikázó, az üzleti szektorból érkezett, ifjú háztulajdonosok kezdték reprezentálni a lakosságot. A korhadó faházacskák, a megroggyant téglavityillók pedig behúzódtak az erdei párás levegőn szertelen vitalitással terebélyesedő díszfák, bokrok takarásába a maradék idős őslakóval egyetemben.

Négy-öt autóst érintett csak érzékenyen Szakállas Troll lecövekelése az utca közepén. Ezek először szentségetek, szidták Trollt meg a kedves keresztanya térgyét, persze nem ebben a szolid, familiáris stílusban, hanem ahogy az újabb generációk szokás, de a legdurvább nyelvi fordulatokkal sem tudták Trollt arrébb mozdítani, sőt, még csak egy jóleső veszekedést sem tudtak kicsiholni belőle, mert ő ignorálta a szidalmakat. Így hát visszatolattak, s következő alkalommal már másik útvonalon közelítették meg az otthonukat. Bizonyára volt közöttük olyan is, akiben megmoccant valami ősi tisztelet a szent örültek iránt, és káromkodás nélkül tette meg a kerülő utat. Végtére az üzleti szférában is emberek dolgoznak, s lehetetlen, hogy ne akadjon közöttük érző lélek is.

Egyik este az Ügyvéd Úrnak kedve támadt megállni pár percre a lehanyatló nappal szemközt. Szakállas Trollt ez érezhetően zavarta, de szólni nem szólt, csak egy mélyebb lélegzetet vett, amikor az Ügyvéd végre továbbállt. Néhány nap alatt azonban mindketten megszokták a röpke együttálldogálást, s ekkor az idősebb úr a vasalt farmernadrágjában, vasalt pólójában, öblítőszert és arcszeszillattal körülöngve meg is szólította az esőáztatta, rosszul száradó textilek savanyú bűzét és többhetes izzadtság szagát árasztó erdőlakót. – Jóember! Miért áll fél lábon? Mire jó ez?

Az Ügyvéd alkalmas időpontot választott a kérdéshez, épp eltűnt az utolsó fénycsík is a láthatárról. A Trollnak meglepően szép, mély hangja volt. – Láttam egy filmben. Egy öreg maori állt így, úgy nézett ki, mint most én. Még a haja és a szakáll is.

– Tudom – mondta az Ügyvéd kelletlenül, mert nem szeretett meglepődni, márpedig a Troll válaszában kulturáltsága meglepte. – Egyébként nemcsak a maorik, általában a polinéz őslakók szokása ez, de mi jó van benne? – A Troll felhúzta és leejtette vállát: – Én is azért próbáltam ki, hogy megtudjam. A filmben azt mondták, hogy ezeknek az új-zélandi muksóknak a kultúrája a legrégibb a Földön létező kultúrák között. Olyat tudnak, amit mi már nem.

Az Ügyvéd két felfelé fordított tenyerét rázogatva sürgette a Trollt, hogy hát akkor mi a fene az a tudás, amihez fél lábon állva lehet hozzájutni. A Troll az eltűnt fény után nézett. – Nem tudom, uram. Először nehéz. Ide-oda inog az ember. Rájön, hogy milyen ügyetlen, mondjuk, egy madárhoz képest. Aztán megszokja, mert mindent meg lehet szokni. Tudja, mit, uram! Próbálja ki. – Az Ügyvéd elmosolyodott, végignézett vasalt farmernadrágba bújtatott visszeres lábain, megroggyantotta fémprotézis beültetésére rászoruló térdét: – Jóember, ha tudná, milyen boldogan megtenném!

A Troll egy pillanatig elégedettséget érzett, lám, van valami, amire ő alkalmasabb, mint ez a nagyképű, öntelt alak, aki előtt mindenki hajbókol itt a tele-

pen, s a legbőszítőbb a kegyes jóindulat a pofáján, amivel viszonozza a drágaügyvéduramozást. Ez tényleg azt hiszi magáról, hogy különb mindenkinél. Ennek mindenki csicska, még azok is, akikkel kegyeskedik szóba állni. Végtére az lett volna a rendjén való, ha az imént őt 'uram'-nak szólította volna, ahogyan illik és szokás. De nem, neki ettől csak egy 'jóember' dukál. Hirtelen belenézett az Ügyvéd arcába: – Magának akkor se sikerült volna, amikor még fiatal volt. Mert magát ez az egész nem érdekli eléggé ahhoz. Maga... csak sétálgat.

És sebesen elindult a sátra felé.

Az Ügyvéd utána szólt: – Szép. Mi más volna? Csakugyan szép. De hát egyik naplemente olyan, mint a másik.

A Szakállas Troll nem állt meg, de magában még sokáig forgatta, hogy mit lehetett volna válaszolnia az öregúr kekeckedésére. Nem talált kellően frapáns választ, mert éppen azt nem tudatosította soha, ami oda vonzotta az utolsó fényfolttra az izzó napkoronggal szembe. Az ugyanis csak egy érzés. Ő áll a földön, egy Föld nevű bolygó felszínén, amely, lám, forog, forog hátrafelé, míg ő úgy látja, mintha a napkorong süllyedne egyre lejjebb. Ez a lassú mozgás a kozmosz mozgása, ami éppen a jelen pillanatban is történik, mégpedig az ő szeme előtt. Az is szemmel látható, hogy ő a bolygójával együtt mozog elfele a Naptól, tehát ő maga is benne van a kozmoszban, pedig ezt ésszel csak tudni lehet, de nem lehet felfogni. Minek gondolna az ember saját tartózkodási helyeként a világűr csillagaira, amikor még az erdőből is csak pár négyzetméternyit lát át? De amikor a Naptól való elfordulásával megmutatja magát neki a Földgolyó, és egyúttal megmutatkozik előtte a Nap is, és lelepleződik, hogy csak egy égitest, ő, aki a Föld porszemnyi helyén álló eleven földi porszem, a végtelen Űr csillagrendjébe leshet be, az Univerzum teljes jogú porszemeként. Van-e, amitől létezőbbnek érezheti magát az ember? Apróbbnál apróbbnak, de létezőnek. Akit némán, lassan és gyengéden visz magával a bolygónk, amelyet viszont egyre csak forgat és továbbsodor a kozmikus erő.

Ezt Szakállas Troll nem tudta megfogalmazni, még kevésbé tudta volna elmagyarázni az Ügyvéd Úrnak, s ha netán mégis, az Ügyvéd Úr rákérdezett volna: Na de könyörgöm! Minden este?

(*Napkelte*) Az Ügyvéd Úr meg azon morfondírozott, hogy vajon milyen életet élhetett korábban ez a nyomorult szörny, ki lehetett, hiszen a filmet a maorikról nyilván nem a sátrában látta. A telep egyetlen szolgáltatóintézménye, a sarki büfé, amely főleg a hétvégi turistákra számítva üzemelt, a helyiek csak egy-egy sörre és az aktuális hírekért szoktak leülni a napernyők alá rögzített asztalaihoz, már bezárt, de az Ügyvéd Úr a Büfésnél is kivételezést élvezett, tehát beköszönt neki a zárt kapu fölött, mire a Büfés készségesen felállt vacsorájától, és kérés nélkül hozta az Unikumot az ásványvízzel, az öregúr esti italát. Ha napközben tért be a büfébe, akkor hosszúlépést szokott rendelni. A Büféstől tudta meg az öregúr, hogy a telepen Szakállas Trollnak nevezik a templomromok mögött sátrazó új lakót. – Szakállas Troll? – furcsálkodott az Ügyvéd. – Miért? Volt talán szakálltalan is? – A Büfés maga is meglepődött kissé a már-már feledésbe merült emléken: – Tényleg! Volt egy Kopasz Troll is. Együtt bukkantak fel kora tavasszal, egyszer még hó is esett akkor, s ezek ketten a sátorban... Kamilla, tudja, az a bolond lány, akkor beengedte őket a garázsába, mert neki nincs autója, csak raktárnak használja úgyis. Ami azt illeti, az egész házát, az egész kertjét raktárnak használja, begyűjt minden lomot. Na, begyűjtötte a két Trollt is. De a Kopasz Troll hamar elpárolgott innen, lent, a faluban

talált egy özvegyasszonyt. Képzelteti, Ügyvéd Úr, milyen az a fehérség. Igaz, a Kopasz Troll se egy dalia.

A Büfés se tudta, hogy honnan keveredett a településükre a két Troll, nyilván előzőleg is hajléktalanként tengődtek valahol Pesten vagy valamelyik nagyobb városban. De hogy eredetileg mik lehettek? Azt talán Kamilla tudja, aki azóta is pátyolgatja a Szakállas Trollt, amióta az visszaköltözött a sátrába. Néha kaját visz neki, pedig neki sincs sok, nincs jövedelme. A villanyt és a vizet is kiköttette a házából, azzal az ürüggyel, hogy kíméli a környezetet, de persze arról van szó, hogy nem tudja fizetni a számlákat. Amellett vegetáriánus. Rossz elképzelni, miféle kajákat vihet annak a szerencsétlennek. A Szakállas Troll biztosan nem vegetáriánus, mert nagyon örül mindig, amikor a Büfés oda-nyom neki egy hamburgert vagy sült kolbászt. Nehogy azt higgye az Ügyvéd Úr, hogy ezek lejárt szavatosságú áruk, rendes ételek, őt nem vágja a földhöz az adományozás, csak nem akar belőle rendszert csinálni, nehogy beszoktassa a kerthelyiségbe a Trollt, megijednek tőle a vendégek.

Az Ügyvéd köszönő viszonyban volt Kamillával, ahogyan a telep minden egyes lakójával, de míg azok többségével meg is állt néha egy-két szót váltani, Kamillával nem beszélgetett soha. Egyrészt azért nem, mert Kamilla gyorsan járt, hosszú, ruganyos léptekkel, mintha mindig sietne valahová, csak konkrét okkal lehetett volna megállítani, az Ügyvédnek pedig ilyen oka nem adódott. Másrészt a lány – mert bár bőven asszonykorban járt, mindenki önkéntelenül lánynak, és nem nőnek nevezte – szép volt, és az Ügyvéd Úr egész életében zavarba jött a női szépségtől. Harmadrészt Kamilla nyilvánvalóan pszichiátriai eset volt hangulatingadozásaival, mániáival, folytonos konfliktusaival, az Ügyvéd pedig félt és visolygott a bolondoktól, mert három évtizeden át egy olyan feleséggel élt együtt annak haláláig, aki bipoláris személyiségzavarban szenvedett. Pontosabban az Ügyvéd Úr szenvedett folyamatosan a neje betegségétől, az asszony csak időszakosan élt át poklokat, derült fázisaiban jól elvult magával, a férje viszont ilyenkor is rettegett a bármikor bekövetkező fordulattól. Az Ügyvéd tehát lemondott arról, hogy Kamillánál folytassa a kutakodást a Szakállas Troll múltja után, ám a véletlen úgy hozta, hogy mégis kapcsolatba került vele.

Egy csoportosuláshoz ért egyik esti sétája alkalmával, jól ismerte az ott álldogáló asszonyokat és férfiakat, tehát csatlakozott hozzájuk, és fülelt, miről tárgyalnak. Valaki ellopta a Szakállas Troll kerékpárját, amely mindig ott parkolt a sátra mellett, egy nagy faággal letakarva. Óriási szemétség, háborogtak a szomszédok, éppen egy ilyen nyomorulttól, ki volt képes még ezt a szerencsétlen embert is kifosztani, nem, az nem lehet, hogy a telepről valaki, itt azonnal felismernék a gépet, eladni meg, ugyan már, teljesen értéktelen az a járgány, biztosan egy turista volt, aki jópofának tartotta, hogy elemelje a biciklit, ami épp az útjába került, és leguruljon vele az autóbuzsmegállóhoz. Meg is kéne nézni, nincs-e ott a megállónál behajítva egy bokorba. Ekkor szólalt meg Kamilla, hogy ő már megnézte, nincs ott semmi. Jenő meg bebújt a sátrába, még vele sem akar szóba állni. – Mindenki felfogta, hogy Szakállas Trollnak neve van: Jenő. – Pedig ő – mondta Kamilla – felajánlotta neki, hogy kölcsönveheti az ő kerékpárját, ha le akar menni a postára vagy a boltba. – Postára? – kérdezte az Ügyvéd. – Mi dolga van ennek az embernek a postán? – A rokkantnyugdíját veszi fel – szolgált felvilágosítással Kamilla. – De abból nem tud új bicajt venni – tette hozzá. – Nincs valakinek egy fölösleges kerékpárja? Ha rossz, az se baj, Jenő barátja, aki itt a faluban él, meg tudná reparálni, újabban

besegít az autószerelő műhelyben. – A Kopasz Troll? – fitogtatta az Ügyvéd a jólétesültségét. Kamilla rávillantotta a szemét, és bezárkózott. Utálta, hogy a telepen trollnak hívják a barátait.

Nem sikerült Szakállas Trollnak új járgányt szerezni, az Ügyvéd többször látta kutyagolni a kátyúkkal tűzdelt aszfaltos úton, amely a faluval kötötte össze a telepet. Minden alkalommal, amikor elhajtott mellette, kísértést érzett, hogy felvegye, de a szagára gondolt, meg az ülésheztratra, és inkább a lelkiismeret enyhe nyugtalankodását választotta. Furcsa volt, hogy egyáltalán megmoccan benne a részvét a Troll láttán.

Végül is úgy alakult, hogy mégiscsak éppen Kamillától sikerült megtudnia, hogy miféle életet élt a Troll, mielőtt felbukkant a telepen. Amikor még Jenő volt, állatorvos szeretett volna lenni, mert azt hitte, szereti az állatokat. A felvételi pontszámai növelése érdekében beállt asszisztensnek egy állatorvosi rendelőbe, több évre otthagadta, mert sorra elbukott a felvételikén, és ezen évek alatt kiderült, hogy mégsem szereti az állatokat. A szülei az egészségügyben dolgoztak, ők akarták, hogy orvos legyen, amitől pánikba esett, mert az emberek beteg teste eleve taszította, akkor még nem tudta, hogy az állatoké is, mentő ötletként dobta be az állatorvosi pálya tervét. A szülők örömmel fogadták ezt a változatot is, ám amikor csalódnuk kellett, megvonták tőle a támogatást. Rövidesen meg is haltak, elég idősök voltak, Jenő késői gyerekként született. Egyedül maradt a világban, nem tanult ki egyetlen szakmát sem, munkahelyről munkahelyre sodródott, legtovább eladó és mindenese volt egy kis boltban, amely egzotikus, főleg keleti ajándéktárgyakat árult. A tulajdonos a beszerző útjain drogos lett, és csődbe ment. Jenő utcára került, súlyos depressziósként intézetben kezelték, aztán csökkent munkaképességűnek nyilvánították, s megítélték neki azt a csekélyke nyugdíjat, amelyért lejár a faluba.

Kamilla meglepte az Ügyvédet józan, gyakorlatias és összefogott előadasmódjával. Úgy találta, hogy a lánynak megvan a kellő élettapasztalata, reálisan látja a Szakállas Troll életútját, a hányódását kissé helyteleníti, tehát a saját társadalmon kívüli helyzetét tudatos választásként éli meg, különb életminőségnek, mint a Trollé. Valószínűleg e fölénytudat ösztönzi arra, hogy jótékonykodjék vele. A telep turisztikai értékének számító templomrom alacsony kőfalaira telepedtek le, amikor az Ügyvéd kezdeményezte ezt a beszélgetést. Egyszerűen megszólította a mellette elhaladó Kamillát, és bevezetés nélkül neki-szegezte a kérdést: – Mondja, kedves, mi van a barátunkkal? – Nem Szakállas Trollt mondott, nem is jóembert, de Jenőt sem, az igazán túlzott gesztus lett volna, természetellenes. Ez a „barátunk” éppen megfelelt. A beszámoló végére egészen feloldódott az Ügyvédben a korábbi ellenérzés Kamillával szemben, jócskán javult a véleménye róla. Ekkor azonban összeakadt a tekintetük, és Kamilla szemében az Ügyvéd egy támadásra készülő állat sunyító figyelmét látta meg. Olyan volt Kamilla szeme, mintha kancsalítana, pedig nem kancsalított, másféle zavarosság, igen, elmosódó örvénylés volt a tekintetében, a szembogara beleolvadt az írisz sötétjébe. Az Ügyvéd megijedt, s Kamilla megérezte a változást. Most ő kérdezett, és fejével a közelben, a fák takarásában rejtőző sátor felé intett: – Miért kérdezősködik róla, Ügyvéd Úr? Ő egy igazi pária. Egy érinthetetlen. Az Ügyvéd Úr kasztja számára különösen az. Tudja azt maga jól. De hiába gondolja, mert látom én, világos, hogy azt gondolja, hogy Jenő egy bűnöző. Hát nem! Soha nem csinált semmit, nem ült börtönben. Mindannyian tévednek. Ezek is itt – körbemutatott a telep házaira –, mind azt hiszi. Hogy az. Bűnöző. Gonosztevő. Csak mert ilyen... Na és! Így szeret élni!

Joga van hozzá! Maga ügyvéd volt, hát tudhatná, mi az, hogy állampolgári jog... – Egyre jobban felhergelte magát, berekedt az indulattól. Az Ügyvéd feltápáskodott, amilyen gyorsan csak képes volt rá, erőltetett udvariassággal megköszönte a beszélgetést, biztosította Kamillát, hogy csak emberi kíváncsiságból kérdezősködött „barátunk” sorsáról, és szaporán iszkolt kifelé a romkertből. Egész este nem tudta visszanyerni a nyugalmit.

Még másnap is emésztette a kínos jelenetet, és eközben fennakadt azon az apró részleten, hogy Kamilla az indiai kasztrendszerre utalt. Lám, ez a lány is sokkal tájékozottabb, mint amit feltételezne róla az ember – állapította meg. Eszébe jutott, hogy egyszer látott valamit, ami összefügghet Indiával. Kora reggel döcögött el Kamilla háza előtt orvosi vizsgálatra indulva, nagyon lassan hajt ilyenkor, hogy ne zavarja az alvókat. Napkelte ideje volt. Látta, hogy a lány tornázik, vagy inkább azt kellene mondani, táncol. A Nappal szembefordulva lassú, ívelt mozdulatokat tett, olyasmi volt ez a mozgás, mint a tajcsi, de csak emlékeztetett rá. Talán nem is kínai eredetű volt, sokféle szekta létezik Ázsiában, valamelyiknek a szertartása lehetett ez az ünnepélyes napüdvözlés. Az Ügyvéd mókásnak találta, hogy a településük egyik bolondja a kelő Napot, a másik a lemenő Napot szokta üdvözölni. Nem csoda, hogy barátok. Még el is mosolyodott. Felmerült benne, hogy Kamilla esetleg járt Indiában, kitelik tőle. S ha nem, jógázni biztosan jógázott, egy ideje nagy divat a hölgyek körében. Az Ügyvéd mindenestre opcionális magyarázatnak találta Kamilla hajnali produkcióját arra, hogy ismeri a hindu társadalom szerkezetét, amelyben a brahminoknak tilos megérinteni a páriákat.

(A *bűnös teremtmény*) Kopasz Troll meghívta a büfébe Szakállas Trollt egy valódi ebédre. Vaddisznópörkölt mindig volt a Büfés hűtőjében, néha őzet is kapott a vadásztársaságtól, de olykor feketén jutott vadhúshoz, amikor valamelyik autó éjszaka karambolozott az erdő őshonos lakóinak egyikével. Le kellett volna adni a tetemet az erdőgazdaságnak, de hát ugyanaz lett volna a sorsa, mint a Büfésnél, aki kiválóan tudta elkészíteni a vadételeket, s feltálalható formában juttatott vissza az adományozónak legalább egy vendéglátásra való mennyiséget a kapott nyersanyagból. Ez kárpótolta kissé az illetőt a karosszérijavítás költségeiért.

A két Troll egy hosszú asztal végére telepedett le, a másik végén a Szintetizátoros ücsörgött a Veteránnal és a Kertépítő Kölyökkel. Három-három embernek lett volna még hely a közöttük szabadon maradó padfelületen, tehát a Trollok nem zavarták nagyon a triászt, mégis kelletlenül mordultak vissza a köszönésre. Nem jöttek új vendégek, esőre állt, az asztal két vége között szabadon áramlott a beszélgetők hangja, így elkerülhetetlen volt, hogy a két Troll hallja, amint a Szintetizátoros azt mondja a Veteránnak, hogy neki aztán igazán tudnia kell, eléggé megtapasztalhatta Afganisztánban, hogy az ember a legbestiálisabb teremtmény a Földön. A teremtés botránya az emberi faj, ha egyáltalán egyetlen Teremtésről, egyetlen Teremtőről beszélhetünk, és nem eleve ketten hozták össze ezt a világot. Az Atyaisten a mindenséget, a benne valót meg a Sátán. Mert miért teremtette volna meg a Földet az Isten, ha földrengést, cunamit, erdőtűzet, halált is teremtett rá? És miért teremtett volna embert, akiből mostanra a leghatékonyabb természeti csapás lett? Vagy mindezt eleve pusztulásra teremtett? Ő maga a Gonosz? Ő a Sátán is?

A Kopasz Troll felszisszent. A Szintetizátoros nem hallotta, de a Veterán felfigyelt. – Mi van, tesó? Van valami probléma? – Kopasz Troll mérlegelte, hogy

válaszoljon-e, majd belátta, hogy a baj már megvan, azok hárman akkor is vegzálni fogják, ha hallgat, sőt, lehet, hogy még inkább. Nem a Veteránnak, hanem egyenesen a Szintetizátorosnak mondta nagyon csendesen: – Eretnekség, amit beszélsz. Istenkáromlás. – A Szintetizátoros megvonta a vállát: – Eretnekek csak az őskorban voltak. Amikor Jézus még élt. Megégették őket. Mit akarsz ezzel a huszonegyedik században? – Szakállas Troll tar fejű barátját fixírozta egész közel hajolva hozzá, némán könyörgött neki, hogy hagyja a fenébe a dolgot, ne bocsátkozzon vitába, de Kopasz Trollt elkapta a hév: – Nem jól tudod. Jézus földi megtestesülése idején, kétezer évvel ezelőtt, figyelsz?, nem őskor, kétezer év!, egyszerűen abban az időben, amikor emberként járt közöttünk, mielőtt megkezdte öröklétét a mennyekben, még nem volt egyház, így nem voltak eretnekek sem. Csak tanítványok voltak, azokból lettek az apostolok. A tanítványok között volt Júdás is, az áruló, áruló volt, nem eretnek. A katakombák őskeresztényei között sem voltak eretnekek, nem értek rá cifrázni a tanítást, mert nekik a Római Birodalomban tömegesen mártírhalált kellett halniuk Krisztus-hitükért. Például Nero császár százszámra felfeszíttette őket, majd fel is gyújtatta a kereszteteket, mert szerette a tüzet. Amúgy leginkább vadállatokkal tépették szét szegény ártatlanokat kéjesen begerjedt publikum előtt az arénákban. Ezek közül a mártírok közül kerültek ki később a naptári szentjeink, vagyis a mi keresztneveink. Eretnekeknek csak a kereszténység győzelme után maga az egyház minősítette azokat a hívőket, akik más tanításokat követtek. Az ilyen eltévelyedett szektákat testületileg kardélre hányták a katonák a soros pápa parancsára, gyakran egész városokat irtottak ki, és igen, máglyán égették el, aki eretnekség bűnében volt elmarasztható. Már megbocsáss, de legalább százezer évet zagyváltál össze, barátom. Csak mondom.

– Hú, de okos vagy! Csúcs! Kész professzor... – morgott a Szintetizátoros, már-már elismerve vereségét, de a Veterán kisegítette:

– Professzor a nyavalyát. Baptista házaló legfeljebb. Azok jézusmáriáznak így. Ájtatoskodik itt nekünk, aztán meg hogyan él! Tesókám! Szerinted Istennek tetsző, ahogy élsz?

Kopasz Troll szemlátomást kisebb lett, háta meggörnyedt, két öklét az ölébe ejtette, de lehorgadó fejét hirtelen felszegte, arcát a Veterán felé fordítva nagyon komolyan nézett bele annak resnyire húzott szemébe. Csak nézett, nem szólalt meg. Szakállas Troll viszont feléledt, harciasan védelmébe vette a barátját: – Mi bajod az életével? És ne tesózz, nem vagyunk a testvéreid.

A Veterán kajánul odavetette: – Nővel tartatja ki magát. Mondhatom úgy is, hogy strici. – A Szintetizátoros felnyerített, a Kertépítő Kölyök kuncogott, mint egy kislány. Kopasz Trollnak arcizma sem rándult, maradt a komoly, szomorú kifejezés tágra nyitott szemében, de ekkor már megszólalt, és a triász megdöbbenésére igazat adott a Veteránnak. Igen, bűnös, valóban az, nem tagadja sem ember, sem Isten előtt. Bűne jóvátehetetlenségének tudatában fordult a Mindenhatóhoz, azt remélve, hogy valamiképpen eljut hozzá az ő mélységes megbánása, és egy kicsit megbocsát neki. Néha, amikor sikerül egészen őszintén elmerülni a bűnbánatban, a vezeklésben, úgy érzi, hogy végre magára vonta az Úr figyelmét. Ez olyan, mint amikor a lüktető fekélyt felnyitja a sebészkés. Abban viszont téved a Veterán, hogy az asszony, akinél lakik, eltartja őt. Neki rendes munkája van, takarítja a Radovszky-műhelyt, más munkát is rábíznak, ezt a két ebédet is a keresetéből fogja kifizetni. Rá nem lehet mondani, hogy kiktartják, nem strici. – Istenem, bár csupán ennyi lenne az én bűnöm! – szakadt ki belőle a fohász, és eltakarta az arcát.

A három férfi az asztal másik végén és a Szakállas Troll is megzavarodva hallgatott. Felfogták, hogy nem illik faggatniuk Kopasz Trollt a titokzatos bűnéről. Még a tuskó Veterán is tartotta a száját. Szakállas Trollt dúlta föl leginkább a barátja közlése, hiszen jó ideje ismerték egymást, és mindaddig sejtelve sem volt arról, hogy a Kopasznak valami bűne lenne. Annyit tudott, hogy valaha tanár volt színvonalas gimnáziumban, és hogy a válása után került utcára, a válás pedig elég oknak látszott a megcsúszásra, tipikus előzmény volt a hajléktalanok körében. Szakállas Troll áldotta is az esztét, hogy sosem nősült meg, mintha bizony az ő útszélre sodródása külön sors volna a kidobott férjekénél.

– Na látjátok, igazat beszéltem – élénkült fel a Szintetizátoros. – Igenis, átokfajzat az ember. – Egyenesen Kopasz Trollhoz fordult, még közelebb is csúszott hozzá a padon. – Úgy látom, te tisztában vagy azzal, hogy bármi ocsmányságra képesek lehetünk. Nincs olyan, hogy ártatlanság meg jóság. Oké, hagyjuk az Istent meg a Sátánt, ehhez te jobban értesz. Nézzük csak azt, hogy úgy egyébként milyen jól össze van rakva ez az egész mindenség. Itt körben az erdő, ott messze a tengerek, egyáltalán az egymást váltó évszakok. Minden működik, a fák felnőnek és elkorhadnak, de előbb elszórják magvaikat, a gyökereikről is új hajtások erednek, az erdő maga az örökkévalóság. A tengerekben meg mindig elegendő eleség van a halaknak, hiszen megeszik egymást is, hogy ne legyenek túl sokan, de mindig marad kellő halpopuláció a fennmaradáshoz. Milyen remek szisztéma az évszakok váltakozása is! Hogy évről évre legyen új termés, de közben pihenhessen is a talaj. Jól ki van ez találva. Micsoda csodálatos hely lenne a Föld ember nélkül! De annak bele kellett rondítani ebbe a gyönyörű rendbe. Elpusztítja az erdőket, kizsarolja a földet, tönkreteszi a légkört, megmérgezi a tengereket, felzabálja a jövő év termését, felborítja az évszakokat. Na, mit mondasz erre?

Kopasz Troll szólni készült, de Szakállas Troll megelőzte, és lelkenedezni kezdett, hogy tényleg milyen csodálatos a természet, egyetlen makkban vagy dióban vagy cseresznyemagban ott az egész fa, bele van programozva a pici sejtekbe, ennél nagyobb csoda nincsen, hülyék az emberek, hogy úrháborúkat meg zöld marslakókat meg agyament rémmeséket találnak ki, amikor az orruk előtt a legfantasztikusabb csoda, a kicsi magban a hatalmas fa, meg az, hogy a növény a levelével felszippanítja, amit mi kilélegzünk, az ő kilégzéséből pedig mi kapjuk meg az égésünkhöz szükséges oxigént, merthogy az élet tulajdonképpen lassú égés, ki gondol erre?, senki, pedig szuper érdekes, és fantasztikus a madár is, azzal születik, hogy tudja, hogyan kell fészket rakni, és merre van Afrika, meg nézzük meg a pók hálóját... – A Veterán, hogy elhallgatassa, magához ragadta a szót: – Meg ahogy a macska szétmarcangolja a madárkát, a lótetű megeszi a gyökeret, a vakond a gilisztát, a tetvek milliárdja kiszáritja a növényzetet, a gombafertőzésekről nem beszélve, és nézz csak oda, tesó, arra a nagy tölgyre a kerítésnél. A te csodálatos, lélegző levelű növénykéd, amelyik felkúszott rá, kiszívta belőle az összes életet.

Szakállas Troll elbújt a szőrzete mögé, soha nem tudott replikázni. Ezúttal Kopasz Troll állt ki barátja mellett, odavetette a Veteránnak: – Látom, fenemőd örvendezel, hogy tele van a világ gyilkosokkal. – Nem mondta ki, hogy „hozzad hasonló gyilkosokkal”, de óhatatlanul gondolni kellett rá. A Veteránnak bizonyára kinyílt a bicska a zsebében, de leblokkolt, a tromffal késlekedett, a Kopasz Troll így nagy nyugalommal a Szintetizátoros felé fordult, most jutott hozzá, hogy válaszoljon neki.

– Szóval te meg környezetvédő vagy. Egyszemélyes Greenpeace. Szép dolog, elismerem. Csak vicces, hogy kizárólag az emberiséget akarod kiirtani a Földről. Nem mondom, hogy nem a mi civilizációnk a felelős a Föld megrongálásáért. A rettenetes nagy veszélyért. De hát nem mi csempésztük be magunkat sanda rossz szándékkal erre a bolygóra. Lettünk. S most már vagyunk. Semmire se mész a gyűlölködéssel.

– Persze, hogy semmire se megyek. Mire is mehetnék? Csak nem értem, hogy hogyan engedhette ez a jól megalkotott világ, hogy egy ilyen ocsmány élősdí faj létrejöjjön rajta. A tetű- és gombafertőzést előbb-utóbb legyőzi a természet. Az emberi csírárt miért nem likvidálta?

Kertépítő Kölyök váratlanul beszólt a vitába. Nemigen tudta befejezni a mondatait, a nyelvvel kissé hadilábon állt, mégis jól meg lehetett érteni habogását: nem tetszett neki a Szintetizátoros sommás véleménye az emberi lényről. Van egy csomó dolog, ami nem lenne ember nélkül – bizonygatta. – Városok például nem lennének. A sok szép épület, a hidak, a hajók, a repülőgépek, nem lenne zene sem, márpedig a Szintetizátoros a zenét fontosnak kell tartsa, hiszen ebből él.

– Jaj, Kölyök – intette le a Szintetizátoros –, nem te vagy a legélesebb kés a fiókban, jobb lett volna meg se szólalnod. Művészet? Kreativitás? Csupa hazugság. Alkalom az emberek manipulálására. Alkalom a hatalom megszerzésére. Mert a kultúrában is a hatalom birtoklásáról szól minden. Ott is a megmondóember mondja meg, hogy hol a helyed. Hogy mennyit érsz, az nem számít. A besorolás számít. A természetben minden az, ami. A művészetben, és minden másban is, senki sem az, aki. Hanem az, amit a megmondóemberek mondanak róla. Az állat becsületes. Nyíltan vérszomjas, amikor éhes, de csak akkor. Nyíltan fél az ismeretlentől. Az erdő még becsületesebb. Nem tud titkolni semmit. Csak az ember hazudozik összevissza humanizmusról, szabadságról, erkölcsről, értékekről, még el is hiszi magának, hogy ő homo moralis, nem baj, Kölyök, ha nem tudod, mit jelent, nyugodt lehetsz, te sem vagy az. Csupa önelégült fasz. Csupa díszpéldány. Csupa Én, nagy é-vel. De persze mindegyik álszent pofával hagyja, hogy átejtse, hogy rossz célokra használják ki, még ha pontosan tudja is, hogy ez történik vele. Aláfekszik. Behúzza a farkát. De a legtöbbje fel se fogja a valóságot. Meg hát miért is zavarna bárkit bármilyen aljas vagy pitiáner cél? Minden relatív. Ami ma rossz, az holnap dicsőség, és fordítva. Miért zavarná a tápláléklánc csúcsán terpeszkedő világ-urát bármekkora erőszak, amikor maga is gond nélkül lezúzza a legjobb barátját, a jó édes anyukáját is, ha valami haszna lehet belőle. Gyalázat! Hát nem így van?

Mind a négy hallgatója az asztalnál egyöntetűen azt forgatta magában, hogy a Szintetizátoros bizonyára nem tudott szólókarriert csinálni, sőt, nem sikerült neki bekerülni az elit zenekarok egyikébe sem. Kérdés, hogy miért nem, talán tényleg méltánytalanul bántak vele. Mindenesetre valakik kiszelektálták a hivatásos zeneművészek sorából. A Kertépítő Kölyök még azt is tudta egy régebbi, komolyabb italozáskor elhangzott kifakadásából, hogy a Szintetizátoros eredetileg két szakon, klarinéton és fagoton diplomázott, csak amikor ide, az üdülőtelepre került, és kiderült, hogy az éjszakába nyúló bográcsoló-sütögető kerti partikon és lent, a faluban a lakodalmakon, a keresztelőkön és a névnapokon igény mutatkozik élőzenére, akkor szerezte be univerzális hangszerét, és kezdte meghirdetni szolgáltatását a környéken. Tehát mind a négyen személyes sérelmet sejtítettek az epekeserű világnézet hátterében, de eszükbe se jutott előállni a kínáló magyarázattal, hiszen az efféle trauma szigorú

tabu beszélt cimborák között is. Még a Veteránban is volt annyi tapintat, hogy csak felhúzta egyik szemöldökét.

(*Vágyálmod és félelmed*) Szakállas Troll a hasát nyomkodta, amint a Kopasz mellett ballagott a sátra felé, megviselte a gyomrát a kiadós ebéd. De azért hálsán köszönte barátjának a meghívást, még sohasem evett szarvaspörköltet. – Ugyan már! Ne köszöngess, a spanom vagy, végül is – szabadkozott Kopasz Troll. Szakállas Troll nem tudta, mi az a span. – Látszik, hogy itt élsz elzárva az erdőben. A fiatalok most ezt mondják a haverra – magyarázta a másik. Ő ugyanis az asszony fiától hallja a divatos szavakat, nagyon sok új szó van, néha mint-ha nem is magyarul beszélnének a fiatalok.

– Kár, hogy odaültünk ahhoz az asztalhoz – fakadt ki Szakállas Troll. – Talán a gyomrom sem fájna, ha nyugisan ehettem volna. – A Kopasz csóválta a fejét: mi a csodáért izgatta magát a Szakállas, talán attól félt, hogy azok hárman megverik őket? A Szakállas bólintott. – A Veteránból kinézem – hagyta helyben Kopasz Troll –, az a fajta, amelyik imádja a balhét, de a Kölyök jó fiú, kicsit tényleg nehézfejű, de helyes gyerek. A Szintetizátoros meg inkább saját magára jelent fenyegetést, csak a szája jár, nem kell tőle megijedni. – Elmosolyodott. – A fiataloknak erre is van új szava. Nem kell parázni. – Szakállas Troll felcsattant: minek arra új szó, amire van már. A Kopasz mit szeretgeti ezeket a nagypofájú görényeket, ezek szokták valami lötytel leönteni és felgyújtani a csöveseket. – Minket – mutatott kettőjükre, és megint eltűnt a szőrzete bozótjában.

Hosszabb csönd után a Kopasz Troll hangosan meditatgatni kezdett azon, hogy a Szintetizátorosnak sok mindenben igaza van. Sőt, azt kell mondania, hogy mindenben igaza van. Szakállas Troll meglepetten kérdezte: – Akkor teszerinted is a Sátán teremtette az embert? – A Kopasz elnézően meglapogatta barátja hátát: – Dehogy! Egyetlen teremtető Isten van. Ő lehelt lelket az emberbe. A mi dolgunk volt, hogy mit kezdünk vele.

Szakállas Troll percekig emésztette barátja válaszát, majd óvatosan firtatni kezdte, miért ad igazat a Szintetizátorosnak, ha nem ért egyet vele. – Ha az ember annyira aljas, hogy csak bajt hoz a világra, akkor a teremtés nem túl jól sikerült – vágta ki nagy bátran a véleményét. – Te meg elégedett vagy vele – mondta szinte szemrehányóan a Kopasznak. – Biztosan azért véded, mert valóságos vagy. Két éve lógunk együtt, sőt, már a pszichiátrián is sokat beszélgettünk, mégsem vettem észre. Soha nem mentél templomba.

Kopasz Troll kicsit bosszankodott a Szakállas együgyűségén. – A hithez nem kell vallás, tehát templom sem kell, sőt. A templomban sok szép eszmével lehet találkozni, sok szép érzés járhatja át az embert, de ezek nem viszik közelebb Istenhez. A templomok gyönyörű épületek, még a meszelt, fakazettás protestáns templomok is, hát még a hitújítás előtti egyházak templomai a szobrokkal, az aranyozott faragásokkal, a freskókkal, az oltárképekkel, az ikonokkal. Ezek mind tulajdonképpen igazolják a zenész haver ítéletét, hogy a művészet hazugság. Manipuláció. Jön a nyomorult istenfélő emberke a sárból összetapasztott viskójából, holtfáradtan, kizsigerelve, beül a márványborítású falak és márványszobrok közé, és elhiszi, mert nagyon szeretné hinni, hogy ez a királyi környezet vár rá a másvilágon, ha minden parancsolatot betart. Hogy őt is megilleti, sőt, egyenesen övé, neki szolgál ez a pompa. A mise végén pedig visszakotródik a dohszagú viskójába, a robotba, hogy fizethesse az adót, amelyből a templomokat építik az evilági kisistenek. Ez az emberke a temp-

lomban csak egy száználmas illúzióval találkozott. A saját félelmed és bugyuta vágyálmod volna Isten?

– Jó tanár lehettél – állapította meg Szakállas Troll váratlan fordulattal.
– Történelemtanár voltál?

– Az.

– Tulajdonképpen nem baj – morfondírozott tovább a Szakállas –, hogy odaültünk ahhoz az asztalhoz. Nagyon régen nem gondolkodtam semmiről. Csak elvoltam ebben az erdőben. Nekem való élet ez, de hát tulajdonképpen az egyetlen dolog, amire semmi más a világon nem képes, csak az ember, az mégiscsak ez. Az agyalás. És ez jó. Élvezem.

– Nem mindenkinek jó – jegyezte meg a Kopasz szomorúan. Szakállas Troll azt hitte, az agyalásban megkeseredett Szintetizátorosra gondol, pedig a barátja saját magára gondolt. A Szakállas gyanútlan vidámságát így ez a fél mondat nem zavarta meg, örömködött tovább:

– Rádadásul a gyomromból is kiállt már a görcs. Szóval... jó napunk volt. Ugye, haver? Vagy mim is vagy? Spanom?

(A csipkebokor) Észrevehetően rövidültek a napok, Szakállas Troll egyre szomorúbban búcsúzott a napkorongtól, felhős napokon oda sem állt szokott helyére. Még csak az ősz közelgett, de az idő könnyörtelen, s nem volt terve a télre. Aznap tisztán kékllett az ég, s a kékje sűrűbbnek látszott, mint forró nyári napokon. Szakállas Troll a sátra felé tartva megpillantott egy ácsorgó nőalakot az erdei úton. A sarki ház tulajdonosát ismerte fel benne, aki bikiniben szeretett napozni a teraszán, hajladozni a kertjében, ezért ő az arcát sohasem mer-te jobban megnézni, nehogy kukkolónak tartsa valaki. Ezúttal felöltözve állt egy vadrózsabokor előtt, de az öltözet nem sokat javított a Troll helyzetén, mert szorosan a testéhez tapadó sportnadrágot viselt, a futók használnak ilyet, ívelt, színes betoldásokkal, amelyek tovább hangsúlyozzák az amúgy is tolakodó ke-rekded formákat. Ám Szakállas Trollt a nő csinos, szelíd arca is zavarba hozta, mert azon két vékony csíkban peregtek a könnyek. A Troll a dúsan termő csip-kebokorra gyanakodott: – Szúr, ugye? – kérdezte. – Kesztyű kell hozzá. – A nő értetlenkedve pillantott rá, majd ráébredve, mire gondol a torzonborz erdőla-kó, tiltakozni kezdett, dehogy, nem akarja megszédni a csipkebokrot, nem azért bámulja. A Troll megkönnyebbült, mert jótévője, Kamilla is kinézte már magá-nak ezt a bokrot, csak várta, hogy teljesen megérjenek a bogyók, és Kamillának biztosan nagyobb szüksége van a termésre, mint ennek a jómódú nőnek. Már mozdult is, hogy továbbálljon, de a nő megszólalt: – Látja ezt? Látja? Ez a sok kis piros pötty az azúrkék háttér előtt. Hihetetlen.

Szakállas Troll nem a bokrot nézte, hanem a nőt. Azon tűnődött, hogy vajon mi sírnivalót lehet találni ezeken a piros pöttyökön. De nem kérdezett semmit, csak állt. A nő folytatta, inkább csak magában beszélve: – Azt még látni fogom, amikor sárga meg vörös lesz az erdő. November közepén szoktak lekopaszod-ni a fák. – Csönd. – Tavasz már nem lesz. – Ezt nagyon halkan mondta.

– Mindig lesz tavasz – rántotta meg a vállát Szakállas Troll.

– Nekem már nem – mondta még mindig könnyes szemével mosolyogva a nő.

A Troll legszívesebben menekülőre fogta volna, hiszen semmi köze mások bajához, de tudta, hogy az pocsék dolog lenne, ezért érdes hangon, hogy ne ke-veredjen bele túlságosan a részvétbe, megkérdezte: – Mért, mi baja? – A nő szárazon, tárgyilagosan beszámolt a betegségéről. Novemberre tűzték ki a ko-ponyaműtétet, daganatot találtak a fejében. Egyelőre nem lehet tudni, hogy

rosszindulatú-e, de ha nem az, akkor is vége az életének, mert nagyon valószínű, hogy a műtét során elveszíti a látását, annyira rossz helyen van a tumor. S ő már nem akarja, nem tudja megtanulni mindazt, ami ahhoz kell, hogy vakon éljen az ember. Jobb lenne, ha a műtétet már nem is élné túl. Mégis fél tőle. Annyira fél, hogy... De arra gondol, hogy hülyeség lenne önszántából megrövidíteni az életét. És most búcsúzik a látványoktól. Kicsit mindentől, de elsősorban a látványoktól. Mert hátha mégis élni fog vakon, vagy ha szerencséje van, félvakon, és akkor jó lesz emlékezni a formákra, a színekre. Ezelőtt nem látta, amit látott, most minden olyan érdekes lett és gyönyörű.

– Kedves uram – fordult a Trollhoz –, nem is tudja elképzelni, hogy mennyi öröm van bennem, amióta így készülök a műtétre. Most ennek a bokornak a szépsége is, látja, öröm, ajándék, és közben mégis sírni kell, mert nem fogom látni többé.

– Hölgyem, én sajnos nem értek igazán az orvosi dolgokhoz, de azt tudom, hogy nem szabad a halálra gondolva nekimenni egy műtétnek – jelentette ki még mindig azon az önvédelmi érdes hangon a Szakállas Troll.

– Terezának hívnak, ha már ennyit elárultam magamról, ne szólítson hölgyemnek. És nem értett meg. Épp azt mondom, hogy tele vagyok örömmel. Soha nem szerettem annyira az életemet, mint most. Minden percnél jelentősége van. Na igen, ennek nemsokára vége lesz, de addig... Csoda!

Szakállas Troll bólogatott, mintha értené Terezát, ki is mondta: – Értem! –, de csak valami ködös sejtelem képződött meg benne az örömről, amely megrikatja az embert, legalábbis a nőket.

– Maga meg fog gyógyulni – legyintett visszaneézve, mert megindult szokott helye felé, nézni, ahogy lemegy a Nap.

Az ismeretség feljogosította Szakállas Trollt, hogy beköszönjön Terezának, ha elhaladt a háza előtt, s Tereza meg is kínálta ezzel-azzal. Legtöbbször kávézni hívta be, közölte, hogy milyen különleges pörkölésű kávé isznak éppen, a keksz sem maradt el az apró csészealjról, amely még Tereza nagyjáé volt, szinte átlátszóan vékony porcelán, ugye, milyen kedves a minta rajta. A borsóleves, Tereza főztje, szintén különleges volt, mert Tereza megdinszteli előbb a zöldséget, aztán engedi fel vízzel, és a telepen a csapvíz különösen jó a levesek készítéséhez. Egyszer szőlőt hozott a városból Tereza, és akkor Szakállas Trollnak meg kellett csodálnia a szőlőszemeket a fény felé fordítva, amelyek kísértetiesen olyanok voltak, mintha jádeköből faragták volna őket. Betegségről soha egy szó sem esett, és a Troll mindig felderült Tereza lelkendezésétől, persze a kávé és az ételkóstolás sem volt ellenére. A vizitek kedvéért egyre gyakrabban lement a faluba, hogy megtisztalkodjék, s hogy az özvegyasszony mosógépében kimossa a ruháját. Úgy szerzett erre jogot, hogy éppen az özvegyasszonynál dekkoló barátja figyelmeztette kellemetlen szagára, erre hivatkozva pedig a fürdőszobájuk használatára bizvást igényt tarthatott.

Hogy megszűnt a Szakállas Troll körül terjengő bűz, a házak környékén és a büfében is jobban megtűrték. Egyre többször akadt össze a Szintetizátorossal is, mert beóvakodhatott a telepen tartott bulikba. Alkoholt nem ivott, de szerette nézni a fellazult embereket, kapott egy tál ételt is, és a mulatozók véralkoholszintjének emelkedésével szinte ő is lerészegedett. Ebben a Szintetizátoros által szolgáltatott zene is ludas volt. Kiderült, hogy Szakállas Troll szeret énekelni. Korábbi életében soha nem énekelt, így tehát ő is meglepődött, hogy milyen könnyen megtanulja a slágereket. A szöveget nem mindig értette, azokon a részekén halandzsázott, de bőszen énekelt a Szintetizátorossal, senkit

nem zavart vele, hisz a zene elnyomta a hangját, és a Szintetizátoros csak röhögött rajta. – A vokálom – mutatott rá széles mozdulattal a társaság derűségére.

De ha hajnalban a Troll segített szétszerelni a hangosítót, és elszállítani a házába, a zenész neki pakolta ki sérelmeit, felgyülemlett haragját. Ez a csávó – mármint az aznapi ügyfele, a megrendelő – egy pökhendi gyökér, azt hiszi magáról, hogy pénzügyi zseni, mert megszédte magát. Na ja, a szürkegazdaságban garázdálkodik, pofátlan adócsaló. Ahhoz nem sok zsenialitás kell. Ahhoz sem, hogy kőgazdag létére alkudozzon, mint egy nyomorult, sokszoknyás piaci kofa. Az ő gázsiját is lealkudta, erre kell az a baromi nagy közgazdasági tudás. Adócsaló és piaci kofa. Ennyi. De ő, mármint a Szintetizátoros is ugyanolyan szar alak, mint ezek – tért át az öngyűlölet ösvényére az ittasságából éledezve a hűvös pirkadatban. – Semmivel sem különb, mint ez a sok képmutató tetű. Smúzolásból él, totális hazugság az élete. Riszál nekik, hogy hívják máskor is, cuki pofa, rögtön elhányja magát. Persze ezt is, mint minden genyóságot, megbocsátja magának, mert bármire felhatalmazza a szegény embert a kényszerűség. Végére is élni kell, meg hát érvényesülni kell, ugyebár. De vajon mi a бүдös francnak? Még élni se muszáj, hát még érvényesülni. Csakis egy alantas ösztön van az egésznek a mélyén... Az összes élőlényben... Még a növényben is... Leginkább az emberben. De ez a leghatalmasabb ösztönünk. Létparancs. Kimarkolni, kiszürcsölni, felhabzsolni a világból, amit csak lehet. Arra születünk, hogy szolgáljuk az anyagcserénket. Valójában az a teremtető istenünk. Emésztünk, tehát vagyunk. Ez nem vicc, nem filozófia, ez tény. Mennyire becsesnek tartja önmagát ő is – halkult el a Szintetizátoros a tirádák után –, igazi egyéniségnek. Spirituális dimenziókat képzel maga köré, pedig valójában szarzsák. Minden tette, minden gondolata az anyagcseréje zavar-talanságának biztosítására irányul. Szánalmas végcél. A hazug és hiú nyomakodás, törleszkedés helyett neki is inkább ki kellene költözni az erdőbe, csak nézelődne, hallgatná a semmit, mélyre szívna a jó levegőt, még sátor se szükséges hozzá, csak egy tágasabb faodú. Mindenki lenézné, kevesebbet zabálhatna, de az legalább igazi élet volna. Egy őszinte élet.

A Szakállas Trollnak egy ilyen hajnalon a Szintetizátoros önostorozása közben eszébe jutott Tereza, hogy ő bezzeg minden apró, kellemes történetről, benyomástól repesni szokott, és az az ötlete támadt, hogy ezt a két embert össze kell hoznia, hátha a Szintetizátoros is meglátná a dolgokban, amit Tereza lát. És hátha Tereza meg tudná látni a Szintetizátorosban is a szeretnivalót. Napokig foglalkoztatta a terv, de egyikük előtt sem mert előhozakodni vele, nem is volt elképzelése a találkozás lehetséges alkalmáról.

Kiderült, hogy fölöslegesen csinált magának gondot Tereza és a Szintetizátoros összeismertetéséből, mert már jó ideje ismerték egymást. Éppen Tereza egzotikus, vaníliával ízesített kávéját szürcsölte a nagymama áttetsző porcelán csészéjéből, amikor a Szintetizátoros beállított Terezához, mert aláírásokat gyűjtött egy beadványhoz. Már sokadszorra vette ostrom alá a falu önkormányzati hivatalát, amelyhez az üdülőttelep közigazgatásilag tartozik, hogy aszfaltozzák újra a bekötőutat a falu és a telep között, mert már számos leszákadtt kipufogócső, törött tengely, sérült abroncs, kiugrott lengésgátló tanúsította, hogy az út járhatatlan. Tereza készségesen aláírta a beadványt, közben elpletykálgattak a Szintetizátorossal arról a partiról, amelynek Tereza is vendége volt, a férfi meg a zenét szolgáltatta ott. Valami koktélt dicsérgettek, de a hűspogácsa ehetetlen volt, viszont a fényfüzerek nagyon feldobták a hangula-

tot, Las Vegas, Mexikó, azért is játszott a Szintetizátoros annyi latin zenét. A Szakállas Troll eközben lelépett, azt hitte, sínre került a dolog.

Adandó alkalommal szóba hozta Terezát a Szintetizátorosnak, elújságolva, hogy aznap is behívta őt a délelőtti kávézásra. Nagyon rendes asszony, és milyen szép. – Jó bőr – hagyta helyben a Szintetizátoros, s magában a 'nocsak, miből lesz a cserebogár' szólással kommentálta a meglepő tény, hogy Szakállas Troll fogékony a női szépségre. Megismételte: – Jó bőr, de állítólag nagyon beteg. Nem kell nekem egy újabb probléma. Van elég.

Szakállas Troll felfogta, hogy a tervezett összeborulásból nem lesz semmi, de a hallgatását a Szintetizátoros nehezményezésnek tartotta, és kiegészítette a korábbi reakcióját: – Különben sem az esetem. Buta.

Ha Szakállas Troll átlagos ember lett volna, hangosan kiszakadt volna belőle a megdöbbenés: – Buta?! – de nem volt átlagos ember, így csak szaporán pislogott. A Szintetizátorost mégis korrekcióra készítette ez a pislogás: – Na jó, nem buta. Csak gyagya. Züzmüm. – A fejét kopogtatta. Szakállas Troll behúzta a nyakát, elbújt szőrzetében, s csak késő este, kornyikálás közben került onnan elő.

Akkor már lemondva tervéről, pusztá kíváncsiságból Terezánál is puhatólózott, hogy mi a véleménye a Szintetizátorosról. Tereza hamiskásan sandított rá: – Csak nem össze akar hozni vele? – Nagyot kacagott. – No nézze meg az ember, mi jár a fejében! Aranyos, ez igazán aranyos. Tényleg igazi, aranyos erdei manó maga, Jenő – már ő is tudta és használta Szakállas Troll rendes nevét. – Nem is lenne rossz még egyszer bepasizni – kezdte ízlelgetni a lehetőséget. – Jóképű férfi, nem mondom. De nem kellenék neki. Nem az az ember, aki el tud feledkezni a saját kényelméről. Nem írom a rovására, ne értsen félre, hiszen az önzés a legtermészetesebb tulajdonságunk. Még a jótékonykodó szentek is érdekből jótékonykodnak, mert szentnek akarják érezni magukat. Szóval az, hogy szeretjük magunkat, nem jellemhiba, nem betegség. Csak... Tudja, Jenő, ez a pasi nekem túl egészséges.

Szakállas Troll napokig forgatta magában Tereza véleményét a Szintetizátorosról. Ő nem tartotta egészségesnek a zenészt, mert tanúja volt öngyűlölet-rohamainak, és tudta, hogy folyvást emészti zátonyon fennakadt, kilátástalan élethelyzete, képes volt megirigyelni még az ő erdei tengődését is. De azt is felmérte, hogy Tereza fején találta a szöveget: a Szintetizátoros fenemód önző ember, hiába, hogy ostromozza magát, csakis ő maga az egyetlen, akire egyáltalán figyelmet tud fordítani. Nem volt képes átlátni ezen a gubancon, hát feladta. Amúgy is megviselte a férfi-nő ügyekbe való bepillantás, mert kísérteni kezdte Szilviácska emléke, az egyetlen nőé, akit szeretett volna feleségül venni valaha, amikor még az állatorvosira készült. S aki miatt végül is annyira kiakadt, hogy le kellett mondania a diplomaszerezés esélyéről. Továbbra is felkereste Terezát és a zenészt is megfelelő időben, vagyis kifürkészve, hogy mikor nem zavarja őket, de egyik előtt sem emlegette többé a másikat. Nem volt már sok ilyen alkalom, mert hamarosan bekövetkezett a tragédia az üdülőtelepen.

(A gyanúsított) Halva találtak egy lakót a telep legfelső, egészen a hegyoldalba ékelődött utcájában. A tarka ház volt az övé, amelyet kétféle kék színnel festettek ki, nyilván mert munka közben elfogyott a festék, és nem találtak már ugyanolyan színárnyalatot. Nagyon csúnya volt, hasonlóan a tulajdonosához, akit a szomszédai is alig ismertek, bezárkózó, mogorva ember volt. A fia találta meg vérbe fagyva, meggyilkolták. Senkinek sem tűnt fel semmi az elmúlt

napokban, nem láttak idegent a telepen. A gyilkosság előző napon vagy esetleg egy nappal korábban történhetett. A nyomozók sorra járták a házakat, Szakállas Troll sátrát is felkeresték, aki éppen gomba után járt az erdőben, egy zsaru ott silbakolt a sátor közelében, várta, hogy a Troll visszaérkezzen, ugyanis többen a telep lakói közül egyedül őt nevezték meg gyanús idegenként. Így aztán Szakállas Trollt, amint előkerült, begyűjtötték, rendőrautóval szállították a járási főkapitányságra, éjszakára is bent tartották. A telep lakói egész este csoportokba verődve tárgyalták, hogy csak ő lehetett a tettes, pedig ártalmatlannak nézett ki, még csak nem is lopkodott. Néhányan azonban megemlégtették, hogy a gyümölcsfájukat vagy a paradicsomukat megdézsmálta valaki, nagyon valószínű, hogy ő, s még Kamilla is bevallotta, hogy egy kicsit félt tőle. A Veterán szemrehányást tett a Szintetizátorosnak, hogy ajnározta ezt az időzített bombát, a Szintetizátoros rosszkedvűen tűrte a korholást, elbizonytalanodva hallgatott, pedig várható lett volna a szokásos tiráda, hogy ő ezerszer megmondta, az emberek szörnyű dolgokra képesek, bezzeg a többiek azt hitték, ez csak rossz duma, és tessék. Zavarban volt, hogy épp Szakállas Trollal szemben bizonyult jóhiszeműnek, mekkora blamázs. – Én ezt nem értem. Én ezt nem értem – hajtogatta Tereza, ő melegszívűnek ismerte meg ezt az embert, nem félt tőle egyáltalán, persze lehetséges, hogy hasadt személyiség, egyszer valahogy említette is, hogy pszichiátrián kezelték. Jaj, nagyon megfájdult a feje, bocsánat, de haza kell mennie. Az Ügyvéd Úr csak annyit mondott száraz szakértelemmel, hogy meg kell várni a nyomozás végét, a prejudikálás helytelen, a valószínűség még nem bizonyítottság. Persze, a valószínűséget ő sem tagadja. Egyszóval a telepen többé-kevésbé mindenki gyilkosnak hitte Szakállas Trollt.

Másnapra kiderült, hogy a gyilkosságot egy messziről érkezett ember követte el. A nyomozók ugyanis megnézték a bankfiók térfigyelő kamerájának felvételeit, amelyeken láthatták a telepre vezető bekötőút forgalmát is. A kis bankfiók a falunak az üdülőtelp felé eső végén helyezkedik el, onnan már nem lehet letérni az útról, egyenest bevisz erre a zsáktelepülésre, tehát az egyetlen nem azonosítható gépkocsi joggal volt gyanúsítható azzal, hogy a tettesé. Az is volt. A tarka ház tulajdonosa ugyanis uzsorakölcsönök folyósításával foglalkozott nyugdíjkiegészítő jövedelemforrásként, a tettes nagyon sok pénzzel tartozott neki, de képtelen volt törleszteni, az uzsorás a háza elrekvirálásával fenyegette, így hát kétségbeesésében erre a brutális megoldásra vetemedett. Szakállas Trollt tehát már begyűjtése másnapján elengedték, nem fuvarozták vissza a telepre, egész nap kutyaagolt, besötétedett, mire a sátrához ért, addigra az utcák és kertek kiürültek, senkivel sem találkozott.

Az ismerősei fogadták ugyan a köszönését, amikor a következő napokban felbukkant az utcákon, de mind valami sürgős elfoglaltságba temetkezett. Nem tárgyalták meg vele a gyilkossági esetet, nem kérdezték, hogy hogyan bántak vele a rendőrségen. A Troll, úgy látszik, értett ebből. Senki nem tudta, miként számolta fel a sátrát, egyik napról a másikra eltűnt búcsú, bejelentés nélkül. Még a sátra környékét is kitakarította, alig látszott meg a helye. Ez is olyan trollos volt. Hogy köddé vált. Mintha tényleg nem ember lett volna.

(Idegenként a világban) Az Ügyvéd Urat meglátogatta a fia Amerikából. A fia is ügyvéd volt, nagy irodát működtetett egy nagyvárosban, mutogatta az apjának a fotókat, videókat a toronyházról, amelyben a puccos irodáját bérl. Fotók voltak a fiáról kutyaszánon, prémekbe burkolózva Alaszkában, jachton a Karib-

tengeren hölgykoszorúban, a kertvárosi házról is, amelyet legutóbb vásárolt egy jobb helyen, mint az előző volt, más hasonló luxusházakról is, amelyekben a barátainál vendégeskedett, fürdőruhás képek pezsgőspohárral a kézben, tabló nagy, kerek, terített asztalokról azon a díjátadó ünnepségen, amelyen valamilyen egyesület vagy klub az évi fődíját vehette át. Sikeres ember volt az Ügyvéd Úr fia, igazán büszke lehetett rá. Ám a büszkeség mellett valami rejtélyes hiányérzet is megszállta, mert ő, akit egész életében tisztelet övezett, épp a fiától jöttányit sem kapott a várva várt találkozás óta. Az Ügyvéd Úr szerette a víkendházát az erdei telepen, nem hiányzott neki az úszómedence, végtére is bemegy a városba, ha úszni akar, a fia azonban meglepődött, hogy nem olyan házról gondoskodott öregségére, amely minden kényelemmel kiszolgálja. Nem nyavalygott, hogy a ház kicsi, de javasolta, hogy menjenek inkább vissza a fővárosba, mert ő akkor nem lesz az apja terhére, hotelbe költözik az ittléte idejére. Az Ügyvéd Úr belátta, hogy mindkettőjüknek jobb lesz, ha a fővárosi lakásába, amelyet csak télen szokott használni, máris visszatér, ugyanis kiderült, hogy nemigen van miről beszélgetniük egymással, nem került sor meghitt együttlétekre a szalonnasütésre, grillezésre kiképzett kőgyűrű körül, amire pedig annyira készült, amikor még csak várta a fiát. A fia gyermekkorának részleteiből hamar kifogytak, annál is inkább, mert meglehetősen különböztek az emlékeik, közös emlékre alig bukkantak, s ez teljességgel érthető, hiszen a fiában az idegen környezetben szükségképpen elhomályosodtak az itthoni események.

Az Ügyvéd kissé elnehezedett szívvel tért vissza a telepre az őszi teendők elvégzésére, a háza téliesítésére. Most már tudta, hogy egyedül kell meghalnia.

Látva Kamillát, amint szép, nyújtott, ruganyos lépteivel az erdő felé halad, eszébe jutott a Szakállas Troll. Kíváncsiság ébredt benne, hogy mi lehet a szőrmókkal. Maga is furcsállta, hogy bizonyos melegséggel gondol arra az emberkére, végül belátta, hogy megszánta az alaptalan gyanúsítás miatt. Ha szóba elegyedett valakivel, mindig érdeklődött, hallottak-e valamit róla, így egyszer a büfében a Kertépítő Kölyöktől is ezt kérdezte, aki odaült az asztalához. A Kölyök sem tudta, hogy hova ment a Szakállas, de ő történetesen előre számított rá, hogy el fog menni a telepről, mert neki akkoriban kipakolta a lelkét itt a büfében. Azt mondta, hogy már harmadszor fordul elő az életében, hogy alaptalanul gyanúba fogják, megvádolják valami bűn elkövetésével. Egyházi iskolába járt eredetileg, ott nagy botrány tört ki, amikor pornográf magazint találtak a vécében az egyik víztartály mögé csúsztatva, s mindenki kivétel nélkül biztosra vette, hogy ő rejtette oda. Nem volt bizonyítékuk, de a szüleinek mégis azt tanácsolták a papok, hogy vigyék el abból az iskolából. A szülei sem hitték el neki soha, hogy nem az övé volt az az ocsmányság. Szegények, borzasztóan csalódtak benne, ezt nem lehetett jóvá tenni, pláne, hogy később is csupa csalódást okozott nekik. És benne is ott maradt örökre a tudat, hogy az emberek bármikor feldúlhatják az életét, bűnhődni kell valamiért, amihez pedig semmi köze sincs, és ez ellen nincsen védelem. Aztán amikor egy olyan butikféleiben volt állásban, újra megtörtént. A tulaj hiányt talált a kasszában, és megvádolta, hogy saját zsebre dolgozik. A Szakállas csak utólag jött rá, amikor az üzlet már csődbe ment, hogy maga a tulaj vehette ki a pénzt, isten tudja, mire kellett neki, valószínűleg a felesége előtt kellett eltitkolnia egy görbe utat, vagy drog-ra költötte. Nagy szemétség, hogy őrá fogta a lopást. Totál biztos, hogy a főnök volt sáros, mert nem bocsátották el, csak visszafogták a fizetését, mondván, hogy dolgozza le a hiányt. És még ő volt hálás nekik.

A Kertépítő Kölyök így, hogy elmondta Szakállas Troll történetét, jobban látta, mennyire felháborító szegény ember többszörös meghurcoltatása, és – bár nem szeretett beszélni – a saját véleményét is hozzáfűzte a beszámolóhoz. – Tudja, Ügyvéd Úr, az a zenész csávó, aki itt lakik a szomszédban, folyton azon rugózik, hogy mi, emberek gonoszak vagyunk. Alapból rosszak, ugye, érti. Én mindig vitatkozni szoktam vele, mert én nem vagyok gonosz, és egy csomó ismerősöm van, akik rendesek. De most nem tudnék vele vitatkozni, mert az nagyon nincs rendben, amit ezzel a Szakállással csináltak.

Az Ügyvéd az asztalon átnyúlva megpaskolta a Kölyök kezét, kifizette az ő két sörét is, és megkérdezte tőle, hogy hol találja az özvegyasszony házát, ahol a Kopasz Troll lakik.

(*Apró ablakok*) Kopasz Troll a hátsó kertben a birsalmafák alól szedegette nagy műanyag vödörkbe a romlás barna foltjaival pettyezett, lehullott termést. Lehet, hogy nem birsalmát, hanem birskörtét, az Ügyvéd nem értett túlságosan a gyümölcsfajtákhoz. – Pálinka lesz belőle? – kérdezte köszönés helyett, közvetlen hangot megütve, ahogy a tekintélyes emberek a közemberekkel való érintkezésben beszélni szoktak. – Nem tudom. Katus a góré – Kopasz Troll a ház felé intett az állával. Szívélyesen invitálta a házba a váratlan látogatót, de az Ügyvéd letelepedett egy régen kivágott fa hatalmas tönkjére, ugyanis a háznak apró ablakai voltak, s még azokra is árnyékot vetett a tót parasztházakra jellemző, hosszan elnyúló tornác, ő pedig élvezni akarta a talán utolsó nyárias napsütést így ősz végén. Kopasz Troll vele szemben a földre telepedett szépen kivitelezett törökülésben, az Ügyvéd meg is jegyezte, hogy életkorát tekintve bámulatos a Troll testi kondíciója, ő bezzeg meggondolatlanul ült le erre az alacsony ülőalkalmatosságra, fogalma sincs, hogy fog innen felállni a rossz térdével. Barátságos, fesztelen hangulat alakult ki közöttük, holott korábban egyetlen szót sem váltottak.

Nem, a Kopasz Troll sem tud semmit a barátjáról a Szakállasról. Tőle elbúcsúzott ugyan, nála hagyta megőrzésre a sátrát, de nem kapott tőle semmilyen címet, azt sem mondta meg pontosan, hogy mi a szándéka. Valószínűleg Budapestre ment, mert ott mégiscsak nagyobb a választék hajléktalanszállókból, rossz mind, persze, de van rosszabb és kevésbé rossz.

– És ha maga fel akarja venni vele a kapcsolatot? – kérdezte az Ügyvéd. Kopasz Troll úgy nézett az öregúrra, mintha sajnálná az élet dolgaiban való járatlanságáért. Ő itt akar maradni, eszébe sincs visszamenni az utcára – közölte nyugodtan és egyszerűen. Az Ügyvéd zavart motyogására, hogy hát mégiscsak a barátja, azt mondják, hozzá járt tisztálkodni is, Kopasz Troll savanyúan elnevette magát:

– Hallgathattam is emiatt eleget Katustól. Képzelteri, Ügyvéd úr, ahogy be nyomul Jenő az ő retkes lábával és rémes cuccaival a Katus tiszta fürdőszobájába... Meg a vízdíj is... – Az Ügyvéden meglátszott, hogy mit gondol ekkora kicsinyességről, így az egykori tanár az egyenrangú értelmiségi hangjára váltott át, és felvilágosította az Ügyvédet, hogy itt falun kevés a pénz. Az özvegyi nyugdíj még kevesebb, és Katus hiába dolgozott egész életében, nem volt bejelentve, nem fizették utána a biztosítást, nincs saját nyugdíja. A fia meg már családot alapított, szóval nem csoda, ha szuttyongatta őt a veszendőbe ment vízköbméterek meg az áramszámla miatt.

Az Ügyvéd bólintott, ezzel akár le is zárhatták volna a témát, de Kopasz Trollt is zavarta, hogy az igazi válasszal még adós maradt.

– Barátom volt – ismerte el. Sójajtott is hozzá. – Kicsit hiányzik is. De ő ott, én itt. Mit kezdenénk egymással? Neki most be kell szoknia egy új helyzetbe. Szüksége van egy társra, akivel vigyázni tudnak egymásra, ha szerencséje van, olyat talál, akivel egészen jól ki tud jönni, ahogyan velem két éven át. Csak megzavarnám, ha a nyakára járnék. Ön, Ügyvéd úr, azt gondolja rólam, hogy szívtelen vagyok. Hogy cserbenhagyom Jenőt. Azt gondol, amit akar, de higgye el, én jobban tudom mindenkinél, hogy Jenőnek új barátira van szüksége.

Az Ügyvéd komoran, de nem ellenségesen hallgatott. Kicsit meghökkent, hogy öreg fejfel, számtalan élettapasztalat birtokában is újat tanulhatott az életről, mert belátta, hogy nagyon is indokolt a Kopasz Troll tartózkodása a barátja megkeresésétől.

Kopasz Troll érzékelte az Ügyvéd hallgatásában az együttérzést, és folytatta a vallomását. Elismerte, hogy mindazonáltal lelkifurdalása van a barátjával szemben, mert nagyrészt az ő múltja miatt került szegény a nyomozás előterébe. – Maradjon kettőnk, közt, Ügyvéd úr, de én büntetett előéletű vagyok. Ezt a zsaruk rögtön kiszúrták, engem is megkerestek, de hát engem többen azonnal igazolni tudtak, nem mozdultam ki a faluból. Jenővel a pszichiátrián találkoztam, ahová a büntetésem végén utaltak be. Olyan rossz állapotban voltam, hogy a hátralevő időt el is engedték. Jenő régebbi beteg volt, őt is depresszióval kezelték, már félig-meddig gyógyultnak minősült, csak nem volt hova mennie a klinikáról, nem volt kire bízni, azért tartották ott. Segédkezett a személyzetnek. Az etetésemet, sétáltatásomat rábízták, így kerültünk össze. Tehát egyáltalán nem fogolytárs volt, mégis úgy vették itt a nyomozók, hogy egy büntetett előéletű személlyel érkezett a környékre, alaposan rá kell nézni. Talán nem gyűjtötték volna be, ha nem én vagyok a barátja. Ügyvéd úrnak nem kell mondanom, hogy milyen stílusban folynak a kihallgatások. Képzelem, hogy csodálkozott szegény, amikor megtudta, hogy börtönben is ültem. Csak a válásomról beszéltem neki.

– Biztosíthatom, hogy köztünk marad, ami most elhangzik. Nincs jogom megkérdezni, de tudja, az ügyészségen dolgoztam, nekem talán megmondhatja: mi volt a vádirat tárgya? Tulajdonképpen mit követett el? – Az Ügyvéd resztekedett tolakodó viselkedése miatt, mégsem tudott ellenállni a fellobbanó kíváncsiságnak.

– Bármit tettem, megbűnhődtem érte. Most is bűnhődöm. Legyen ennyi elég – állt fel viszonylag könnyedén Kopasz Troll a törökülésből, és felsegítette a farönkről az öregurat.

(A gyónás) Kamilla is aláírást gyűjtött: azon szomszédainak a jóváhagyására volt szüksége, akiknek a telke egy nagy beépítetlen területtel volt határos, amely az önkormányzat tulajdonát képezte. Kamilla ezen a területen vadon termő gyógynövényeket talált, gondozni kezdte ezeket a hátsó kerítése mentén, és az erdőből másféle gyógynövényeket is odatelepített. A beadványban hosszan ecsetelte, hogy ezzel a templomrom mellett valaha állt kolostor szerzeteseinek tevékenységét éleszti fel a hagyományápolás jegyében, és ehhez kéri az önkormányzati testület és a Polgármester hozzájárulását. Valaki ugyanis bejelentést tett, hogy Kamilla jogtalanul használja a köztulajdont, és a jegyző felszólította Kamillát, hogy a területbitorlást haladéktalanul szüntesse meg. Az Ügyvéd kertje nem volt határos a szóban forgó önkormányzati tulajdonú telekkel, de Kamilla abban bízott, hogy ha az ő neve is az aláírók között szerepel, akkor komolyabban veszik a fellebbezését. Az Ügyvéd bosszanko-

dott, hogy a hivatal már megint rendkívüli korlátoltságról tett tanúbizonyságot, senkit sem zavar az elgazosodott területen az a pár szál vadvirág, hacsak az nem zavar valakit, hogy Kamilla örömet leli bennük. Aláírja a beadványt – ígérte Kamillának –, de van benne néhány mondat, amit nem tart szerencsésnek, és ha Kamilla megengedi, ő a maga tudása szerint átírja a szöveget hivatalos nyelvre, úgy biztosan hatásosabb lesz. Kamilla tudta, hogy az ajánlatnak örülnie kell, és úgy is tett, mintha hálás lenne, de bántotta, hogy az ő nagy gonddal, napokon át körmölt beadványát az Ügyvéd rossznak tartja. Legalább van benne lélek – védelmezte magában a fogalmazványt –, láthatják benne a jóakaratot, az elhivatottságot, hogy ő meg nem őríti ezt települést a múltja felidézésével. Természetesen mégis elfogadta az Ügyvéd tanácsát, aki azon nyomban neki ült a beadvány megszüvegezésének. Nemcsak számítógépe, még nyomtatója is volt a víkendházában.

Kamilla egy nádfotelben üldögélve várta, hogy az Ügyvéd végezzen. Az eredmény tényleg úgy nézett ki, ahogyan egy hivatalos szövegnek kell, talán respektálja a polgármester, hogy Kamillának hozzáértő, komoly támogatója akadt. A társalgás során szinte azonnal előkerült Szakállas Troll esete. Az Ügyvéd szóba hozta a Kopasz Trollnál tett látogatását is, kerülve, hogy Kopasz Trollnak nevezze Jenő barátját, nehogy megharagítsa Kamillát a csúfondáros névhasználattal, emlékezett rá, mennyire felháborította a trollkozás. – Ó, az András! Nem vagyok meglepve – jelentette ki Kamilla válaszul a tényre, hogy Kopasz Troll, aki ezek szerint András, nem is akarja megkeresni eltűnt barátját. A lány, mint kiderült, nem a pszichiátrián ismerkedett meg a csöves párral, hanem már egy felülvizsgálat alkalmával. Ott mesélt nekik az erdei üdülőtelepről, ahová annak idején, amikor őt is a pszichiátriai intézetből engedték el, a szülei kimentették a megbetegítő városi környezetből. – Megvették ezt a kis házat, hogy nyugalom legyen – panaszolta Kamilla –, és láthatja, Ügyvéd Úr, milyen nyugalom van. Feljelentenek, megtiltják, hogy kövessem a szerzetes atyák hagyományát, pedig ez itt megszentelt föld, hiába mondom nekik, kinevetnek, nem számít, mert bolond vagyok. Szerintük. Megszentelt földre hordják ki a szemetüket, oda engedik ki a szennylét, képzelje, Ügyvéd Úr, a Falusék ott mellett a derítőjükből az árokba vezették ki a majdmegmondtam micsodát. Be fogom jelenteni a Köjálnál. Ez már közegészségügyi kérdés. Nem igaz?

Az Ügyvéd elszomorodott, túlságosan ismerte a kényszerességet, és sürgősen el akarta terelni Kamillát a vesszőparipájától az őt amúgy is foglalkoztató kérdéssel:

– Miért mondta, hogy Andrástól nem várt mást?

– Cserbenhagyás – nézett rá jelentősegteljesen Kamilla. Az Ügyvéd eredetileg arra készült, hogy a téli hónapokban majd régi munkahelyi kapcsolatai révén kinyomozza Kopasz Troll elítélésének okát, de hirtelen megcsillant a lehetőség, hogy Kamillától is megkaphatja a felvilágosítást.

– Gázolt?

– Nem. Rosszabb. Tudja, Ügyvéd Úr, amikor itt laktak nálam a garázsban, András nagyon beteg volt. Azért is fogadtam be őket, esett a hó, pedig már majdnem tavasz volt, András megfázott, csoda, hogy meg nem fagytak a sátorban. Lehet, hogy tüdőgyulladás lett, de lehet, hogy csak szimpla megfázás volt, mindenesetre azt hitte, meg fog halni. A férfiak nem jól viselik a testi bajokat, egy náthába is meg akarnak halni – mosolyodott el Kamilla szinte gyengéden, és megint kedvesnek és okosnak látszott. Ahogyan jó napjain az Ügyvéd néhai felesége is. – Akkor lázmérés közben meggyóna nekem – folytatta

a lány –, hogy mit követett el. Kerékpáros túrára vitte az osztályát, és az egyik lány az agyára ment, annyit cirkuszt, megállás nélkül vele kellett foglalkozni, semmi se volt jó neki. Ezért amikor a lány azt mondta, hogy nem bír tovább menni, és eldőlt az út mellett, András nem törődött vele. Megmondta neki, hogy melyik kempingben fognak megszállni, és továbbindult a többi gyerekkel. Más-kor is előfordult, hogy hátra kellett hagyni valakit, mert a kerékpárja tropa lett, olyankor mindig az illető gyerekkel ott maradt valaki a csapatból, hogy együtt várják a segítséget. Ennek az összeférhetetlen lánynak az osztálytársaival sem volt jó a kapcsolata, senki sem akart vele maradni. Másnap reggel rend-őrök jöttek, a lányt halva találták ott, ahol András hagyta. Később kiderült, hogy egy rossz ér volt az agyában, az akármikor elpattanhatott, hát éppen akkor pattant el, lehet, hogy az erőfeszítéstől. Amiatt volt rosszul. Nem biztos, hogy ha időben kórházba került volna, megmenthették volna, de Andrást gondatlan-ságból elkövetett emberölésért ítélték el. Az egész élete ráment egyetlen elbo-rult pillanatra. Szerintem megbűnhődött a tetteért. Ő mégsem érezte úgy, ben-ne megmaradt a lelkifurdalás. Tulajdonképpen gyónt nekem, mintha pap volnék. Persze, másnapra jobban lett. Nem vetem meg Andrást, sőt, sajnálom, de Jenőt jobban kedveltem mindig. Hát, most Ügyvéd Úr is tud mindent. – Ka-milla hirtelen elkomorodott, csinos arcvonásait eltorzították az egymásba futó ráncok. – Nem kellett volna elmondanom. Gyónási titok volt. Igaz, hogy én nem vagyok pap, de valahogy mégis... Nem kellett volna.

(Új tavasz, új nyár) Eltelt a tél, kezdett újra benépesülni az üdülőtelep. A sarki házon, Tereza házán tábla éktelenkedett: Eladó. A Büfés úgy tudta Tereza báty-jától, aki az eladást intézte, hogy Tereza egy szeretetotthonba akar költözni, mert nem tudja egyedül ellátni magát, és hogy megfizesse a beugrót, a lakását már eladta, csak hogy az azért kapott pénz nem volt elég. A Büfés azt is tudta, hogy a Szintetizátoros valamikor karácsony táján Pesten összefutott a Szakál-las Trollal. A Büfés is és a Szintetizátoros is állandó lakók voltak a telepen, a téli hónapokban is találkoztak, ezért értesült a Büfés az esetről. Állítólag Szakállas Troll egy élelmiszerüzlet kirakatában, a szellőzőberendezés rácsa előtt, a meleg levegőáramlásban üldögélt, ahogy általában a hajléktalanok szoktak, mellette műanyag tálka ételnyomokkal, nyilván egy környékbeli lakó jótékonykodott vele, tehát ott is meg tudta kedveltetni magát. Megismerte a Szintetizátorost, de nem örült neki. Nem kérdezett senkiről semmit. Terezáról sem. Amikor a Szintetizátoros tréfálkozva megkérdezte tőle, hogy most hová jár énekelni, olyan csodálkozva bámult rá, mintha nem értené, hogy jön oda az éneklés egyáltalán. De azt mondta, jól van, éjszakára bemegy a szállásra, néha újságot is árul, legszívesebben itt üldögél a párkányon, ez az ő foglalt helye. Nem volt ittas, és nem volt kosz, vizeletnyom a kirakat körül.

Várták, hogy kitavaszkodván majd elfoglalja a sátrával a régi helyét. Csak-hogy Szakállas Troll nem bukkant fel többé a telepen. A sátrát, egyéb holmiját azonban Kopasz Trolltól, akit már mindenki Andrásként emlegetett, elvitte.

Egyetlen dolog emlékeztetett az új nyárban is őrá. Az Ügyvéd Úr mindig megállt pár percre az esti sétái során azon a fényárban úszó ponton, ahonnan látni lehetett a lemenő Napot.

BUDA ATTILA

„már hosszabb ideje teljesen visszavonultan élek”

Ambrus Zoltán idézése, V.

Ambrus utolsó évei nem hozták meg a sors által kiválasztott szerencsésebbeknek járó összegzés lehetőségét. Megjelent műveinek kiadási joga a Révainál volt, de a húszas évek végén, az erősödő gazdasági válság éveiben a kiadó nem vállalkozott azok újabb megjelentetésére. Csak 1928-ban került sor *A Berzsenyi dinasztia* című, korábbi sorozatát lezáró, az első világháború befejeződése után megváltozott társadalmi viszonyokat ironikusan ábrázoló, párbeszédes munkájának a kiadására. De feltehetően az idős Ambrus sem rendelkezett ekkor már annyi érzelmi töltettel, értelmi indíttatással, amennyi szükséges lett volna egy hosszabb prózai mű megírásához. Maradt a napisajtó, amely azon túl, hogy biztosította a megszokott elfoglaltságot, s visszahozta a szemlélődést, a részvétellel figyelt, de nem idealizált világ ábrázolását, lehetővé tette a fiatalon megszokott kávéházi munkát is. Voinovich Géza, aki közelről ismerte, bár nem voltak bizalmas barátok, ezt írta róla: „Gondolatok társaságában élt, az embereket kerülte, mindig magában volt köztük; innen van, hogy kávéházban is tudott dolgozni.”¹ Lánya és családja vette körül, unokája 1924-ben született. A nyári hónapokat a gödöllői nyaralóban töltötték, s megmaradt szokásként – bár az évek múlásával egyre nehezebben előteremtve az anyagiakat – az isztriai, lovranai családi nyaralás.

Már fiatalon is szoros hozzátartozói érzések éltek benne, szüleihez, főleg apja halála után anyjához erős érzelmi kötődés fűzte, ahogy idősebb rokonaihoz is. Hagyatékában megőrzött, testvéreivel, lányával, második feleségével váltott levelei, üzenetei szintén a bensőséges kapcsolatot mutatják. Emócióit azonban megtartotta a családi élet intimitásában, pontosabban megnyilvánulásaiban különbözött a társadalmilag elfogadott és gyakorolt formáktól. 1917-ben, igazgatói kinevezése előtt a Színház és Divat című magazin névtelenségbe húzódó riportere az Ambrust nagyobb körben megismertetni kívánó beszélgetés során többek között a következő megállapítást tette:²

A lépcsőn felfelé baktató látogatónak eszébe jut a gróf Bánffy Miklós megjegyzése, amelyet a kormánybiztos egy-két éve tett bizalmas társaságban:

– Furcsa ember ez az Ambrus Zoltán. Nagytekinélyű kritikus, akinek a kérését meg kellene hallgatni. Kitűnő író, akinek szintén nem lehet eredménytelen kérése nálam. Egy operaénekesnő férje, aki természetes alapon képviselhetné a felesége érdekeit. Tagja a Nemzeti Színház dramabíráló-bizottságának, tehát közel áll hozzám hivatalosan is. Személyesen is igen jó emberem. Azonkívül minden barátomnak barátja. És most jön a csoda: még soha egyetlenegyszer sem járt nálam, hogy a feleségének szerepet vagy gázsijavítást kérjen. Ilyen embert nem láttam életemben.

Ha az olvasó felidézi azokat a leveleket, amelyekkel három folytatással korábban találkozhatott, s amelyekben aktív politikusok halmozták el személyes ké-

résekkel, próbajátékra javasolt színésznők neveivel a Nemzeti Színház igazgatóját – nagyon is tiszteletre méltónak tűnik ez a tartózkodás. Nemcsak a minisztériumi állásban lévő Pekár Gyula darabjának előadását tartotta a szerző hivatali helyzete miatt etikátlannak az államtitkár által felügyelt állami színházban, de saját tekintélyét, elismertségét, hivatali lehetőségeit sem használta fel családtagjai előnyszerzésére. Szűk személyes körén túli közvetítő vagy segítő szándéka azonban, ha a kérés nem érdemtelen vagy összeférhetetlen haszonszerzésre irányult, életkora előrehaladtával is töretlen maradt, erről hagyatékának kéziratban maradt köszönő levelei tanúskodnak. Ezt a pártfogói, közbenjárói tevékenységet azonban gátolta egyfelől a Nemzeti Színház igazgatásából való távozással járó tekintélyvesztés, másfelől a szellemi értékeknek, a tudásnak, a művelődésnek az 1920-as évtizedben egyre erősödő átpolitizálódása, illetve értékvesztése. 1924-ben unokatestvérének, aki gyermeke támogatását kérte tőle, ezt írta Debrecenbe:³

Abból, hogy Gizus idestova tíz éve tanít városi iskolában és bár soha egy napot se mulasztott, még most is csak „ideiglenes”, látni, hogy mit érnek az én összeköttetéseim. Ezek csak arra jók, hogy udvariasságokat halljak, de ha tette kerül a sor, mert valamit óhajtanék, vagy olyan ígéreteket kapok, amelyet hamar elfelejtenek, vagy azért kell hallanom, hogy kérésem teljesítése mindig valaki mástól függ, soha se attól, akihez fordulok.

Ezt különben természetesnek találom, mert már hosszabb ideje teljesen visszavonultan élek és tudom, hogy csak annak tesznek szívességeket, akiktől viszontszívességet várnak s remélnek.

Még hozzá a helyzet rosszabb, mint valaha. A városnál alkalmazott „tanerők” harmadát B.-listára tették, ezenkívül igen sokat „nem osztottak be”, olyanokat sem, akik már 7-8 éve vannak a városnál, és ezek most fizetés nélkül várják a jobb jövőt.

Semmi se jellemzi jobban a mai állapotokat annál, hogy Gizus, akinek két hónappal ezelőtt kisfia született, bár alig bírja a nagyon megerőltető rendkívüli elfoglaltságot, nem mer kétheti szabadságot kérni, mert fél, hogy elveszti az állását.

Ilyen körülmények közt önáltatás volna, ha azt hinném, hogy azok a lépések, amelyeket [fiad] érdekében megtehetek, eredményre vezetnének. Egy bokréta biztatást szedhetnék össze, amelynek nem volna semmi foganatja.

Családias érzésemnek rosszul esik, hogy ezt kell közölnöm veled, de azt hiszem, hogy aki helytelenül alkalmazott gyöngédségből olyan reménykedéseket kelt fel, amelyek megvalósulásában maga sem hisz, ezzel többet árthat, mint az őszinteségével.

Kérlek, bocsásd meg, hogy nem feleltem azonnal. Az én egészségem sem a legjobb, és néhanap alig nem jutok hozzá, hogy elvégezzem a legszükségesebbet.

Mindnyájatokat szívből üdvözl,

szerető bátyád

Az idősödő Ambrusnak azzal is meg kellett küzdenie, hogy egykori kollégái, pályatársai, előbb az idősebbek, majd a saját generációjának tagjai, egymás után elhagyják. Második feleségének halála, a húszas évek szellemi változásai és a be-

tegségek, a fizikai erő gyengülése még magányosabbá tették, amit már csak leg-szűkebb környezete, lánya és annak férje, valamint unokája tudott ellensúlyozni. Amikor Csávojszky Vince, egykori Nemzeti Színház-beli kollégája egy újabb halál-esetről tudósította, így reagált a hírre:⁴

Igen tisztelt Csávojszky Úr!

Mély megilletődéssel és megindultsággal olvastam a leverő hírt, mely Chmilevsky Endre elhunytát jelentette. Hogy a szomorú esemény előtt a megboldogult sokáig és sokat szenvedett, csak még fájóbbá tette elköltö-zésén érzett megrendülésemet. Hiszen évekig munkálkodtunk együtt, ez idő alatt jól megismerhettem a ritka férfi kivételes nemeslelkűségét, szí-vességét, fáradságot nem ismerő jóságát sokszor tapasztalhattam; és ha a barátság nem szólamok, hanem tettekből áll, azok közé a szerencsések közé számíthattam magam, akik benne igaz baráttra találtak. Rám nézve tehát ez a gyászeset különösen fájdalmas.

A mélyen elszomorító hír olyan betegen talált, hogy az elköltözött jóbarát végtisztességén nem jelenhettem meg. Hogy nem lehettem ott, annál inkább rosszul esik nekem, mert azok előtt, akik hozzá a legköze-lebb állottak, szerettem volna kifejezni, milyen igaz szívvel osztozom gyászukban. De ha élelőszóval nem tehettem ezt, és ha az elhunytól rava-talánál nem búcsúzhattam el, lehetetlen, hogy a gyászolókkal való együtt-érzésemnek legalább a távolból hangot ne adjak. Azért kérem Önt, igen tisztelt Csávojszky Úr, mint aki az elhunytak nemcsak főmunkatársa, hanem egyszersmind egyik legjobb barátja volt, engedje meg, hogy ezek-vel a sorokkal fejezhessem ki, milyen fájdalom nekem annak a páratlanul kedves és derék, nemesszívű férfiúnak a halála, akit most örökre elvesz-tettünk. Kérem továbbá, legyen olyan szíves, közölje az elhunyt ama jóbarátjaival, akik valaha vele együtt dolgoztak, hogy a távolból is Önök-vel gyászolt tisztelő, igaz híve

A. Z.

A Központi Sajtóvállalat Részvénytársaságot még a világháború alatt, 1918-ban hozták létre közadakozásból, kezdeményezője Bangha Béla jezsuita szerzetes volt. Célja a keresztény szellem újraélesztése, erősítése volt, a részvénytársaság jelentette meg a Nemzeti Ujságot, az Uj Nemzedéket, valamint a Képes Krónikát. Utóbbi alcíme szerint szépirodalmi, művészeti és társadalmi hetilap volt, reklám-ja még ezt fűzte hozzá: „a legszebb keresztény képesújság”. Zigány Árpád szer-kesztette, Ambrus négy évvel fiatalabb kortársa. 1928-ban Dánielné Lengyel Laura a lap megbízásából őt, korábban megjelent, Ambrus által kiválasztott no-vellát kért újraközlésre. A levélírónak és a Nemzeti Színház volt igazgatójának az ismeretsége fordultatos volt: 1918-ban, amikor Ambrust támadások érték darab-választásai miatt, Lengyel Laura levélben fejezte ki együttérzését. Majd benyúj-totta *Tűzhalál* című darabját, amit azonban Ambrus nem tartott előadhatónak. (1923. március 23-án azonban színpadra került, a darab abban az évben nyomta-tásban is megjelent a Budapesti Hírlap kiadásában, ajánlása Rákosi Jenőnek szól,⁵ de őt előadás után levették a műsorról.) Az elutasítást követően azonban a szerző szigorú bírálatokban részesítette a Nemzeti Színház vezetését. 1928-ban a „keresztény képesújság” számára mégis írásokat kívánt, s ahogy Ambrus udva-rias válaszából kiderül, nemcsak kívánt, hanem valamilyen tematikus vagy tár-gyalásbeli feltételt is közvetített:⁶

Igen tisztelt Nagyságos Asszony!

Nagyon köszönöm szíves sorait.

Nekem mindenképpen az volna a legkellemesebb, ha a kívánt öt novellát Nagyságod volna szíves kiválasztani, nemcsak azért, mert hamarjában nem tudom, hogy hol találhatom meg a keresett régi újságpéldányokat, hanem – főképpen – azért is, mert így nem lehetne kétségem afelől, hogy a kiszemelt novellák olyanok-e, aminőket a Képes Krónika kíván. De ha Nagyságodnak a kiválasztás időveszteséggel járó munkája terhére volna, magam is előkereshetek öt olyan novellát, amelyek vagy valamilyik napilapban vagy a régi Hétbe jelentek meg. Csakhogy ebben az esetben pár napi haladékot kell kérnem.

A másik esetben talán telefonon (Telefon: József 360–24) vagy levélben közölhetném – ahogy parancsolja – hogy a kiválasztott novellák egyike vagy másika nem az Új Időkben jelent-e meg először. Ebben az esetben azt kérném, hogy a kiválasztott novelláknak ne csak a címét méltóztatnék közölni velem, hanem azt is, hogy melyik kötetemben vagy füzetemben jelentek meg. Mert – minthogy sok olyan címet használtam, amely ma már semmit se juttat eszembe – meglehet, csak így tudhatnám meg, hogy mi van a kiszemelt novellákban és hogy hol jelentek meg először.

A megtisztelésért és szíves fáradozásáért hálás tisztelő híve

A. Z.

A Képes Krónika egyébként 1928-ban *A Szerelmes Gladiátor*, 1929-ben pedig a *Roland*, a *Lórántfy özvegye* és *Az elégtétel* című novellákat jelentette meg, lapjain más Ambrus-írás nem található. Utolsó évtizedében Ambrus fóruma Miklós Andor konszernjének lapjai voltak: Az Est, a Pesti Napló és a Magyarország, ezekben jelentek meg többhasábos cikkei, színházi bírálati és elvéve tárcái, szorosan vett szépirodalmi jellegű írásai. 1913 és 1917 között már Az Est munkatársa volt, a kölcsönös megbecsülés ekkor kezdődött köztük; Miklós Andor a napilap alapítójaként, Ambrus pedig az egyik újságírójaként került kapcsolatba egymással. Nem véletlen, hogy az első világháború után megváltozott magyar valóságban Ambrus Miklós Andor lapjait választva talált menedéket. Még akkor is, ha néha korlátozottat, amire egy, a hagyatékban fennmaradt levélfogalmazvány utal:⁷

A szerkesztőség nem sokáig respektálta azt a kérésemet, amelyet legutóbb terjesztettem elő a Főszerkesztő Úrnak. Így június 29-én kiadott, „Claudel, a kritikus” című tárcám egyes részeiben ismét kompresszírozva jelent meg. Erről a most már rám nézve kínos dologról még csak annyit, hogy kész vagyok inkább minden keresetről lemondani, mint hogy ebbe belenyugodjam. Mert ez a következetes és a Pesti Napló rendes dolgozótársai közül jóformán csak engem érintő eljárás osztetativ lekicsinylésnek tűnhetik fel és ezért önérzetbeli fogyatékoságnak, ha az anyagi előnyökért még ebbe is beletörődöm... és vannak, akik magyaráznák...

Ambrus elfogadottságát mutatja Miklós Andor válasza:⁸

Kedves Szerkesztő Úr, megkaptam levelét. Nagyon sajnálom, hogy pihe-nése közben is rossz hangulat szerzésére adott alkalmat a PN ostoba szedési eljárása. Nyomban intézkedtem és gondoskodni fognak, hogy ez

a fölületes eljárás és figyelmetlenség a jövőben ismét elő ne fordulhas-
son. Cikkeit, melyeknek a közönség legjobb köreiből és elsősorban ná-
lam igen nagy és értékes sikerük van, a legnagyobb örömmel és szeretet-
tel várom. A honoráriumra pedig elszámolásra a mai napon átutaltatok
– 300 pengőt.

Önnek jó egészséget, a Családjának jó pihenést kíván régi tisztelő
híve

Miklós Andor

A cikk szerzője lánya családjával 1930 nyarán az akkor az Olasz Királyságban
lévő (ma: horvátországi) Lovran (olaszul: Laurana) városában nyaralt. Itt kapta
meg a Pesti Napló június 29-i számát, benne a megkurtított szövegű cikket, s va-
lóban van néhány jele a hiánynak. De az is lehet, nézve az újságoldalt, hogy Amb-
rus csak arra utalt, a bekezdések különböznek egymástól, vagyis a második
hasáb bekezdéseit kisebb méretű betűkből szedték, azaz kompresszálták, össze-
nyomták. Egyébként ez a cikk önmagában is mutatja a korabeli és az utókor Amb-
rus-recepciójának bonyolultságát, amelynek egyik oka: saját kritikájának vegyí-
tése a felvetett kérdéssel kapcsolatos reakciók idézésével. Azaz a befogadónak
szét kell választania a kettőt, véleményt alkotva megállapításaikról. A mai olvasó
először csak ámul és bámul Ambrus francia nyelvű, napilapokból, folyóiratokból,
könyvekből táplálkozó olvasottságán. És a vonatkozó példatáron, amit még felső-
rakoztat. De nemcsak ezen, hanem a módszeren is, ahogy először röviden meg-
nevezi a témát: „Paul Claudel, Franciaország amerikai nagykövete, most vagy két
hónapja amerikai hallgatósága előtt azt találta mondani, hogy Franciaországra
egyre nagyobb hatással van az amerikai szellem és hogy Amerikának ma már
nincs szüksége a francia kultúrára; legújabbán pedig azt jelentette ki egy párizsi
újságírónak, hogy Victor Hugo költészete ma már por és hamu.” Provokál a provo-
káló vélemény közlésével, s nyilvánvaló a korabeli hazai közönségnek szóló át-
hallás, amelyet azonban némiképp eltávolít. Emellett a befogadónak egyrészt a
szerzőhöz hasonló érdeklődéssel, tájékozottsággal kellett rendelkeznie, másfel-
ől a francia kultúra jelenségeiben meglátni az itthon tükröződését. Közbevetőleg
meg kell jegyezni, hogy Ambrus élete utolsó évtizedében magyar vonatkozások-
ról alig írt, a Nemzeti Színház előadásairól egyáltalán nem; ez a tény felért egy ál-
lásfoglalással. Majd bemutatja a francia válaszokat, s kommentárjaiban a szólás-
szabadság általános érvényessége mellett teszi le a garast: „ha minden francia
polgár szabadon nyilváníthatja a maga irodalmi véleményét, miért ne lenne eh-
hez joga egy nagykövetnek is?” Idézi Claudel korábbi, a francia romantika egyik
kultikus szerzőjének számító Victor Hugót lefokozó nyilatkozatait, miközben sor-
ra veszi két évvel korábbi tanulmánygyűjteményeinek írásait, s azokat kritikával
illeti. Majd írása végén megállapítja:

Akik most támadják, nemigen ismerik értekezéseit, aminthogy ezek nem
is éppen vonzó olvasmányok és amennyire fárasztóak, olyan kevés tanul-
ságot adók. A francia irodalom temérdek megtértje közül a ma legpéldát-
lanabban magasztaltat, a leghíresebb katolikus író, aki emellett nagykö-
vet, minden hagyomány meggyőződéses őrének képzelték; nem tudták,
hogy ez a fanatikus, ha ellenforradalmár is, de minden ízében forradal-
már-temperamentum. Tehát meglepődnek és megütköznek azon, ha
Claudel azt hirdeti, hogy a nyelvtani szabályokkal nem kell törődni, mert
ezek nem isteni törvények, és ha a nemzeti dicsőségekről: Victor Hugóról,

Lamartine-ról, Musset-ről „illetlenül” beszél. Azelőtt nem volt szokás olyan tiszteletlenül szólni a nagy elődökről, ahogyan most Claudel nyilatkozta le őket minden újságíró előtt; és különösen nem volt szokás azt hirdetni, hogy minden szemét, ami a születésünk előtt keletkezett, és csak az nagy dolog, amit a mi baráti körünk alkotott. És nem egy kis dadaista kedélyeskedik így, hanem a katolikusok büszkesége, aki még hozzá nagykövet! De a sajtó gorombáit és leggorombábbjait kivált annak fölfedezése izgathatta, hogy Claudel, amikor sorra lebírál minden nagy francia lírikust, és amikor különösen Victor Hugót időszakonként és szinte refrénszerűen ócsárolgatja: tulajdonképpen pro domo beszél. Minden francia polgár szabadon nyilváníthatja a maga irodalmi véleményét, akármilyen zöld ez és mondjuk: a nagykövetnek is joga van vadakat beszélni; de ha minden francia polgár véleményt mondhat arról: szívesebben él-e a köztársaságban vagy a monarchia visszaállítását óhajtana – a trónkövetelő ne beszéljen arról, hogy neki jobban tetszik a monarchia! Márpedig az, hogy Claudel folyton piszkálgatja Hugót, valójában trónkövetelés. Claudel Wagner Richardot akarja utánózni. Kétségtelen tehetségének fogyatékát erénynek, művészeti törvénynek, isteni csodának szeretné feltüntetni; ezért mondja, hogy a melódia nem zene, és csak az művészet, amit ő csinál. Márpedig Claudel művészete távolról se wagneri zene – mondják a sajtó gorombái.

A legérdekesebb mindebben az, amit a leggorombábbak nem vesznek észre, hogy annak új művészetében, aki dicsőítői szerint Shakespeare-en és Walt Whitman-en át Aiszkhülosztól származik, és akinek „műve” egyrészt a bibliára, másrészt Wagner zenéjére emlékeztet, ugyanazok a jellemzetességek élednek fel, amelyeket a dicsőített Claudel Victor Hugóban nem győz eléggé ócsárolni. Claudel drámáiban se találunk élő embereket, „az égi irgalomért küzdő szegény teremtetéseket”, csak hatalmas ellentéteket, általános eszmék hangoztatóit, örök közhelyek, századokon át küzdő ideológiák képviselőit. (A két legjobb Claudel-darabban is.) Claudelnél ugyanazzal a folytonos ékesszólással, ugyanazzal a mindent elsőprő szóáradattal találkozunk, amelyeket ő Victor Hugóban gúnyol; Victor Hugón kívül csak Claudel az, akinél mindenki végeszakadatlan szónoklatokat mond; csak Claudel halmoz metaforát metaforára, csak Claudel alakjai élnek ki magukat a képekkel és a szavakkal való kéjelgésben; mind a kettőnél ugyanaz az archaizmus-keresgélés, ugyanaz a korfestő törekvés, ugyanazok a freskóhatások, ugyanaz a kép- és szóözön; mind a kettőnél ugyanaz a verbozítás és ugyanazok a fantazmagóriák. Aiszkhülosz? Shakespeare? Walt Whitman? Ugyan! Claudel senkire se hasonlít annyira, mint Victor Hugóra. És úgy látszik, éppen azt nem tudja megbocsátani neki, hogy tőle származott; hogy véréből való vér, hogy sokat örökölt és még többet tanult tőle.

A Claudelről szóló cikk tanulsága, a Claudelnek és a bírálóinak egyaránt szóló kritika azt mutatja, és ez minden, ezekben az években közölt írásában tapasztalható, hogy a világháború után a hazai és a világirodalom jelenségei, szerzői, művei felé lankadatlan figyelemmel forduló Ambrus nem sok okot látott a szellemi bízakodásra. S nem volt jó véleménye az olvasóközönségről sem. Halála után Ignótus a nekrológok egy részének hangvételéből azt hallotta meg, hogy a róla szólók szerint öregkorára „házsártos lett, zsémbes, zsörtölődő”,⁹ s mintha utolsó évti-

zedének írásai valóban ezt támasztanak alá. Pedig valójában értékproblémáról volt szó. Ambrus az 1867 utáni évtizedek neveltje volt, liberális világképpel, ember és ember között születési alapon különbséget nem tevő, s csupán a tulajdonságok, a viselkedés, a tudás, az érdeklődés szabta meg, kihez, hogyan fordult. Katolikus és magyar, önjellemzése szerint: „konzervatív” felfogása azonban, amely különbözött a politikai katolicizmustól és konzervativizmustól, sőt távolságot tartott mindkettőtől, korszerűtlenné vált 1920 után, felfogása, franciás műveltsége, ismereteinek sokrétűsége, ideológiamentes gondolkodása utolsó évtizedében íróiársai és olvasóközönségének tagjai között idegenné tették.

Ezt mutatja egy másik levél is, amelyben egyik olvasójának válaszolt, belefoglalva, egyértelműsítve azt is, ő maga mit gondolt egy aktuális, de minden generáció számára fontos kérdésben, elutasítva a gondolatok rövidre zárását, árnyalt és érzékeny olvasást kívánva:¹⁰

Tisztelt Uram!

Szíves soraiból úgy látom, hogy legutoljára írt cikkemet több pontjában félreértette. Cikkem nem kívánta vissza azt a nevelési módszert, melynek a vessző volt egyik fő eszköze – nem nyilvánított véleményt a mai ifjúságról, amikor Croisset-t idézte, aki úgy találja, hogy a szigorúan nevelt fiatalok több tisztelettel voltak elődeik iránt, mint a mai, elkényeztetett ifjúság, vagy amikor Hager Olsson-ra mutatott rá, aki a fiatalság nevében minden tiszteletet megvon a halottaktól és a 30 évesnél idősebb előktől – nem állította, hogy a mai fiatalság csak a technika meg a sport iránt érdeklődik – nem kívánta, hogy a kisasszonyok egyedül ne menjenek el a színházba, csak arról szólt, hogy a kenyérkereső nő több szabadságával ma sokan visszaélnék – Croisset amerikai esetére pedig mint annak egyik illusztrációjára hivatkozott, hogy nem csoda, ha a fiatalság a könnyen való anyák irányába kevesebb tiszteletet tanúsít.

A többi szóvátett ellenvetésre, minthogy sajnos nincs sok szabadidőm, ilyen röviden se felelhetek, csak éppen azt jegyzem meg, hogy ha a mai ifjúságot a technika haladása és a sporton kívül csak „a nemi probléma” érdekelné, ez nem szólna a mai ifjúság komolysága mellett. De azt hiszem, érdekli egyéb is, bár az Ön levele csak ezt az egy dolgot említi.

Kiváló tisztelettel

Az első világháború után a nyugati világban, Magyarországon is mélyreható változások mentek végbe a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális életben. Ezek nem kerülték el a legszűkebb emberi közösséget sem. A „család válságáról” a napisajtó számtalan orgánuma cikkezett, konferenciázott, a Nyugat is ankétot rendezett a házasság válságáról, a vonatkozó írások az 1926. októberi számban jelentek meg. Mindenkit érintő, mindenki által tapasztalt jelenségekről volt szó, amelyeket ok-okozati összefüggéseket kutatva vagy bulvárosítva is lehetett tárgyalni. Ambrus *Régi és új családok* című írásában¹¹ Somerset Maugham *Kenyerkereső* című darabjából indult ki, amelyet éppen akkor játszottak a Vígszínházban. Pontosabban Francis de Croisset belga származású író egyik előadásáról, amely a párizsi családi életet mutatta be, ahogy Maugham a londonit. A legfőbb jellemző, a „világjelenység”, az „amerikai példa követése”. Amerikai alatt természetesen az Egyesült Államok értendő, s valóban, az észak-amerikai ország az 1920-as évektől kezdve lett egyre ismertebb az európai világképben, hivatkozási alapként is, pozitív és negatív példák forrásaként.¹² Croisset előadásában a legfőbb válságjelenségnek, az atyai

tekintély (és hatalom) gyengülését tartotta, amiről történeti példák áttekintése után megállapította: a fiatalemberek semmi feszélyezettséget nem tűrő felsőbbsege, a lányok függetlensége igazi újítássá lett. Ambrus Croisset véleményének ismertetése közben említette Hagar Olsson, svédül beszélő finn író(nő) az előbbieket megerősítő véleményét is: „Le a vén majmokkal!” Majd ismét a francia szerzőt idézve, ütközteti a véleményeket. Croisset ugyanis, bár 1918-ban amerikai tapasztalatokat szerzett, de ott európai szemmel nézett körül, s ezért a családi élet romlásának forrásait is a tengerentúlon találta meg. Ambrus tolmácsolása szerint előadásában sem megérteni akart, hanem számon kérni, majd pedig azt, ami a látottakból világképében idegen volt, politikailag rövidre zárni. Croisset szerint:

Amerikában, „ahol a ló is tányérról legel”, nincs családi élet. Amerikában a családfőnek, ha a dollárokból felhőkarcolója van is, nincs semmi tekintélye, mert a vagyona bármely percben összeomolhatik, és mert az asszony mindig számít rá, hogy akármikor talál gazdag férjet. Amerikában a házasodásnál csak a válás könnyebb; a válás már szinte benne van a házassági szerződésben, mert ott azzal a gondolattal kötnek házasságot, hogy ez nem fog sokáig tartani. Amerikában nem azért házasodnak, hogy családot alapítsanak; még az állam se tartja kívánatosnak a sokgyermekes családot, mert a földet úgyis túlságosan népesnek találja és attól tart, hogy a nagy szaporaság terhére lehet az összességnek. Európában a feleséges ember annyi gyermeknek adhat életet, amennyinek akar; Amerikában André Siegfried szerint vannak államok, amelyekben egy hatóságként működő, orvosokból és közigazdák-ból alakított bizottság ezt a természetes jogot korlátozhatja, sőt meg is vonhatja. Európában a vasárnap megterített asztal összegyűjti az egymástól leginkább elszakadt családtagokat is, akármennyire untatják is ezeket az ilyen ebédek; Amerikában az élet „standardizáció”-ja majdnem minden polgári lakásból kiirtotta a konyhát és a családtagok, ahányan vannak, annyifelé étkeznek, ott, ahol legközelebb találják a vendéglőt. Természetesen vannak kivételek is, de többnyire ilyenek. [...] Az amerikaiak úgy látszik nem veszik észre, hogy ők már kissé bolsevizálják a családot. Pedig ha nem akarnak tudni sokgyermekes családokról, nincsenek nagyon messze attól az állapottól, amelyet a Szovjet tett törvénné és „rend”-dé. Igaz, hogy a Szovjet az orvosokból és közigazdák-ból álló bizottságot valami még rosszabbal helyettesítette, amiről nem is illik beszélni. De a Szovjet legalább amikor megsemmisítette a házasságot és új poliandriát teremtett, egyszerűsítette a kérdést: kutyaólat állított a házasság helyébe.

Mindezek a mondatok számtalan kommentárt igényelnének, de érdekesebb Ambrus saját véleményével foglalkozni még kicsit, ami a cikk befejező bekezdéseiben olvasható. Összegző mondatai realitást és érzelmi idealizmust egyaránt tükröznek. A változások okát nem a Croisset által elsoroltakban, hanem az 1914–1918 közötti évek történelmében látta. „A háború a férj távollétében függetlenebbé tette, munkálkodásra ösztökölte vagy kényszerítette és ezzel felszabadította, mert önérzetesebbé tette a feleséget. Találkoztak asszonyok elég sokan, akik visszaéltek előbb a nagyobb függetlenségükkel, utóbb a felszabadultságukkal. Felövő gyermekeik előtt nem lehetett eltitkolni ezeket a visszaéléseket, és ezzel nemcsak a saját tekintélyüket rombolták le, hanem az apáét is, aki vagy nem látott meg semmit, vagy elfogadta a sorsát.” S az illúzió? „A normális apák és fiúk

közt is vannak nézeteltérések, de az egészséges sokaságban sem ez, sem a nemzedékek harcáról oly sokat mesélgető legenda nem rendítette meg az apa és fiú közt természetes, gyöngéd szeretetet, az apának és fiának egymáshoz való örök ragaszkodását... [...] Hála az ember alaptermészetének, amely néha jól elrejtőzködik, de sohase vész ki, az a »tisztá házasság«, amelyet ma már néha egyházi férfiak is féltetni kezdenek, kibír még egy pár bolond divatot.” Ambrus nyilván magából, élete tapasztalataiból indult ki, s hogy mennyire volt igaza, azt e sorok olvasója, szembenézve azzal a világgal, amelyben felnőtt, s amely felnőttként körülvesszi, saját maga is eldöntheti.

Az előző részben volt már szó a Baumgarten Alapítványról. Kurátorai és tanácsadó testülete két oldalról is állandó nyomásnak volt kitéve, egyfelől figyelniük kellett a VKM és a sajtómunkások különböző, de állandó kifogásaira és kívánságaira, megpróbálva előre következtetni arra, hogy mikor mi várható, s a döntésekkel nem túlságosan ingerelni sem a Hivatalt, sem az Írástudókat, másfelől az írók társadalmilag és művészileg legkülönbözőbb, a kérésektől a követelésekig terjedő igényeire. Az irodalmi díjak kényszereit, jogosultság és önjelöltség, szociális helyzet és irodalmi érték, rászorultság és presztízs színét meg visszaját mutatják Szilágyi Olga kérő levelei és Ambrus segíteni próbáló válaszai.

Szilágyi Olgának két kötete jelent meg, 1924-ben *Imádkozik Butterfly* címmel versei, 1929-ben pedig *Láng – parázs – hamu* címmel novellái. A hagyaték tanúsága szerint a jutalmazások kezdetétől kérte Ambrus segítségét, ő pedig közvetítette a kéréseket a kurátoroknak. 1931 elején betegen is:¹³

Igen tisztelt Doktor Úr!

Már három hete ágyban fekvő beteg vagyok. Kérem, bocsássa meg, hogy ceruzával írok.

Tegnap levelet kaptam Szilágyi Olgától, akit személyesen nem ismerem. Tudatja velem, hogy már tavaly segínyt kért Babits szerkesztő úrtól, akitől erre vonatkozólag valamelyes ígéretet is kapott – továbbá, hogy kérését az idén hozzá és igen tisztelt Doktor Úrhoz intézett ajánlott levélben megismételt[e]. Megírja, hogy súlyos szembajjal a megvakuláshoz közel, 15 éves, tüdőcsúcsshurutos fiával nagy nyomorba jutott. Annak bizonyítására, hogy nem tehetség nélkül írt, elküldi tavaly megjelent *Láng, parázs, hamu* című novelláskötetét. Végül arra kér, ajánljam esedezését a Kurátor Urak figyelmébe, mert különben, ha segélykiáltásukat senki se hallgatja meg, el kell pusztulniuk.

Teljesítem kívánságát és kérem a Kurátor Urakat, hogy ha még van mód rá, méltóztassék ezt a szegény asszonyt segélyben részesíteni. Igen óhajtanám, ha ez megtörténhetnék.

Kiváló tisztelettel igaz híve

Majd azonnal levelet fogalmazott a támogatáskérőnek is, de vejét kérte a postázásra:¹⁴

Nagyságos Asszonyom!

Apósom, Ambrus Zoltán, aki három hét óta betegen fekszik, kér, hogy közöljem nagyságoddal a következőket:

A Baumgarten Alapítvány tanácsadó testületét; mely az évdíjak ügyében nem dönt, csak véleményt nyilvánít, amennyiben erre vonatkozólag a kuratórium tanácsot kér tőle – a segélyek kiosztása ügyében a kurátor

urak egyáltalán nem szokták megkérdezni. Mindamellett apósom e sorok küldésével egy időben közölte Dr. Basch Lóránt kurátor úrral, hogy Nagyságodnak a segélyben való részesítését igen óhajtáná. Reméli, hogy – ha a segélyek kiosztása még nem történt meg – kérését a kurátor urak nem fogják figyelmen kívül hagyni.

Kiváló tisztelettel

Ambrus Zoltán megbízásából veje

Fallenbüchl Tivadar

Szilágyi Olga azonban nemcsak a Baumgarten Alapítványnál kért közbenjárást, hanem a Pesti Naplónál is, erre a kérésre Ambrus így reagált: „Mint hogy teljes visszavonultságban élek, a PN szerkesztőségébe se járok be, de n[em] is illenék, h[ogy] egy külső dolgozótárs beleavatkozzék abba, ami a szerkesztő dolga.”¹⁵ Az év végén újabb sürgető levél érkezett az Üllői útra, Ambrus – halála előtt két hónappal – röviden válaszolt, fogalmazványában egymás folytatásában olvashatók a Szilágyi Olgának, illetve a Basch Lórántnak írt sorok – feltehetően ezeket is Fallenbüchl Tivadar továbbította a címzetteknek:¹⁶

Ngs. Szilágyi Olga Úrnőnek Budapesten.

E hó 22-én kelt soraira válaszolva tisztelettel értesítem, hogy kérését a Kurátor Urak figyelmébe a múlt évben már többször ajánlottam és nem rajtam múlt, ha kívánsága nem teljesülhetett.

Most újra írtam Dr. Basch Loránt kurátor Úrnak és elküldtem neki a Babits Mihály kurátor Úrnak írt levél másolatát.

Kiváló tisztelettel

Igen t. Doktor úr!

Szilágyi Olga ismét pártfogást kért tőlem és elpostázta hozzám és Babits Mihály kurátor Úrnak írt levele másolatát.

Ezt a másolatot, amelyben Babits Úr *ígéretére* hivatkozik, azzal a kérdéssel van szerencsém elküldeni, nem lehetne-e egyszer s mindenkorra valami csekély segélyt juttatni neki, ha másra nem, szerencsétlen gyermekére való tekintettel?

Tisztelő igaz híve:

A. Z.

Szilágyi Olga sem évdíjat, sem jutalmat nem kapott. A Babits-hagyatékban levele nem található.

Álljon még itt két levél kommentár nélkül az utolsó évből, az egyiket Ambrus írta, a másikat ő kapta.¹⁷

Igen tisztelt Tanár Úr!

December 17-én írt szíves soraira, amire mai napig nem felelhettem, mert ugyanezen a napon megbetegedtem és súlyossá vált betegségeimből csak most kezdek lábadozni. Ha időközben nem vált tárgyalanná, amit közölni kívánt, készséggel állok rendelkezésére bármelyik este hét és nyolc óra között. De kérem kell, méltóztassék egy-két nappal előbb telefonon tudatni velem, hogy melyik este lesz szerencsém. A telefonom száma (nincs benn a telefonkönyvben): József 360–24.

Kiváló tisztelettel

Kedves Öcsém!

Amikor levelét megláttam, a 43 év előtt küldött kéziratára kellett gondolnom: Cherbuliez *Holdenis Méta* című regényének fordítására és a *Giroflé és Giroflá*-ra, amelyet az Új Időknek írt hétről-hétre a kávéházban, ceruzával. Keze írása egy hajszálnyit sem változott a 40 év alatt.

Azért, hogy az Új Idők megemlékezett Ambrus Zoltán 70. évéről, senkinek sem jár köszönet; elsőnek Herczeg Ferenc gondolt rá, hogy közöljük az arcképét. Bizonyára nem kell mondanom, hogy a szerkesztőség minden tagja híve és tisztelője Önnek.

Nem kaphatnánk néha az Új Idők számára elbeszélést vagy cikket? A honoráriummal meg lenne elégedve.

Szívből köszönti

Wolfner József

•

Legvégül érdemes kicsit eltöprengeni azon, hogy vajon kellene-e kampányszerűen Ambrust olvasni, kellene-e törekedni néhány elkötelezett hívének, hogy (jobban) belekerüljön az irodalmi kánonba. Azt gondolom, maga Ambrus sem kíváná ezt. Az értékek, az irodalmi kánon részei időről időre megváltoznak, megújulnak, az állandók, az iskolai oktatás által mindig valamilyen ideológia következtében megerősített művek, valamint a hiányzók, a háttérbe szoruló és az előtérbe kerülők egyaránt magukért beszélnek. Ambrus mindig meg fogja találni az érdeklődő, rá és a műveire, azok világára kíváncsi, elmélyült, nem csak abból szemmelgató olvasóit. Azokat, akik párbeszédet folytatnak vele, halála után is. Hogy kevesen lesznek? De hát – mindig kevesen vagyunk...

JEGYZETEK

¹ VOINOVICH Géza, *Ambrus Zoltán*, Új Idők, 1932. március 13., 313.

² [Név nélkül], *Látogatás Ambrus Zoltánnál*, Színház és Divat, 1917. március 18., 6–7. A lapszám borítóján Ambrus szivarozó fényképe látható.

³ Ambrus Zoltán – Ambrus Ilonához, [Budapest,] 24. IX. 18. / Dr. Ambrus Ilona úrnő öngyógyának / Debrecen, Péterfia 31. elküldött levél / A levélben említett unoka, Fallenbüchl Zoltán 1924. július 19-én született, az OSZK tudományos főmunkatársa volt, neki köszönhető, hogy Ambrus Zoltán hagyatékának legnagyobb része az OSZK kéziratárába került.

⁴ Ambrus Zoltán – Csávojszky Vincének, Budapest, 1925. május 4. Javított ceruzairás, fogalmazvány. A címzett 1917-ben már nyolc éve a Nemzeti Színházban dolgozott, Ambrus tehát őt is legalább másfél évtizede ismerte.

⁵ Ambrus 1923. áprilisában Miklós Andornak írt levele szerint a darab megbukott, lásd: *Ambrus Zoltán levelezése*, s. a. r., jegyz. FALLENBÜCHL Zoltán, előszó DIÓSZEGI András, Akadémiai, Budapest, 1963, 360., 495–460.

⁶ Ambrus Zoltán – Dánielné Lengyel Laurának, Budapest, 1928. november 21. Fogalmazvány.

⁷ Ambrus Zoltán – Miklós Andornak, [Budapest, 1930. június 29. után]. Fogalmazvány.

⁸ Miklós Andor – Ambrus Zoltánnak, Budapest, 1930. július 10., lásd: *Ambrus Zoltán levelezése*, i. m., 404.

⁹ IGNOTUS, *Az Ambrus savanyúsága*, Magyar Hírlap, 1932. március 31., 3.

¹⁰ Ambrus Zoltán – Weinfeld Károlynak, Budapest, 1931. április 2. Fogalmazvány, egy beszúrással, javítás nélkül.

¹¹ Pesti Napló, 1931. április 2., 37–38.

¹² SÍPOS Balázs, „Amerika, ezeremeletes mennyország”. *Amerika és az amerikanizmus a Horthy-kori nyilvánosságban*, Napvilág, [Budapest, 2023], 419.

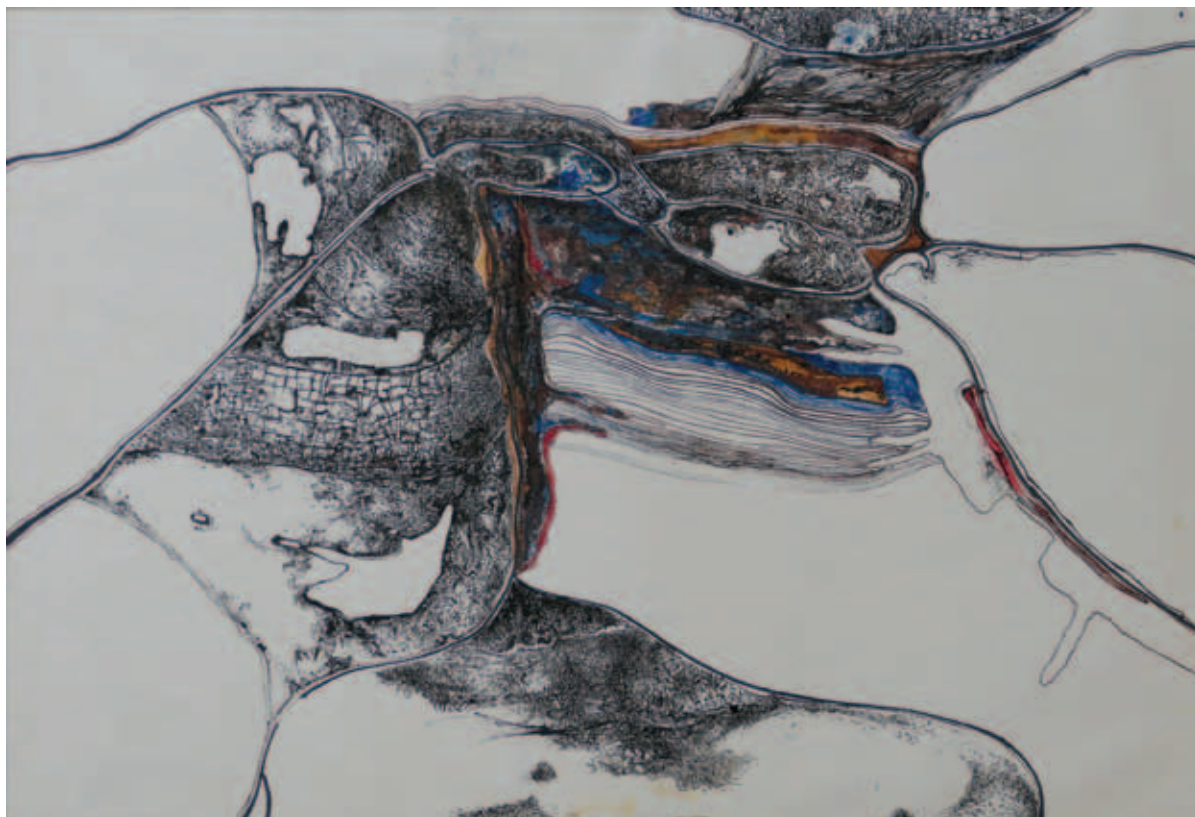
¹³ Ambrus Zoltán – Basch Lórántnak, Budapest, 1931. január 10. Fogalmazvány.

¹⁴ Ambrus Zoltán/Fallenbüchl Tivadar – Szilágyi Olgának, Budapest, 1931. január 10. Ambrus ceruzairása.

¹⁵ Ambrus Zoltán – Szilágyi Olgának, Budapest, 1931. április 21., lásd: *Ambrus Zoltán levelezése, i. m.*, 421–422.

¹⁶ Ambrus Zoltán – Szilágyi Olgának; Ambrus Zoltán – Basch Lórántnak, Budapest, 1931. december 25. Fogalmazvány.

¹⁷ Ambrus Zoltán – Vágvölgyi Bélának, Budapest, 1931. január 22. [Címzés: Üllői út 121.] Fogalmazvány. És Wolfner József – Ambrus Zoltánnak, Budapest, 1931. március 27. Gépirat, autográf aláírással, a feladó névjelzéses levélpapírján, lásd: *Ambrus Zoltán levelezése, i. m.*, 421.



VÁMOS ZOLTÁN [VAAMOOS], *Felülről lefelé*, 1977, vegyes technika, 16x31 cm;
A gyilkos, 1978, tus, papír, 45x23

STURM LÁSZLÓ

Karátson Gábor: A szédület nélküli magasság helye

Petőfi Kulturális Ügynökség – Karátson Gábor Archívum és Kutatóműhely, 2023

Karátson Gábor (1935–2015) regényíró, festő, kínai szent szövegek (*Ji king*, *Tao te king*) fordítója és értelmezője. Életében három (ha a Leonardo-életrajzot is ide vesszük: négy) festészeti témájú és két vegyes tartalmú esszékötete jelent meg. A 2023 őszén megjelent könyvben az életmű elkötelezett tudósa, Szántó F. István a szerző eddig csak folyóiratokban publikált, illetve kéziratban maradt esszéit gyűjtötte össze. A hatvanas évek közepéről és a következő évekből valók az első írások: leletmentések, részben vagy semennyire sem megjelent gépiratokból. A kéz(gép)iratok mentése mellett a másik súlypontot az utolsó vegyes témájú esszékötet (*Az együgyű Isten*, 1997) utáni folyóiratközlések jelentik. Így a kötet az összeállító szándéka szerint kiegészíti a korábbiakat, egyúttal egy másik sorozat része is, ugyanis a művész hagyatékát feldolgozó Karátson Gábor Archívum és Kutatóműhely könyvsorozatának egy újabb darabjáról van szó, amelynek keretében a *Faust*-illusztrációk és a sajtóképek katalógusa, illetve Lányi András esszéisztikus monográfiája is megjelent. A kötet összeállításához nélkülözhetetlen bibliográfiát Buda Attila készített, a kéziratokat Benkő Andrea, az Archívum munkatársa gondozta.

Ebben a kötetben is a Karátsontól megszokott témák bukkannak fel (a könyv témák szerint csoportosít, nem időrendben – amit a kéziratok esetében sokszor talán nehéz is lett volna megállapítani). A festészet, az irodalom, a bölcsesség, a film, a környezetrombolás és a többi. A szerteágazó figyelem mögött mindig ott a fölismerés – amit az összeállító előszava is kiemel –, a válság érzékelése, az apokaliptikus világszemlélet, amelyben a megoldáskeresést a kereszténység, a taoizmus, a buddhizmus, az erdélyi utak és az ötvenhatos forradalom tanulságai, a *Ji king*, Goethe, Blake, Böhme jelentik, hasonlóképp a korábban az író által kötetbe rendezett írásokhoz. Talán ezért sem volt fontos Karátsonnak, hogy ezeket az esszéket is könyvbe gyűjtse, pedig minőségben nem maradnak el azoktól. A most megjelent esszék is felvillanyozók, a szemhatár tá-

gasságával és az elemzés mélységeivel bámulatra indítanak, még a – főképpen Karátsontól – ismert dolgokat is új megvilágításba helyezik. Köszönhetően többek között az író védjegyének tekinthető csapongóan „meditatív” stílusnak (az utóbbi jelző Szántó F. kifejezése).

Korunkat különösen „borzalmasnak” látja, mert a 20. század rémségei „már közvetlenül az élet ellen irányulnak”. Bűnbeesés, de mégsem ezt a kifejezést javasolja, mert a szó sokak számára a „megszokottba”, teológiai síkra csúsztatná a jelentést, és elfedné a baj mélységét, a helyzet félelmetes reménytelenségét. Az okok és a tünetek hosszú listája állítható össze a különböző írásokból az eltömegesedéstől az anyagi valóság eluralkodásán („ami »az anyagi valóság«, az a technika”), a nekrofília bálványozásán (vagyis hogy bizonyos halálfélelem megbűvöltségében mindent a halálhoz hasonlóvá változtat), az analízis kultuszán, a csupa műanyag és fém tájon át a szeretet megsemmisítéséig. Mindezt (és még sok egyebet) az absztrakció szelleme, az egyetemes általánosítás fogja egybe: „Igazából azonban egyetlen, nagy és szinte végtelen hatalmú ellenségünk van, az Elvontság Szelleme, népszerűbb nevén a Sátán.” A „gonosz látásmód” rontja meg az életet: „anyagot sem látott soha senki, mert »anyag« viszont nincs, semmilyen értelemben sem, csak van fa, vas, levegő satöbbi [...] ám a modern tudat absztrakt anyagot tételezett a valódiak helyébe [...] úgy tetszik, azért, hogy Istent (»Istent« – nemigen tudjuk már, miről beszélünk) eltakarja.”

Isten arcával elvész az ember arca is (ez konkrét festészeti probléma a számára), a nyelv, a beszéd kiürül (ez meg, persze, írói probléma).

A baj okozói, tünetei önmagukban nem is mindig kimondottan rosszak. Karátson megfigyel egy törvényszerűséget: ami mértékkel véve hasznos, az rendszeresen túlfut, és mértéktelessé, károssá válik: „A materialista kornak valamikor megvolt a maga funkciója, szabad individuummá formálva az embert; de ennek a szerepének mostanára a végé-

re ért, jócskán túl is szaladt már azon a végen, s a maga beszűkült szemlélete által ma már a végső pusztulással fenyegeti magát az életet. Nem arról van szó, hogy a felvilágosodást egyszerűen megtagadjuk; az a baj, hogy a felvilágosodás a valóságnak csupán egyes szegmenseit értette meg, és ezzel tönkretette az egészet.”

A helyzet sokszor reménytelennek, gyógyíthatatlannak tűnik. Ha van remény, az az egész helyreállításában, a figyelem átrendezésében van. Ehhez adnak fogódzót a fentebb sorolt események, vallások, bölcsességek, bölcsék. A végeredményt nem ismeri az író: „az új a máig kivívott eredményekre fog épülni, bár természetesen nem lesz azoknak az összege, hanem: valami egészen más” (ezt a festői perspektíva szükséges megújulásáról írja, de mint mindig, ezúttal is szabad átjárás nyílik a művészeti és az egyetemes meglátások között). Mégis nagy ívű (merészségével és szintetizálóerejével Blake, Böhme, Rudolf Steiner tanítványához méltó) képet ad a kíváncsú teendőkről, az üdvös folyamatokról. Kulcsszavai mások mellett a minőség, az egyetemes imitáció, a mozgás és az archetípus. A világot ősképek (archetípusok) tartják mozgásban, amelyek önálló szellemi létezők (vagyis minőségek). Ezért a szélső individualizmust kifejező centrális perspektíva igen beszűkíti a világlátásunkat. Valami mozgó perspektíva kidolgozására lenne szükség mind a festészetben, mind az életben (ehhez az előbbiben egyik kedvenc festője, Vajda Lajos a fő viszonyítási pont). Az ősképek állandóan alakulnak, átváltnak egymásba, ezt hívja „egyetemes imitációnak”. A mozgásában megragadott

világ ígéri tehát csak a teljességet, ezért felsőbbrendű a művészetben is a mozgó – kiterjesztett – perspektíva. Maga a műalkotás leképezi az egyetemes imitációt, annak része lesz, résztvevője, ezért tekinti Karátson a műalkotást tettértékűnek. Kiragad a káprázatvilágból; tárgyát a végtelenbe mártja, majd visszahozza a földre; az emléket megeleveníti. A (mértéktelen) birtoklás tévútjával szemben „a lét tisztaságában való elmélyedésben” keresi „a mai emberi állapot szorultságából kivezető utat”.

Az egészhez való visszajutás feltételezi a züllesztő elkülönítések megszüntetését. Karátson számára például evidencia, hogy Kelet és Nyugat egybefogásával van csak remény a gyógyulásra: „nem

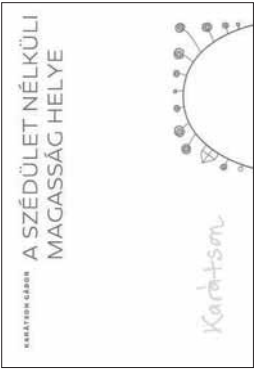
egyesítve (ez minden mozgás halálát jelentené), hanem egymással kapcsolatba hozva”. Megértés és átélés egybenyitása pedig kultúrát alapoz meg. Ez maradt el ötvenhat esetében: „Mert sosem találtuk a szót, mi is történt ötvenhatban velünk. Ott volt a cselekvés, az érzet, intuíció a szívben, inspiráció, s nem lett belőle eszme. Könnyű volt megtagadni, elfeledni. Záróréteg van itt szív és fő között, szigetezés, fekete. Adyban egykor átszakadt, és átszakadt ötvenhatban is. Ady és ötvenhat – akkor mintha értenék ennenmagukat. De nem értik aztán Adyt, s ötvenhatot sem értik. Oly felemás ez így, felemás! Az áttörés fájdalmai, az a kultúra, mindig.”

Karátson mindig képekkel, történetekkel, analógiákkal teszi érzékletessé eszmefuttatásait. Az archetípusokat is a Nap, a virág, az én hármasságával világítja meg. Energiát sugároznak, mint a nap, formákat és színeket kínálnak, mint a virág, és bensőséget, belső mélységet rejtene, mint az én. Ugyanakkor ez a hármasság is mutatja, hogy a lét alakulóban van. Kiléptünk a virágszerűségből, és azóta a pszichologizmus „sivatagában” tévelygünk, de ennek távlatos értelme lehet. Visszatérve a hármasságba új éntapasztalattal mélyíthetjük az archetípus-háromságot. A tágan értett (impresszionizmusig nyúló) művészeti naturalizmus sem csak az individualizmus

tévútja, hanem szükséges kínos tapasztalat az egyéniség kiteljesítéséhez: „hogyan az impresszionizmusig kényszerített szubjektum ragadhaszon meg most már a naturalista festészet tér-kockájánál szélesebb körű létet: végső soron újra a teljes világot, de most már egy ember szemén keresztül”. (Ellenkező oldalról: „A szub-

jektív távlat útját végig kellett járni, de ezt egyedül Európa tette meg. Ezen utat be nem járva, Kína és India ősi tudása dekadenciába merült.”)

Állandóan ott dereng Karátson előtt, hogy a szinte reménytelen helyzet valahogy mégiscsak Isten tervét teljesíti be. A rossz talán csak a jó útja. Az ember- és Isten-arc elvesztése is talán egy új emberkép és Isten-figyelem vajúdása. A fény megsértése (mennyeiségre, hullámokra redukálása) talán kódolva volt magában a fényben, hogy értőbb viszonyhoz segítsen, amiképpen a célját veszített nyelv új belső ritmusba zökkenhet. De még azt is felveti az író: lehet, a pokol azért ad minden korban új feladatot, mert szeretné, hogy legyőzzük?



A buddhizmusban, *Ji king*ben, kereszténységben egyaránt központi eseménynek látja a fényvilágból való alászállást.

Az emberi eszményt a berlini Pergamon Múzeumban látott Perszephoné-szobor teszi számára megközelíthetővé („szerintem sokkal jobb, mint a *Mona Lisa*, pedig azért is eléggé odavagyok”). Az ő mosolya idézi föl az androgün alakját, vagyis hogy

az ember bizonyos tanítás szerint eredetileg nem testi lény, hanem földet ölelő szemlélet, mosoly volt, és csak bűnbeesve vált testivé. Ennek az eredendő, közvetlen Isten-kapcsolatban álló lénynek a lényegét fejezi ki az itt (és még itt-ott) látható „androgün mosoly”. A titkot ügyelő, a minőségek közt a létezőket gondozó embert. Ezzé kéne újra válni, talán ezúttal is a keserves tanulságok többletével.

MAYER ERZSÉBET (1951) Budapest

MAYER ERZSÉBET

Tóth Csaba: Leonardo-tanulmányok

Savaria University Press, 2023

Dante, az *Isteni színjáték* szerzője, a világirodalom rangos írója a XIII. században összefoglalta a középkor világképét, és a szigorú következetességgel felépített művében megmutatta a tévelygő – a kék, az erő és a kapzsiság csábításának ellenállni nem tudó – ember számára a lelki megtisztulás és ezáltal a felemelkedés lehetőségét. Dante hierarchikus világrendjében az út a sötét mélységből a fénylő magasságba tart a lélek és a szellem belső folyamatai által. A mű azon túl, hogy összegző alkotás, az olvasó számára egyúttal megerősítés is: van lehetőség az ember minőségi átalakulására a mindent irányító szeretet erejében való hit által. A tévelygő Dantét a Pokolban és a Purgatóriumban a jeles latin költő, Vergilius vezeti, majd a Földi paradicsom után az imádott kedves, Beatrice emeli őt az égi magasságba, hangsúlyozva ezzel az asszonyi közreműködés nélkülözhetetlenségét. Ez a felemelő asszonyi szerep nem először jelenik meg a kultúrtörténetben. Az ókorban Platón *Symposion (Lakoma)* című művében Diótima, a papnő tanítja a *Symposion* résztvevőit arra, hogy az érzékszervi észleletek szintjéről hogyan lehet feljutni az ideák világába, amely a szép és a jó teljességét jelenti. Ez a kalokagathia erkölcsi elve.

Az asszonyi jószág, méltóság, oltalom és felemelő közvetítés megkeresztelt változatát láthatjuk a reneszánsz idején felerősödő Mária-kultuszban is. Ő lesz az a közvetítő, aki az embereknek segít megérteni és átélni a felmagasztosulás állapotát. Itt lépünk be Leonardo festői és szellemi világába, amelynek átfogó, elmélyült elemző-értelmező

megközelítésével találkozunk Tóth Csaba Munkácsy-díjas festőművész Leonardo-tanulmánykötetében. A komplexen gondolkodó képzőművész-szerzőt kötetében az a meggyőződés vezérli, hogy a budapesti Szépművészeti Múzeum állandó kiállítási anyagában látható *Madonna Jézussal és Keresztelő Szent Jánossal* című kép eredeti Leonardo-alkotás. A festmény alatt viszont az érdeklődő néző arról értesül, hogy a kép Leonardo műhelyében készült ugyan, de szerzősége nem köthető Leonardóhoz.

Tóth Csaba kötetében nem kevesebbre vállalkozott, mint Leonardo szerzőségének bizonyítására. De hogy került a képzőművészet sűrű erejébe a kérdéssel foglalkozó tanulmányíró-művész? Elmélyült és erős kapcsolódása a képhez több gyökérből is táplálkozik. Maradandó és meghatározó élményt jelentett számára Tarkovszkij *Áldozathozatal* című filmje, melynek kezdő képsora Leonardo egyik képét mutatja hosszasan, mintegy aláhúzva a múlt és a jelen szellemi kapcsolódását, a mindenkori áldozathozatal megkerülhetetlenségét, napjainkig ható aktualitását. Mindezt a kötődést a leonardói életműhöz és az azon átsugárzó világszemlélethez tovább erősítették Tóth Csaba számára a Szépművészeti Múzeum raktárában eltöltött munkás évei, ugyanis a kutató képzőművész ott talált rá a raktárban a fent említett *Madonna Jézussal és Keresztelő Szent Jánossal* című, Leonardo műhelyéhez kötött festményre. A kép történetét felkutatva kiderült, hogy Pálffy János magyar arisztokrata vásárolta 1862-ben az akkor még Leonardónak tulajdonított festményt Londonban. 1912-ben odaajándékozta

a Szépművészeti Múzeumnak, de csak száz év (!) múlva került az állandó kiállítás képei közé, miután 2007-ben Szentkirályi Miklós irányításával restaurálták. A kép százéves csipkerózsika-álma azzal magyarázható, hogy egy külföldi szakvélemény szerint a festmény nem tekinthető eredeti műnek. Csak sajnálhatjuk, hogy ez ideig nem akadt senki, aki vitába szállt volna ezzel a tekintélyérvel, mígnem Tóth Csaba magára vállalta ezt a roppant szerteszágazó bizonyítási eljárást.

A *Leonardo-tanulmányok* című kötetben Tóth Csaba igényes, széles körű, több szempontú, alapos kutatómunkával igyekszik a képnek – általa *Pálffy-Madonnaként* említett műnek – visszaadni eredeti méltóságát. Tudnunk kell, hogy Leonardo életművével kapcsolatban sokkal több a hipotetikus ismeret, mint a valóságos tény. Ahogy Tóth Csaba fogalmazza: Leonardo szerzősége ma is többismeretlenes egyenlet, szerzőségének megállapítása pontatlan és bizonytalan. (Biztos csupán: Az *utolsó vacsora*, a *Mona Lisa*, a *Sziklás Madonna*, a *Szent Anna harmadmagával*, a *Háromkirályok imádása* és a *Szent Jermos* című művek Leonardo-szerzősége. A helyzetet tovább nehezíti, hogy sok szignó nélküli kép került ki Verocchio firenzei és Leonardo milánói műhelyéből, amelyek szerzősége ma is vitatéma.)

Tóth Csaba Dante Vergiliushoz illő módon keresi a művészettörténet sűrű rengetegéből kivezető igaz utat azzal a hittel, hogy kellő alázattal megismerhetjük az igazságot. Mindezek bizonyítása komoly történelmi, művészettörténeti, alkotói módszerekre vonatkozó, továbbá világszemléleti ismereteket tételez fel. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy hosszú időt igénybe vevő alapos, részletes kutatói munkát, amit Tóth Csaba nagy elszántsággal, rendíthetetlen akarat-tal, alkotói jártassággal, tudományos alapossággal el is végzett. A *Pálffy-Madonna* képet összehasonlította a firenzei korszak végén, a milánói korszak elején készült *Sziklás Madonna* című kép párizsi változatával, valamint a londoni Nemzeti Galériában látható *Szent Anna harmadmagával* és a Metropolitanben található *Mária-rajzzal*. Az összehasonlítás alapját elsősorban a képi kifejezési eszközök összevetése biztosította, mindenekelőtt a kompozíciós sajátosságok, mint például a félköríves elrendezés és az égbe nyúló kopár szikla előfordulása. Hasonlóságot mu-

tatnak a figurák megformálásának belső arányai, valamint a figurák és a külső környezeti elemek arányai is. Mindezek bizonyító erővel szólnak Leonardó szerzősége mellett. Feltűnőek még az említett képeken felismerhető motívumok ismétlődő előfordulása és azok jelentésbeli azonossága is, például a kezek szerepe és azok jelentésgazdagsága. A leonardói életmű közös sajátosságaként érzékelhetők a fényhatások és a színkezelés is. Egyéni sajátossága a Leonardo-képeknek, hogy a színek árnyalata többek között a táj sűrűségével változik, továbbá hogy nála a fényes és alakítja és határozza meg a figurák jelentőségét. Mária alakjának mint központi figurának a tüzetesebb vizsgálata és összehasonlítása szintén bizonyító értékű. Leonardo Madonnáinak oltalmazó, védelmező kézmozdulata, bensőségesen előrehajoló testtartása, valamint az arcát takaró, alig észrevehető fátyol mind Mária személyiségének jellegzetes attribútumai, melyekkel Leonardo Máriát felemeli az ég és a föld közé, hangsúlyozva, hogy Mária nem földi jelenség.

Leonardo tájábrázolásának kiemelten megkülönböztető sajátossága, hogy az egyes figurák mozgása egy nagyobb kozmikus mozgás leképezője. A természet zord nagysága nála abból fakad, hogy emberkéz még nem érintette. Leonardo a prótagoraszai elemek fizikai viselkedését (víz, tűz, föld, levegő) egyetemes folyamatként tétélezte. A mélység és a perspektíva érzékeltetésével a kétdimenziós vásznon életre kel a három dimenzió. Az egyetemes mozgásformák, folyamatok és kölcsönhatások megjelennek egy-egy figurán belül is. A szerves összefüggés megmutatása nagy értéke az életműnek, ahogy ezt a *Pálffy-Madonna* is igazolja. Leonar-

do képes az alakokat, a tájelemeket különböző perspektívából megmutatni. A levegőperspektíva ködös állapotára például titokzatosságot kölcsönöz a látványnak. A normál és madártávlat a képsíkokat többretegűvé teszi. Leonardónál ráadásul a tér az idővel is összekapcsolódik, minek következtében a képnek lesz elbeszélte vagy előre jelzett története/narratívája is. Tóth Csaba szavaival

élve: „Ha nagyon közelről figyeljük a Szépművészeti Múzeum festményét, ott a bal oldali, éterien kéklő hegyvonulatban épületsziluettek és egy kiemelkedésre épített vár sejlik föl, majd egy párás völgy, utána egy nagy kiterjedésű, nagyobb termésy-



ségű, fallal erődített város rajzolódik ki, kör alakú és sarokbástyákkal, lakótornyokkal. Sőt, a város melletti dombtetőn vesztőhelyeket látunk két bitófával, rajtuk három akasztott emberrel.” (Az érdeklődők mindezt részletezően hallhatják és láthatják is Tóth Csaba előadásában az alábbi linken:

<https://sek.videotorium.hu/hu/recordings/47045/a-mi-sziklas-madonnank.>)

Tóth Csaba összevetésének, elemzésének alapját két könyv is biztosítja. Az egyik Leonardo *Trattato della pittura* című módszertani könyve, amely hosszú évtizedes anyaggyűjtés után az 1490-s évek vége felé állt össze önálló kötetként. Benne a mozgás és a szereplők szellemiségének összefüggését hangsúlyozza, valamint a tárgyak távolságának érzékeltetését, a végtagoknak a test egészéhez viszonyított arányát húzza alá, továbbá kiemeli a helyszín és a cselekmény megfeleltetését. Hétköznapi példával élve így foglalnám össze a leonardói instrukciókat: a téglák ne csak egymáshoz, hanem az épület egészéhez is igazodjanak! Az épület egészét viszont az épület ideája határozza meg! Mindezeknek a megvalósulását tényként ismerhetjük fel az elemzett *Pálffy-Madonna* képen.

A másik megerősítő könyv Morelli (1866–1959) *Alapelvek és módszer* című kötete. Az író ebben azt hangsúlyozza, hogy a szerzőség megállapításánál azokat a lényegtelennek, másodlagosnak tűnő festői jegyeket kell a figyelembe venni – pl. körmök, fülkagyló ábrázolása –, melyekre az alkotók nem fordítanak különösebb figyelmet. Ezek a tanácsok szintén a Szépművészeti Múzeumban található, Boltraffiónak tulajdonított *Mária gyermekével* című képpel kapcsolatban hoztak eredményt. Éppen Morelli módszere alapján állítja Tóth Csaba is, hogy ez a kép nem illik Boltraffio életművébe, miáltal ezt is Leonardo-alkotásnak tartja. Ez az állítás nem egyszeri és nem egyedülálló. Már 1923-ban Gombosi György is – aki összevetette a Szépművészeti

Múzeumban található két Boltraffio-képet – kétségbe vonta, hogy egy kéztől valók. Szerinte sem illeszthető a *Mária gyermekével* című kép Boltraffio életműbe, még akkor sem, ha tényként kezeljük, hogy 1491-től valóban Leonardo műhelyében dolgozott.

A tanulmánykötet közvetett módon szól Tóth Csaba életfelfogásáról, művészi elhívásáról. Nem véletlenül foglalkoztatja Leonardo életműve, hiszen benne még fellelhető az a közösségi identitást biztosító sajátosság, ami éppen a reneszánsztól – értve a közösségből kiszakadt individuum tündöklését hozó korszakkal – indul az európai művészettörténetben, s ettől kezdve hasad szét az emberi személyiség is több darabra. Míg Leonardo az antik és a keresztény embereszményt őrzi és támogatja, addig például Bosch alászáll a pokol bugyraiba, Michelangelo pedig az ég és a föld között lebegve elveszíti a biztonság és a bizonyosság reményét. De itt még a horizontális (Leonardo), a vertikális (Bosch) világállapot együtt van. A szervesség és a közösségi identitás keresése Tóth Csaba egész életművét áthatja. Ezért keresi a képzőművészetben fellelhető kapcsolódási pontokat, és képeivel ezért hangsúlyozza a múlt és a jelen közötti dialógus fontosságát, még akkor is, ha ehhez az eredeti mű képi eszköztárának és szellemiségének pontos értése az alapfeltétel. Ugyanígy keresi a nemzeti identitást erősítő folytonosságot is, például amikor a nagybányai festők interpretációjával foglalkozik, vagy például amikor az általános, közös emberit keresi és mutatja meg többek között a metakommunikációs megnyilvánulásokkal, az emberi kezek és az érintés kifejezésével.

A kérdések kérdése viszont az, sikerül-e írással és tanulmányaival befolyásolni a hivatalos szakmai véleményt, és képes lesz-e dialógust kiváltani. A témához kapcsolódó egyre szaporodó írások reményt adnak ehhez.